BIBLIOTECA NAZ.
110
A
11.
NAPOLI

110
a
11

83
m
14

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

Digitized by Google

Frans van Mieris inv. et del. — *Alessandri et Scattaglia sculp.*

Digitized by Google

TITI
LUCRETII CARI
DE RERUM NATURA
LIBRI SEX.

Ex Recensione

THOMÆ CREECHII

Et

SIGEBERTI HAVERCAMPII

Cum Notis Selectioribus.

TOMUS I.

VENETIIS MDCCLXXXV
Apud Thomam Bettinelli

Cum Facultate, ac Privilegio.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI
B. R. NEAPOL.

EDITOR VENETUS

LECTORI SUO S. D.

IN *hac nostra Editione T. Lucretii textum, prout a Cl. Sigeberto Havercampo in sua Lugd. Bat. anni* 1725 4.to *duobus voll. facta constitutum est, adamussim descripsimus. Hunc Editorem certe mireris vel de nomine quidem ignorari vel omnino negligi a doctissimo viro Jo. Antonio Vulpio, qui, nulla ejusdem habita mentione, Th. Creechii textum, quem Patavii typis Cominianis anno* 1721 8.vo *prius ediderat, iterum ann.* 1751 *in lucem emisit. Attamen sæpius, quin fere semper accidit, ut quæ Batavus Editor in Poeta nostro vel e vetustis membranis vel e satis probabilibus conjecturis emendanda censuit, eadem jam ante ab Anglo ipso comprobata occurrant; ita ut isti animum potius ad Lambini lectiones immutandas quam judicium defuisse dicendum sit. Quemadmodum itaque inter omnes Editores ad Poetam intelligendum a Creechio viam præmonstrari facile quisque agnoscat, sic Haver-*

campo ad criticam rationem post Lambinum primas deferri debere nemo sanus inficiabitur. Dissimulare tamen nequeo, quod Petro Burmanno ad Gratium pag. 56 *videbatur Havercampum interdum contra leges metri peccasse; eas sc. quæ non Codicum consensu, sed recentium grammaticorum arbitrio firmantur, a quibus crebro, syllabarum stulta religione, venerandæ antiquitatis faciem deturpatam fuisse, trita eruditorum querela cujus aures non tetigit? Quoad vero notas attinet, Creechianas plerumque selegimus aut contraximus, iis præsertim longioribus posthabitis, quæ critico acumine, ad intimos Lucretiani Poematis sensus aperiendos, Democriticæ & Epicureæ hæresum dogmata declarant: nimii namque essemus, si res quoque physicas, quarum notitia e media philosophica historia commodius hodie haurienda est, ultra propositum nostrum curiose inquireremus. Poetam & Latinum scriptorem potius quam Philosophum ipsum nos moramur, & in Poeta illam, qua potissimum excelluit, propriam ac veluti domesticam sibi suavitatem mirifica quadam sublimitate conjunctam.* „ *Utramque* virtutem (*ut Cl. Abrahami Preigeri verbis utar, cui quam magna in his libris illustrandis laus debeatur & gratia, notæ ipsæ passim docebunt*) „ *eo diligentius excoluit* Lucretius, *quo* „ *sterilius atque miserius suapte natura, quod*

Digitized by Google

„ *manibus sibi versandum cerneret, argumentum*
„ *repererit. Suaviloquentiam ipse disertis hic illic*
„ *verbis omnimodam ita promittit, ut simul ape-*
„ *riat mentem suam, consulendi nimirum hac tan-*
„ *quam medica arte rebus ipsis, non magnis mo-*
„ *do, sed & occultis atque abstrusis, imo per*
„ *se tristibus: unde facile apparet, quibus ictus cal-*
„ *caribus omne genus suavitatum atque leporum*
„ *tam cupide involaverit, tamque sollicite undique*
„ *fere corraserit. Sed neque secutus in hisce quic-*
„ *quam est, quod non assecutus sit plane, imo*
„ *ad miraculum usque exeruerit.* " *Hinc fit ut quibus nativus lepor, rudis etiam aliquando, verum numquam fucata dictio magis cordi est, quam artis subtilitas & absolutissima elegantia, Lucretium ament, deosculentur ac veluti poetice depereant, dum Virgilium suspiciunt, admirantur maximisque præconiis extollunt. Post hæc non tanti est Hispani cujusdam* (a) *auctoritas, ut cum eo pro Lucretio rem habere velimus. Hunc ideo, alterum prope Magium, ad Fabrum amandamus* (b): *nos enim* more institutoque majorum *lubentius ridemus, quam ringimur. Porro Varias lectiones dedimus haud mul-*

(a) Vide Opellam, cui titulus: *Le Rivoluzioni del Teatro Musicale Italiano di Stefano Arteaga Madridense*. Tom. I, pagg. 34-5 not. Ed. Bon.
(b) Consulas velim notam (i) ad pag. XXIII.

Digitized by Google

tas sane, at selectas, & in hoc quoque, ita jubente ratione, a Cl. Vulpio discessimus, qui illas universas recudendas curavit a Jac. Jonstono bibliopola Londinensi collectas, ut inde, *iste ait,* suo ipsius acumine & judicio lector veriores eligat; *quod ab instituto nostro prorsus alienum. Hoc denique reliquum est, ut veniam a te deprecemur, Candide Lector, si citius huic primo volumini prodire non licuit, & siquid in eo, plus quam fieri soleat, leviter erratum animadvertes: non culpanda nempe diligentia, sed valetudo. Gravi & diuturno morbo laboravimus. Tute ipse jugiter vale, & nos amare perge.*

Venetiis pridie Kalend. Aug. MDCCLXXXV.

TITI LUCRETII CARI

PATRIA: GENUS: VITÆ STUDIUM: INGENIUM: MORTIS GENUS, ET TEMPUS: LIBRORUM NUMERUS: CONSILIUM POETÆ.

D. LAMBINO AUCTORE (*).

Patria.

DE Patria T. LUCRETII CARI constat inter omnes, idque vel ex ipsius Poetæ testimonio intelligere licet, eum Romanum esse. Itaque quod de T. Pomponio Attico scripsit Cornelius Nepos, munus illud Fortunæ fuisse, quod in ea potissimum Urbe natus est, in qua domicilium Orbis terrarum esset imperii, ut eandem patriam haberet, & dominam, &c. hoc

(*) Contractior hæc est Lucretii Vita quam ipse scripserit Lambinus; talisque exhibetur in Edit. Paris. a Steph. Andr. Philippe curata an. 1744.

idem de T. Lucretio dicere licet, eandem Urbem ejus patriam fuisse, & Gentium dominam; siquidem Roma patria ejus est, ut est. Atque hæc quidem de patria.

Genus.

De genere autem, gentis Lucretiæ fuisse T. Lucretium, nomen ipsum declarat. Porro autem gens Lucretia quam clara atque antiqua fuerit, argumento sunt Lucretii Tricipitini, Triones, Ofellæ, Vespillones, Galli. Quod vero ad cognomen attinet, tametsi rarius in Fastis, & cæteris monumentis compareat, Romanum esse tamen & ex Elegiis nonnullis P. Ovidii, & ex Epigrammatis M. Valerii Martialis intelligere licet, Sed credibile est, hujus familiæ Lucretios, equestri ordine contentos, populi honores non magnopere expetiisse: quod nemo mirabitur, qui legerit C. Mæcenatem Vipsanium, cum & Cæsari Augusto, & M. Agrippæ carissimus, atque adeo intimus esset, ideoque amplissimos honores capere, atque ad Senatorium ordinem pervenire posset, angusto tamen clavo contentum fuisse. Licet etiam dice-

re, Lucretium nostrum e Vespillonum aut Ofellarum familia fuisse, duoque cognomina habuisse; cum ad commune totius familiæ cognomen aut Vespillonis, aut Ofellæ, cognomen Cari accessisset, vel propter ingenii magnitudinem ac præstantiam, vel propter morum suavitatem & comitatem, vel propter aliquid tale.

Quod ut facilius credam, facit vel Q. Lucretius Vespillo, jurisperitus, quem commemorat M. Tullius in Bruto: vel Q. Lucretius Ofella, quem idem ibidem scribit aptiorem fuisse concionibus, quam judiciis; de quo fortasse & Vellejus Paterculus lib. 2 verba facit: vel potius alter Lucretius Vespillo, cujus M. Tullius mentionem facit lib. 8 Epistolarum ad Attic. ep. 5, & C. Cæsar lib. 1 & 3 de bello civili; ut credibile sit, Lucretium Poetam horum alicujus fratrem germanum, aut patruelem fuisse. Neque me movet, quod Cæsar lib. 1 de bello civili, Lucretium illum Senatorem appellat. Fieri enim poterat, ut ex eadem familia alius esset equestris, aut etiam Plebeii ordinis, alius Senatorii.

Quod si cui mirum videatur, consideret M.

Tullium Ciceronem, & Q. Tullium ejus fratrem, equestri loco esse natos. Finge igitur, ex his duobus fratribus alterum se ad honores petendos, & Remp. gerendam contulisse: alterum luce populari carere, suum negotium agere, intra pelliculam se continere voluisse, (quod tamen secus factum est;) sed finge ita evenisse: procul dubio is, qui Ædilitatem majorem, Præturam, Consulatum adeptus esset, ut Marcus, Senatorii ordinis factus esset; ille alter, qui nullum magistratum gessisset, in equestri ordine mansisset. Hoc idem de nostro Tito dicere licet, eum equestri ordine contentum fuisse, cum ejus propinqui, quod se ad Remp. administrandam, & ad magistratus gerendos contulerant, Senatores facti essent. Quo posito & concesso, licebit eum referre in familiam aut Vespillonum, aut Ofellarum, ut præter prænomen Titi, & nomen Lucretii, & cognomen Cari, vel sic appelletur T. Lucretius Vespillo Carus: vel sic, T. Lucretius Ofella Carus. De duobus cognomentis autem dubitari non debet. Nullum enim dubitandi locum relinquunt P. Cornelius Lentulus Sura, P. Cornelius Lentulus Spinther, Q. Fabius Maximus Verrucosus,

L. Cornelius Sylla Felix, L. Calpurnius Piso Frugi; & alii, quos longum sit enumerare.

Hæc sunt quæ de T. Lucretii nostri genere comperta habemus. Eusebius autem Pamphili F. eum natum esse tradidit Olympiade CLXXI, hoc est, Cn. Domitio Ahenobarbo, & C. Cassio Longino Coss. an. ab U. C. IↃCLVII. Alii, Olympiade CLXXII, hoc est, L. Licinio Crasso, & Q. Mucio Scævola Coss. an. U. C. IↃCLVIII. Ex quo apparet, eum M. Tullio Cicerone annis XII aut XI natu minorem fuisse; siquidem M. Tullius natus est Q. Servilio Cæpione, & C. Attilio Sarano Coss. & ita T. Lucretium Carum, C. Julium Cæsarem, Q. Tullium Ciceronem, C. Valerium Catullum, T. Pomponium Atticum, & horum æquales, non longe admodum inter se ætatibus distitisse.

Vitæ studium.

Quod ad vitæ studium attinet, credibile est Lucretium, cum ad Poeticam, & Philosophiam natus esset, ingenioque suo indulgens, & naturam suam ducem secutus, philosophiam Epicuream approbasset; ut solutiore animo & commodius philosophari posset, sese Athenas con-

tulisse, ibique Zenonem illum, Epicureorum Coryphæum, audivisse, atque hoc pacto totam Epicuri disciplinam accurate cognovisse ac perdidicisse.

Cum esset igitur Lucretius ad Poeticam factus natura, ingeniique acumine excelleret, contemptis popularibus honoribus, qui non solum equestri ordini, verum etiam plebeio patebant (certe majoribus ejus & propinquis patuerant) sive quod a populari levitate abhorreret natura, sive quod vitam suam ei disciplinæ, quam sequeretur, quamque amplexus esset, consentaneam esse vellet: (sapientem enim ad Remp. accessurum negabat Epicurus) constituit se intra fortunam suam continere, perpetuoque equestrem dignitatem retinere, neque longius progredi, idque multorum bonorum & clarorum virorum exemplo. Quamvis autem essent hi numero complures, unus Pomponius tamen multorum instar ei esse poterat; qui, cum ei honores amplissimos in sua civitate consequi liceret, ita privatus, quandiu mansit in vita, vixit tamen, ut viris totius civitatis Romanæ amplissimis, & ornatissimis, & nobilissimis carissimus fuerit.

Ingenium.

Quantus autem Poeta sit Lucretius, quam acuto & acri ingenio, quanta sit carminis ab eo scripti gravitas ac majestas, quantus ornatus, quam pulchri & præclari versus, quanta sermonis elegantia, mundities, integritas, atque ut ita dicam, sanitas: cum omnes eruditi, qui hodie vivunt, intelligunt; tum qui patrum nostrorum ætate floruerunt, eo maxime declararunt, quod hunc Poetam imprimis amabant ac lectitabant. Sed ultima illa & maxime veneranda, utpote nondum peregrinis sordibus oblita, antiquitas non obscure id significavit.

Satis vero interdum mirari non possum, quæ tanta fuerit in Quintiliano judicii perversitas, ut primum cum Macro Lucretium, hoc est cum musca elephantum, compararit, cum sint inter se maxime dispares ac dissimiles. Macrum autem eum significo, quem Quintilianus noverat. Nam is, qui hodie est in manibus, non est Macer germanus, sed alius quidam Pseudomacer, in antiqui & veri Macri locum subditus. Deinde scripserit, utrumque esse quidem

Digitized by Google

legendum, sed non ut phrasin, id est corpus eloquentiæ, faciant. Postremo subjunxerit, elegantem esse utrumque in sua materia; sed alterum humilem, alterum difficilem. Nam primum Lucretius non fuit cum Macro comparandus, propterea quod nihil habent inter se simile. Deinde quod negat Lucretii lectionem Oratori prodesse posse ad corpus eloquentiæ constituendum; nihil unquam Quintilianus minus vere locutus est. Nam sive verba simplicia, ac propria, & elocutionem ipsam spectes, paucis admodum verbis exceptis, quæ Poeta aut suo jure finxit, aut ab Ennio & aliis ficta usurpavit, potest Orator ex sermonis genere, quo Lucretius est usus, orationem suam efficere primum puriorem, atque elegantiorem, deinde uberiorem ac nitidiorem: sive te ad rerum tractandarum rationem convertas, habet unde facere possit orationem elatiorem, grandiorem, excelsiorem.

Quemadmodum enim M. Tullius Periclem illum, qui fulgurare, tonare, permiscere Græciam dicebatur, eo cæteris Oratoribus præstitisse dicit, quod Anaxagoræ Physici auditor fuisset; & Demosthenem illum, quem Longinus

Digitized by Google

scribit ignis instar, eorum, quos afficere velit, animos incendere, atque inflammare, tanto majorem evasisse, quod Platonem in Academia de rebus a sensu populari remotis disputantem audivisset: ita arbitror eum Oratorem, qui studiose Lucretium legat, multo majores in dicendo sonitus editurum, multoque vehementius animos auditorum quasi percussurum, & quocunque volet, impulsurum. Neque tamen hoc ita accipi velim, quasi hoc sentiam, disputationem de Atomis, & de earum concursione fortuita, & de earum motu triplici, & similibus rebus, ad eloquentiæ incrementum ac pondus acquirendum Oratori profuturam: sed hoc sentio, hoc dico, detracta certorum librorum materia, ejus tractandæ rationem ac figuras Oratori magnos & uberes fructus allaturas, magnoque adjumento ad eloquentiam omnibus suis partibus absolutam comparandam futuras; & Oratorem ab hujus Poematis lectione profectum, orationem confecturum longe grandiorem, magis sonoram, magis arduam, & excelsam, magis denique, ut ita dicam, exstructam, atque exaggeratam.

Jam quod idem Quintilianus ait, Lucretium esse difficilem, quid diceret, si his temporibus

Digitized by Google

natus esset, quibus a certis hominibus, quorum nominibus parco, ita depravatus est, ut vix ejus pristina facies agnoscatur, cum & ætati Lucretii pæne vicinus, & Lucretii exemplaria integra & emendata, aut certe quam minime corrupta & mendosa habens, hæc scripserit tamen? Atqui nihil est in Lucretio magnopere difficile homini tolerabiliter erudito, & in disciplina Epicuri non omnino hospiti: quia pleraque in eo sunt, quæ non debet ignorare homo honesto loco natus, & liberaliter educatus, & bonis artibus eruditus, nedum is, qui est Orator aliquando futurus, & apud Pontifices, apud Imperatores, apud Reges, apud Populos opulentos ac potentes magnis de rebus verba facturus.

Tali igitur ingenio præditus atque ornatus, talibusque adjumentis partim a natura, partim a studio & doctrina instructus Lucretius, sese ad scribendum de natura rerum contulit, scribendi quidem genus, & figuras, & grandiloquentiam Empedoclis secutus; materiam vero, & res ab Epicuro, cujus disciplinam & decreta adamarat, mutuatus.

Mortis genus & tempus.

Quo mortis genere exstinctus sit Lucretius, difficile dictu est; neque multo facilius est dicere, quoto suæ ætatis anno e vita discesserit. Plerique mortuum esse ferunt anno ætatis XLIII, Cn. Pompeio Magno III, Q. Cæcilio Metello Pio Coss. an. ab U. C. IↃCLI, eodem die, quo die P. Virgilium Maronem natum esse nonnulli scriptum reliquerunt. Nolunt autem eum, aut sua sponte mortem obiisse, aut alicujus morbi vi, ut fit, consumptum esse, sed, ut ejus obitum τραγικώτερον faciant, scribunt eum sibi ipsum manus attulisse. Alii tædio vitæ, quod patriam suam, ambitione, avaritia, luxuria, discordia, & similibus civitatum, quæ diu floruerunt, & jam senescunt, morbis æstuare atque afflictari videret. Alii ægritudine animi, quod Memmii sui, qui in exilium pulsus erat, tristem casum æquo animo ferre non posset. Alii furore percitum, in quem Lucilla, sive uxor, sive amica, amatorio poculo porrecto, eum imprudens adegerat, cum ab eo amari, non ei necem inferre, aut bonam mentem adimere, vellet.

Librorum a Lucretio scriptorum numerus.

Quoniam autem de numero librorum a Lucretio scriptorum nonnulli dubitarunt, & levissimis argumentis adducti, plures quam sex ab eo scriptos esse existimarunt, videtur hic error minuendus, atque hæc dubitatio tollenda. Omnino igitur sex libros dumtaxat de natura rerum scripsit T. Lucretius Carus. Cujus rei cum sint mihi illa quoque argumenta non imbecilla; primum, quod Grammatici veteres, aliique scriptores, Festus, Nonius, Diomedes, Priscianus, Probus, Carisius, Donatus, Servius, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, nullum Lucretii librum ultra sextum commemorant, nulloque ex ejus libro, præterquam ex I, II, III, IV, V, VI testimonium proferunt. Deinde, quod his sex libris solis tota Epicuri ratio, sententia, ac doctrina, quæ quidem ad Naturæ explicationem pertineat, continetur; neque quidquam amplius, quod quis de ea dicere queat, reliquum est. Et tamen multa de continentia, & parcimonia in victu, de honoribus contemnendis, de luxuria, & mollitie aspernanda, & de cæ-

Digitized by Google

teris rebus ad Philosophiam moralem pertinentibus accedunt.

Consilium Poetæ.

Consilium denique Lucretii est, animi tranquillitatem, & ἀπραξίαν illam, quam crebro habebat in ore Epicurus, hominibus afferre. Quoniam autem duæ res imprimis homines sollicitant, & conturbant, ut ille putabat, Religio, hoc est, timor Deorum inanis, vitæque beatæ inimicus, atque infestus; tum metus mortis: his duobus animorum quasi pestibus & crucibus conatur eos liberare, ostendendo primum, nullam esse Deorum providentiam, deinde nullum sensum post vitam remanere, animosque esse mortales. Quibus vehementer quidem errat Epicurus, & nos Christiani ab eo valde dissentimus.

Quoniam igitur neutrum horum facile expedire poterat Lucretius, nisi natura rerum perspecta, & cognita, omnem operam suam in explicanda ratione Naturæ ponit. Itaque docet Mundum sine consilio Deorum, Atomorum concursu fortuito, esse factum: & Mundos

esse innumerabiles, eodem modo creatos, eosque omnes esse interituros. Ac totum quidem librum tertium in disputatione de anima consumpsit: cæteros vero in diversis, ac variis quæstionibus, quas Lector ex indice earum rerum, quæ in singulis libris tractantur, facile per se cognoscet.

PRÆFATIO
THOMÆ CREECHII
In suam Lucretii *Editionem*.

De *Tito Lucretio Caro* quæ scire debes, Lector, hæc sunt: Romæ natus est, An. U. C. ꟾↃCLIX, nobili gente Lucretia, ea Romani imperii ætate, quæ ingeniorum feracissima vidit (1) „ Ciceronem, senemque Crassum, Catonem, „ Sulpitium, moxque Brutum, Calidium, Cal- „ vum, Cœlium, & proximum Ciceroni Cæ- „ sarem, eorumque velut alumnos Corvinum, „ ac Pollionem Asinium, æmulumque Thucydi- „ dis Sallustium, auctoresque carminum Varro- „ nem, & *Lucretium*, neque ullo in suscepti „ operis sui carmine minorem Catullum. " Hoc tempore Græcorum disciplinas tractare cœperunt Romani. Epicuri rationem *Lucretius* sequitur, illiusque Philosophi doctrinam (2) sex libris, elegantibus quidem & ornatis exposuit. Vix ab-

(1) *Vellejus Paterculus Lib. II.* (2) *Vide VI* Lucretii *Librum*, & *Lib. II Tristium Ovidii.*

soluto opere moritur, eo ipso die quo natus est Virgilius; & aliquis Pythagoreus credat *Lucretii* animam in Maronis corpus transiisse, ibique longo usu & multo studio exercitatam, Poetam perfectissimum evasisse. An sibi ipsi manus attulerit, incertum. Interiit Anno ætatis suæ XLIII, & miserrimam, quam olim ludibrio habuerat, nimis cito expertus est immortalitatem.

(3) Omnium Poetarum Latinorum qui hodie exstant, & qui ad nostram ætatem pervenerunt, elegantissimus & purissimus, idemque gravissimus, atque ornatissimus *Lucretius* est. Eum cum librarii scriptores, nondum inventa arte typographica, mendis innumerabilibus, maculisque fœdissimis contaminassent, atque obruissent; ad illa a librariis illata vulnera accesserunt multo graviora, ab hominibus doctis quidem illis, sed plus nimio suo ingenio indulgentibus (ut sumus nostri fere plus æquo amantes) imposita atque inflicta; quibus hic, alioqui politissimus atque elegantissimus Scriptor, ita laceratus, confossus, depravatus, corruptus est, ut vix quisquam eum legere, vix attingere, vix adspicere auderet. Ista de primis, Veronensi, Parisiensi, &c.

(3) *Vide Lambini Epistolam ad Lectorem.*

&c. *Lucretii* editionibus *Lambinus* (4). Ipse vero multis Codicibus usus, *Lucretium* omni ex parte maculosum, deformem, atque ulcerosum magna ex parte a maculis & ulceribus vindicavit, & commentariis brevibus, non tamen inutilibus illustravit.

Hunc sequitur Gifanius non æquis passibus. Grammaticum potius dixeris, quam Philosophum; & in illo non diligentiam, sed judicium desideres (5). Multos evolvit libros, promisit multa, sed nihil effecit promissor iste tanto hiatu dignum. Et si edidisset (6) Annotationes, proculdubio haberemus quæ magis displicerent. Illum excipit Pareus, qui noluit chartæ peritur æ parcere. Nardius (7) sexagenarius interpres de ponte dejiciendus. In Tanaquillo Fabro excellens eruditio, judicium, acumen admirabile. A (8) Gronovio multa expectare potuimus, ab (9) Isaaci Vossii observationibus omnia. De Fayi editione satis dixi, & de hac nostra, Lector, ipse judicabis.

(4) *Vid. Lambini Epist. ad Lect.* (5) *Vid. Epist. Gifanii ad Lect.* (6) *Vid. eamdem.* (7) *Vid. Epist. Nardii ad Baldium Libro VI* Lucretii *præfixam.* (8) *Vide Salmasii Epist.* (9) *Vide Vossium ad Catullum, pag.* 249.

VETERUM QUORUMDAM ET RECENTIORUM DE T. LUCRETIO TESTIMONIA.

Cum Notis Oberti Gifanii & Tanaquilli Fabri.

M. CICERO AD Q. CICERONEM FRATREM

Lib. II, Epist. XI.

Lucretii poemata, ut scribis, (*a*) non ita sunt multis luminibus ingenii, multæ tamen artis.

(a) *Ad eum locum Ciceronis ita doctissimus Victorius:* Quod si cui mirum videtur judicatum esse quandoque *Lucretium* elegantissimum & ornatissimum poetam, non satis multis ingenii luminibus sua poemata scripsisse; is judicium Quincti reprehendat, nam suspicari possumus, cum quo modo potest, eum tueatur, & ornet M. Cicero, non valde (etsi videatur illud confirmare) fratris judicio de hac re stetisse: noluisse tamen iracundo homini adversari: qui fortasse, quod ipse quoque versus scribebat, invidia motus verum non videbat: potuit tamen sic judicare, quod *Lucretius* poema suum non contexuit, ut ingenium ejus elucescat, sed rationem ab Epicuro traditam summa industria & artificio explicavit. Gifan.

Lucretii poemata, ut scribis, (*b*) lita sunt multis luminibus ingenii, multæ tamen artis.

CORNELIUS NEPOS *in Vita Attici, cap.* 12.

Idem L. Julium Calidium, quem post *Lucretii* Catullique mortem, multo elegantissimum poetam nostram tulisse ætatem vere videor posse contendere; in proscriptorum numerum relatum expedivit.

M. VITRUVIUS *de Architectura Lib.* IX, *cap.* 3.

Itaque qui literarum jucunditatibus instructas habent mentes, non possunt non in suis pectoribus dedicatum habere, sicuti deorum, sic & Ennii poetæ simulacrum. Accii autem carminibus qui studiose

(b) Sic omnino legendum, *non ita sunt, &c.* quod nec Victorius, neque alii bene multi viderunt, cum tamen iis certissimum sit, qui rem diligentius consideraverint, in his verbis mendum esse: *Illius hominis poemata ita sunt multis luminibus ingenii, multæ tamen artis*. Ibi enim contra sententiam peccatum est, & in ejusmodi oratione esse aliquid videtur ἐξυβρισμῷ affine: quod vitium a Cicerone per quam est alienum. Sic autem legerat R. Stephanus, in illo suo L. Latinæ Thesauro; & qui patrum nostrorum memoria Ciceronis Opera in formam Dictionarii secuerunt, non aliter legerant. Sed quod paulo audacior & nescio quomodo ποιητικώτερα illa metaphoræ audacia videri potest, qua utitur Quintus, *qui Tragica desævit & ampullatur in arte*, addit Marcus, *ut scribis*. Itaque, si judicio Q. Ciceronis standum est, ingenio mire ad poeticam facto præditus erat Lucretius; sententia autem Marci, artis quoque ratio & disciplina *ingenio* adduntur, quod jam *multis luminibus fulgebat*. FABER.

delectantur, non modo verborum virtutes, sed etiam figuram ejus videntur secum habere præsentem. Item plures post nostram memoriam nascentes, cum *Lucretio* (*c*) videbuntur, velut coram, de rerum natura disputare: de arte vero rhetorica cum Cicerone &c.

VIRGILIUS *Lib. II, Georgicorum* v. 490.

(*d*) Felix qui potuit rerum cognoscere caussas:
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

OVIDIUS *Lib. II, Tristium* v. 425.

Explicat ut caussas rapidi *Lucretius* ignis,
Caussarumque * triplex vaticinatur opus.

IDEM *Lib. I, Amor. Eleg. ultima.*

(*e*) Carmina sublimis tunc sunt peritura *Lucreti*,
Exitio terras cum dabit una dies.

(c) Hinc cuivis facile constare potest, neminem ad Augusti usque tempora in Urbe floruisse, qui περὶ τὰ φυσικὰ Lucretii præstantiam adæquasset; sed nec postea ullus fuit. Faber.

(d) Hos versus ego vel de *Lucretio*, vel de Epicuro fecisse poetam existimo. Gif.

*) *Alii legunt* Casurumque.

(e) Jam ante, sententia utriusque Ciceronis, & ingenio valebat & arte Lucretius: at nunc Ovidius, non malus poeta, nisi κολοκύνθας λημῶμεν, Sublimitatem, granditatem, & decantatum illud, ac tantopere prædicatum ΥΨΟΣ ei adjudicat. Itaque, ut suspicor, belle hodie & festive procedet Lucretius. Faber.

VELLEJUS PATERCULUS *Hist. Rom. Lib. II.*

Jam pæne supervacaneum videri potest, eminentium ingeniorum notare tempora. Quis enim ignorat, diremtos gradibus ætatis floruisse hoc tempore Ciceronem, Hortensium, senemque Crassum, Catonem, Sulpicium, moxque Brutum, Calidium, Calvum, Cœlium, & proximum Ciceroni Cæsarem, eorumque velut alumnos Corvinum, ac Pollionem Asinium, æmulumque Thucydidis Sallustium, auctoresque carminum Varronem, ac *Lucretium*, neque ullo in suscepti operis sui carmine minorem Catullum?

QUINCTILIANUS *Lib.* X, *cap.* I.

Nam Macer & *Lucretius* legendi quidem, sed non ut phrasin, id est corpus eloquentiæ faciant: elegantes in sua quisque materia; sed alter humilis, alter difficilis (*f*).

(f) Vel *difficilis* intricatum & impeditum significabit; (at nihil tale de Lucretio dici potest qui sua *facilitate* lectoribus arridet; quia & ipse Quintilianus id aliter intelligi debere ostendit: nam *difficilis* cum *eleganti*, non satis belle congruit;) vel certe *argumentum difficile & operosum, neque vulgo obvium*, notabit; id quod accipio & lubens; (tertium enim aliquid, uti spero, afferetur nihil). Sed adeone tandem *difficilis* erit Lucretius, quia res physicas tractavit? Talisne videbitur erudito viro; aut ulli homini, qui vel saltem tres illas nunquam satis laudatas Epicuri *ad Pythoclem, ad Menœceum, ad Herodotum, Epistolas* legerit?

STATIUS *Libro II, Silvarum Carm. 7.*

Cedet Musa rudis ferocis Ennî,
Et docti (*g*) furor arduus *Lucretî*,
Et qui per freta duxit Argonautas.

Q. SERENUS *Libro de Medicina, Edit. Keuchenii pag.* 20.

Irrita conjugii sterilis si munera languent,
Et sobolis spes est multos jam vana per annos,
Femineo fiat vitio res, necne, silebo:
Hoc poterit quartus magni monstrare *Lucretî*.

gerit? Ut lubet, inquies; Quintiliano certe *difficilis* est: fateor, neque sane invitus credo. Scilicet qui μελέτας ῥητορικὰς scribunt, id est *fumos & inania captant*, ii fere plerumque libros abstrusioris argumenti non ita lubenter legere solent. Sed, inquies, quid si de LICIN. MACRO, non de LUCRETIO, dictum id fuerit? Non potest, mi Lector. Nam prior ille ALTER Macer est; secundus, Lucretius. Dein Macri argumento *humilitas* convenit, quippe qui de *botanica* scripsisset; at LUCRETIO nostro SUBLIMITAS, nisi male, nisi fatue judicavit Ovidius, tributa est. FABER. Hoc Quinctiliani judicium magnam partem uno consensu damnatur a veteribus, & recentioribus. GIF.

(*g*) *Furor* iste *arduus*, si quæris, natus ex illo Ovidii versu est,

Carmina sublimis, &c.

Itaque habet Lucretius alium judicem P. Ovidio Nasoni ὁμόψηφον. Locus autem quem legis, is petitus est ex *genethliaco* Lucani, cujus Manes, opinor, placare volebat tam magnifica tamque illustri comparatione; neque fortasse etiam nolebat Pollæ ipsius uxori gratificari, quæ tunc in Urbe & ab amicis, & ab opibus poterat plurimum. FABER.

AGELLIUS *Noct. Attic. Lib. I, Cap.* XXI.

Lucretii, poetæ (*h*) INGENIO ET FACUNDIA PRÆCELLENTIS. *Et mox:* Non verba autem sola, sed versus prope totos, & LOCOS QUOQUE LUCRETII PLURIMOS sectatum esse Virgilium videmus.

JULIUS CÆSAR SCALIGER *in Arist. Hist. Anim. Lib. X, §.* 35.

(*i*) Lucretius divinus atque incomparabilis Poeta.

(h) Itaque *ingenii* & *facundiæ* palmam auferebat Lucretius ad illa usque tempora, id est sub Adriano & Antoninis, teste quidem Agellio: sed enim post Adrianum Principem quid in Imperio Romano nisi mera barbaries? qui sensus germanitatis puritatisque Latinæ? FABER.

(i) Et tamen qui ita pronuntiat, ille ipse est, qui olim ARAS VIRGILIO POSUIT in libris de Poetica, tantam vim habet ΠΑΝΔΑΜΑΤΩΡ ΑΛΑΘΕΙΑ. Sed est præterea aliud, quod eo impensius mirabere. Audi, si te amas, res enim auribus est, & tuis cachinnis digna. DOMINUS HYERONYMUS MAGIUS Miscellaneorum Lib. I, c. XVII longe, longe aliter sensit: *Non est*, inquit, *cur Lucretium, Poetam appellemus*. Hic vero, sicubi alias, exclamare lubet usque ex penitissimis faucibus, ut & saxa audiant,

Felicia vero
Secula! quæ tanti Magium genuere parentes!

Ne dubita, Lector, piaculum enim fecerit, qui aliter senserit. Videlicet Cathedrarius scriptor, supra ceteros mortales sapiebat. In genere poetico quid præstans, quid eximium, quid singulare esset; contra, quid humile, quid tritum, quid vulgare: id vero luce meridiana videbat clarius. Quidni enim? Ne comparandi quidem ad illum fuere ambo Cicerones, Ovidius, Statius: & si ad recentiores veniendum, nimius nugator fuit SCALIGER, qui INCOMPARABILEM

BARTHIUS, *Advers. lib.* 23, *c.* 1.

Illibatæ, simplicisque, hoc est, priscæ, & velut unicæ Latinitatis, ea gratia est, ut vel transmarinas delicias, fuco oblitas, & picturatas, præ se facile contemnere faciat Lectores non ineptos, aut superstitiosos. Id quod in mentem mihi venit, cum Catulli, & Lucretii poemata lego præcipue: siquidem hi duo sunt omnium Latinorum scriptorum, qui ad nos pervenerunt, principes; ideoque nulla cura iis supervacua impendi potest, nisi qua vel non capiuntur, vel corrumpuntur.

IDEM *ibid. Lib. L, cap.* 9.

Lucretio, sermonis gratia, adeo utile sit adsuefieri, ut post Plautum vix ulli æque arbitrer. Puritas enim nativi sermonis, & proprie Latini, in eo inæstimabilis, sine fuco plane & fallaciis.

POETAM, qui DIVINUM, vocavit. At VICTORIUS, qui ELEGANTISSIMUM ET ORNATISSIMUM POETAM, qui CANDIDISSIMUM, ET FACUNDISSIMUM ROMANÆ LINGUÆ SCRIPTOREM esse censuit, is vero inter deliros comicos senes referri debet: Hieronymus enim Magius, quantus quantus est, nil nisi sapientia est, *Cerebrum Jovis pæne supremi*. Rides, inquis, & εἰρωνεύεις. Haud equidem diffitebor: quid enim aliud faciam vis, ubi cum hujuscemodi capitibus mihi rem esse video? sed, spero, parata mihi abs te venia est; quam si dabis, Dii faxint, ut tu quoque diu diuque ridere possis. FABER.

Digitized by Google

PETRUS CRINITUS FLORENTINUS.

T. Lucretius Carus ex Lucretiorum familia natus creditur, quæ Romæ insignis, & pervetusta habita est. Paulo antiquior fuit Terentio Varrone, & M. Tullio, ut quidam scripserunt; quod est observatum diligenter, quoniam in his annalibus, quos a Græcis habemus, complura falso exposita sunt, contraque rationem temporum perverse signata. Ingenio summo traditur fuisse, & in scribendis carminibus maxime excitato. Solebat enim per intervalla temporum ad carmen accedere, non sine quodam animi furore, ut veteres auctores ostendunt. Fabius Quintilianus Æmilium Macrum, & T. Lucretium præstare elegantia testatur, sed ipsius Lucretii carmen multum difficultatis retinere. Quæ res non modo propter ipsam materiam illi contigit, sed propter egestatem linguæ, & rerum novitatem, ut ille inquit.

Scripsit libros sex de natura rerum, in quibus doctrinam Epicuri, & Empedoclem poetam secutus est, cujus carmen atque ingenium admiratur. Neque desunt, qui scribant fuisse Lucretii opus a M. Tullio emendatum. Quocirca verisimile est, propter importunum obitum, ab eo imperfectum atque inemendatum relictum. Q. frater plurimum Lucretii versibus concessit, & in ejus opere multum es-

se artis, atque ingenii refert; neque mirari oportere, si Lucretii versus duriores interdum videntur, & quasi orationi solutæ similes. Fuit hoc proprium illis temporibus, ut optime testatur apud Macrobium Furius Albinus, cujus verba hæc sunt: Nemo debet antiquiores poetas ea ratione viliores putare, quod eorum versus nobis scabri videntur. Ille enim stylus tum maxime placebat; diuque laboravit ætas secuta, ut magis hinc molliori stylo acquiesceret. Itaque minime defuerunt, imperantibus etiam Vespasianis, qui Lucretium pro Virgilio, & Lucilium pro Horatio legerent.

THOMAS SCAURANUS.

Ausonios inter vates Lucretius unus
Scrutator veri sedulus ipse fuit:
Abdita Naturæ cupiens irrumpere claustra,
Et superos acie mentis adire Deos.
Sæpe tamen recto deflectit tramite, & errat,
Deceptus dictis, o Epicure, tuis.

FRANCISCUS FLORIDUS SABINUS

Lection. Subsic. cap. 1.

Titus Lucretius Carus, excellens Philosophus, ejusmodi rerum quæ contra naturam fieri videntur, rationem libentissime reddere solet.

ALDUS PIUS *in Epiſt. ad Albert. Pium Carporum Principem, ac Cæſareum Oratorem apud Pontif. Max.*

Lucretius & poeta, & philoſophus quidem maximus, vel antiquorum judicio, ſed plenus mendaciorum. Nam multo aliter ſentit de Deo, de creatione rerum, quam Plato, quam cæteri Academici; quippe qui Epicuream ſectam ſecutus eſt. Quamobrem ſunt qui ne legendum illum quidem cenſent Chriſtianis hominibus, qui verum Deum adorant, colunt, venerantur. Sed quoniam veritas, quanto magis inquiritur, tanto apparet illuſtrior, & venerabilior, Lucretius, & qui Lucretio ſunt ſimiles, legendi quidem mihi videntur, ſed ut falſi & mendaces, ut certe ſunt. Hæc autem attigimus, ut, ſi quis neſciat deliramenta Lucretii, id diſcat è nobis.

ADRIANUS TURNEBUS *Advers. lib. 18, cap. 6.*

Lucretius, in jucundo ſuo poemate, quodam antiquitatis ſapore condit ſuos verſus.

HIERONYMUS MERCURIALIS *Var. Lect. lib. 4, cap. 16.*

Lucretius primus rerum naturas Romana lingua explanavit, ac plurima ab Epicuro, Democrito, & Hippocrate mutuatus eſt.

CASAUBON. *Not. in Johan. c. 5.*

Lucretius Latinitatis auctor optimus.

J. LIPSIUS *Var. Lect. lib. 1. c. 14.*

Antiquiora quædam verba, & pene obsoleta, in Lucretio, Ennio, aliisque vetustioribus invenire est, ab usu sane nostro, & sermone remota: sed in veterum tamen scriptis antiquitatis reverentia diligenter retinenda, & religiose conservanda.

MELCHIOR JUNIUS *Method. Eloq. c. 8.*

Lucretius auctor purus, nitidus, elegans; licet Epicuri ille dogmata defendat.

DIONYSIUS LAMBINUS *in Epistola Nuncupat. ad Carolum IX Regem Chistianissimum.*

Si quod est in his paucis Scriptorum veterum tanquam ex naufragio reliquiis, literarum genus, unde multæ magnæque utilitates ad nos permanarint, poemata sunt, &c.... At, inquies, Lucretius animorum immortalitatem oppugnat, Deorum providentiam negat, religiones omnes tollit, summum bonum in voluptate ponit. Sed hæc Epicuri, quem sequitur Lucretius, non Lucretii culpa est. poema quidem ipsum, propter sententias a religione nostra alienas, nihilominus poema est. Tan-

tumne? Imo vero poema venustum, poema præclarum, poema omnibus ingenii luminibus distinctum, insignitum, atque illustratum, &c....

At Epicurus & Lucretius impii fuerunt. Quid tum postea? Num idcirco nos quoque, qui eos legimus, impii sumus? Primum quam multa sunt in hoc poemate cum aliorum philosophorum sententiis, ac decretis consentanea! quam multa probabilia! quam multa denique præclara, ac prope divina! Hæc sumamus, hæc arripiamus, hæc approbemus.... Deinde, adeone faciles, & creduli sumus, ut, quæ sunt a quibuslibet scriptoribus memoriæ prodita, literisque mandata, ea, tanquam ex Apollinis oraculo edita, vera esse judicemus?... Quod si multa quotidie fabulosa, incredibilia, falsa denique legimus, vel ut animos relaxemus, vel ut in iis, quæ sine controversia vera sunt, libentius acquiescamus, constantiusque maneamus, quid est, quod Lucretium elegantissimum, cultissimumque poetam aspernemur?...

Ad Lucretium nostrum revertor, poetam egregium ac præstantem, scriptoremque omnium Latinorum politissimum, venustissimum, elegantissimum; ex quo Virgilius, & Horatius non solum dimidiatos, sed integros sæpe versus mutuari solent. Hic, ubi de rerum primordiis, seu corpusculis individuis: de eorum motu, & figuris, de inani, de imagini-

bus, seu simulacris, quæ e summo rerum corpore mittuntur: de animorum natura, de ortu, obituque siderum, de Solis & Lunæ defectu, de fulminis natura, de arcu cœlesti, de avernis, de causis morborum, & multis de aliis rebus disputat, subtilis, argutus, enucleatus, limatus est. In librorum procemiis, in nonnullis similitudinibus, in exemplis, in disputationibus de morte contemnenda, de amore fugiendo, de somno & insomniis, gravis, copiosus, amplus, magnificus, elatus, ornatus est.... Quid enim? Homerum, propterea quod in quibusdam fabularum partim turpium, partim absurdarum involucris, omnium rerum naturalium, atque humanarum cognitionem inclusam continere existimatur, non solum legimus, verum etiam ediscimus: Lucretium sine fabularum taliumque nugarum integumentis, de principiis, & causis rerum, de mundo, de mundi partibus, de vita beata, de rebus cœlestibus ac terrenis, non vere illum quidem, neque pie, sed tamen simpliciter, & aperte, & ut Epicureum, ingeniose, & acute, & erudite, & purissimo sermone loquentem non audiemus?

Non enim, si multis locis a Platone dissidet, non si multa cum religione nostra pugnantia dicit, idcirco ea etiam, quæ cum illorum & Christianorum sententia congruunt, spernere debemus. Quam præclare de coercendis voluptatibus, de sedandis

animorum motibus, de mentis tranquillitate comparanda disputat! Quam subtiliter, & argute eos, qui nihil percipi, nihilque sciri posse affirmant, qui sensus omnes fallaces esse dicunt, coarguit, ac refellit! Quam copiose sensus defendit! &c.... Quam pulcræ sunt apud eum descriptiones! Quam venusta, ut Græci appellant, episodia! Bellæ de coloribus, de speculis, de magnete, de avernis, disputationes! Quam graves ad continenter, juste, moderate, innocenter vivendum, cohortationes!..... Quid de ejus sermone statuemus? Quo quid purius, quid incorruptius, quid nitidius, quid elegantius dici aut cogitari potest? Equidem hoc non dubitanter affirmabo, nullum in tota lingua Latina scriptorem Lucretio Latine melius esse locutum: non M. Tullii, non C. Cæsaris orationem esse puriorem.

JO. ANTONIUS VULPIUS *in Epistola ad Jo. Gratianum in Gymnasio Patavino Philosophiæ Professorem Primarium.*

... Mirus est igitur in Lucretii carminibus Romanæ orationis nitor, mirus verborum delectus ac splendor; quod scilicet ejus ætate nondum multitudo illa peregrinorum, atque inquinate loquentium in urbem confluxisset, quæ Latinam linguam iis quæ poetæ mortem consecuta sunt temporibus, ita paullatim immutavit, ut alia prorsus esse videretur. Ex

hac porro emendate, ac pure loquendi facultate, jucunda legentibus oritur perspicuitas, quæ rebus alioquin obscuris, & intellectu difficillimis, quales necessario sunt quæ a philosophis tractari solent, clarissimam lucem affert; quo in genere Lucretium, excellere, dubio procul fatendum est. Vix enim unus aut alter ex numero philosophorum soluta oratione ea persequi commode possit, quæ scriptor elegantissimus nullo negotio versibus explicavit. Non solum autem proprietatem verborum, caussam esse crediderim cur Epicuri doctrina, quam Lucretius exponit, facile percipiatur; sed præterea ordinem, ac totius operis partitionem; qua nimirum alia ex aliis præcognitis ita pendent, omniaque inter se apta & connexa sunt, ut homini non hebeti sciendi cupiditatem addant, de studii vero tædio ac labore multum imminuant. Atque hæc Lucretium ea tempestate præstitisse, qua Græcorum inventa, subtilesque de rerum natura quæstiones Latinis literis tradi ac perpoliri posse doctissimi etiam Romanorum diffidebant, quantum a justis æstimatoribus haberi debet! Verbis quidem horridis, & obsoletis, numeris item præfractis, & asperis, quos ab Ennio aliisque antiquioribus poetis acceperat, sæpius utitur: sed ut sublimitatem, ac majestatem quamdam orationi conciliet, tum etiam ut satietatem devitet, in quam eos incidisse videmus, qui

se

se suaves semper & comtos, numquàm austeros & grandes esse voluerunt &c.

Quærat fortasse aliquis, quid sibi voluerit Q. Cicero, cui assentitur (*k*) Marcus frater, cum *Lucretii poemata non ita multis luminibus ingenii, multæ tamen artis esse* judicavit: quod Q. Ciceronis judicium (*l*) Dionysius Lambinus, ut ægre admodum ferebat, *Lucretio* ingenii laudem eripi, aut perperam explicasse, aut saltem callide videtur dissimulasse. Multa occurrunt quæ responderi possint, at illa in primis; ex M. Tullii verbis modo memoratis nihil aliud colligi, nisi, præ admirabili artis præstantia, quam *Lucretius* in suis de rerum natura carminibus adhibuerit, si qua ipsis insint ingenii lumina (insunt autem plura, & egregia) non adeo apparere: vel ipsum operis argumentum arte magis, quam ingenio tractari postulavisse: quod poeta optime præstiterit. Non enim eadem *Lucretii* ratio erat, Epicuri sententiam exponentis, quæ Tragicorum, Epicorumque poetarum esse solet, qui nisi res incredibiles, & monstra passim confingant, statim de manibus deponuntur. Utcumque vero res se habeat, (nam a Jano Grutero, & Jacobo Gronovio verba illa Ciceronis aliter leguntur) quoties

(k) Lib. 2, ad Q. Fratrem, Epist. 11.
(l) In Dissertat. de T. Lucretii patria, genere &c. tertiæ suæ hujus poetæ editioni præfixa.

ab angusta philosophiæ semita in late patentes eloquentiæ campos evagari libuit poetæ nostro, quantum ingenio valeret, satis ostendit. Principiis & finibus librorum nihil elegantius, nihil splendidius, nihil jucundius excogitari potest. Quam copiose atque eleganter describit *Lucretius* mutuas inter Martem Veneremque blanditias! Religionem truculento aspectu a cæli regionibus mortalium generi minitantem! Iphigeniam, superstitione Agamemnonis patris, ad aram Dianæ, hostiarum more, raptatam! Corybantes circum Cybelem æra quatientes! cruciatus denique illos, quos poetæ apud inferos esse finxerunt, scelestis hominibus in hac vita ingeniosissime accommodatos! Porro quis negaverit ea esse pulcherrima quæ de malis ex amore nasci solitis, de puellularum & amatorum vitiis, de agrestibus & immansuetis primorum hominum moribus, de pestilentia denique Athenis grassante poeta noster literis tradidit? In quibus omnibus profecto tanta vis elucet ingenii, ut plane dolendum sit, tam illustre bonum ab egregio scriptore ad Epicuri potius, quam vel ad Platonis, vel ad Aristotelis, vel ad Zenonis etiam, meliorum longe philosophorum, sententias explicandas collatum esse, &c.

SIGLORUM, quibus tum in Varietate Lectionis, tum in Notis nonnumquam utimur, EXPLICATIO.

A. Significat *Gifanii* Editionem impressam Antuerpiæ 1565.
A. marg. alias lectiones margini *Gifanii* additas.
a. — aliam *Gifanii* impressam L. Bat. 1595.
B. — *Paræi* Francfordiæ 1631.
Bm. Lectiones Msti. Codicis *Bodleiani*, margini Codicis qui fuit *Thomæ Creech.* ascriptas.
C. — apud *Gryphium* L. — 1540,
c. Lectiones ejusdem marginales.
Cr. Conjecturas *Th. Creechii* notis suis insertas.
D. Edit. *Fayi* in us. Delph. Parisiis 1680.
E. — *Nardii* Florentiæ 1647.
F. — *Fabri* Emendat. vel Edit.
G. *Gottorpianum Fragm.* 800 vel 900 annorum, desinens in parte lib. II.
H. 1, 2 Collationes *Heinsianas*; quæ non nisi ad primum & sextum librum pertinent.
I. — Baronis *de Coutures*. Paris. 1692.
K. — Notas Mstas Dni. *Jacobi Susii*.
L. *Lambini*. Par. 1570 & Francofordiæ 1583.
M. *Marulli* lectiones, margini *Gifanii* additas.
N. *Basiliens*. Edit. apud *Henr. Petrum* 1531.
O. Varias Lectiones margini ejus appositas.
P. — *Pii* Bononiæ 1511 *P. in Not.* Varias ejusdem lectiones, quas ex MSS. in Notis suis adducit.
Q. Edit. *Veronensem* antiquissimam 1486.
Q. 1, 2, 3, vel R. S. T. Varias Lectiones ex Vetust. Codd. oræ ejusdem *Veronensis* additas & adscriptas.
V. Lectiones Vossianas, quas margini libri sui imprimendi adscripserat Isaacus Vossius, & sæpius Num. 1, 2, 3, notaverat.
X. Accuratam atque novam *Bodlejani* Ms. collationem.
Y. Varias Lectiones ex pulcherrimo Ms. atque vetustissimo Bibl. *Lugd. Bat.* quondam Vossiano.
Z. Varias Lectiones ex ejusdem Bibliothecæ *Lugd. Bat.* Ms. longe vetustissimo, item olim *Vossiano*.

CAPITA (*) RERUM QUAS LUCRETIUS TRACTAT, EX VETERIBUS LIBRIS COLLECTA, ET HIC VELUT INDICE ADNOTATA.

LIBRI I. CAPITA.

Proœmium	vs. 1
Τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον &c.	54
Laus inventoris	62
De anima	112
Nihil de nihilo gigni	151
Nihil ad nihilum interire	215
Corpora quæ non videantur	270
De vento	272
De odore, calore, frigore, & voce	298
Vestes uvescere & arescere	395
De anulo in digito, & ceteris	312
De inani	330
De piscibus in aqua	375
Corpora & inane esse naturam rerum	420
Tertiam naturam nullam esse rerum	430
De rerum eventis	433
De tempore	459

(*) Potuissem, ait Gifanius, Capita facere multo plura, & fortasse etiam meliora. Verum antiquitati hoc præstandum putavi; ut quæ in vett. essent libris, conservarem: etsi forsan admodum vetusta non sint.

De solido, & rerum principia esse solida 487
De molli natura, ut aqua 567
De minimo 692
Contra Heraclitum 635
Contra Empedoclem 714
Contra Anaxagoram 829
De fine corporum solidorum, & infinitum esse 951
Εἰς τὸ μέσον φορά 1051

LIBRI II.

Proœmium vs. 1
De motu principiorum 61
Quæ in solis radiis apparent 124
De celeritate motus 141
In Stoicos & Academicos 167
Nihil sursum ferri corpusculorum, sed pressa a radicibus exsurgere corpora 184 & sqq.
De declinatione motus 216 & sqq.
Fatum non esse 251
De figuris atomorum 333
De absinthio 400
De serræ stridore 410
De adamante, ferro, silice, ære 447
De sudore salso 464
De aqua marina 470
Figuras esse multas & finitas 477
Corpora esse finita 521
Res omnes constare ex principiis mixtis 581

In terra semina esse 589
De matre magna 598
Τὸ μακάριον ϗ ἄφθαρτον &c. 645
Non necessario, alba ex albis principiis fieri 729
Colores principiis non esse 754
De colore columbarum. 800
De cauda pavonis 805
De insensibili sensibile gigni 864
Prima corpora expertia sensus esse 166 & seqq.
Paradoxon dicturus, mundos esse innumerabiles, utitur protherapeusi 1021
Omne infinitum esse in omnes partes 1046

LIBRI III.

Prooemium vs. 1
Homines mortem maxime timere 37
De animi & animæ natura sensuque 94
Animum & animam conjuncta esse 137
Animum esse σῶμα λεπτομερές 178
De mobilitate animi 183
Tertiam animam esse mentem 235
Quartam sine nomine esse animam 242
Conjunctio animi & animarum 259
De varietate animi 290
De sensu corporis & animi 351
Contra Democritum, de animo & anima: corpus non sentire per se sine animi motu 371

Animum nativum & mortalem esse 418
Animam & corpus simul nasci & crescere, & simul interire 466 & seqq.
Natali animam non esse privatam 712
Anthypophora 723
Quæ possint esse æterna 808
Anthypophora 862
Prosopopeia naturæ ad philobios & μισοθανάτους 945
Quæ ad inferos ducant, ea vitæ vitia esse 992

LIBRI IV.

Proœmium vs. 1
De simulacris, seu imaginibus 33
Simulacra quam sint minuta 108
Quemadmodum gignantur simulacra 143
De celeri simulacrorum motu 176
De visu 230
Ultra speculum cur videatur imago 269
Cur dextra quæ sunt in speculis videantur læva; & contra 292
Ex tenebris, quæ sunt in luce videri 337
De quibusdam visus captionibus 351
De turribus 353
De umbra hominum, & aliorum mobilium 364
Sensus esse certos ac veros, eorumque fallacias nasci ab animi opinatu 380
De navi, stellis, montibus, & aliis quibusdam 389
De remorum obliquitate in aquis 439

Digitized by Google

In Academicos, qui ajunt nihil sciri posse 470
Hactenus de visu, nunc de aliis sensibus 523
De Auditu 525
Corpoream esse vocem 527
De vocis imaginibus, & echo 569
Qua visus tranet, vocem non tranare 596
De sapore 616
Quare alia aliis contraria sint 634
De odore 674
De animi motu, nihilque sine motu imaginum cogitari posse 723
Quare quod libuerit, statim cogitemus 780
Prius oculos, linguam, aures, reliqua membra esse nata, quam eorum usum 821
De causa famis & sitis 856
De motu membrorum, hoc est, de ambulando 875
De somno quemadmodum fiat 905
Cur anima partim foras ejici, partim in altum subici, partim per membra dispergi possit 927
De somniis 960
De rebus Venereis, & seminis profusione spontanea 1024
Præclara admonitio de amore 1057
De similitudine parentum 1207
De ratione sterilitatis & fecunditatis ac conceptionis 1251
De modis utendi rebus Veneris 1258

LIBRI V.

Plus hominibus profuiſſe qui ſapientiam invenerit, quam Cererem, Liberum, Herculem vs. 1
Argumenta libri 65
Protherapeuſis de mundi interitu 98
Senſu divino non eſſe prædita, mare, terram, cœlum &c. 127
Cœlum non eſſe ſedem ac domicilium deorum 147
Mundum non eſſe a diis hominum cauſſa creatum 157
Alia argumenta, quibus docet non eſſe creatum mundum hominum cauſſa a diis 196
Diviſio & zonæ terræ 201
Partes mundi interire, ergo & mundum 236
Cujus pars nativa ſit, totum nativum eſſe 241
De terra 252
De aqua 262
De aere ſive anima 274
De igni & ſole 282
De lampade & lucerna 295
De ædificiis quemadmodum intereant 307
Alia argumenta de origine & interitu mundi 325
Quæ res tandem poſſint eſſe æternæ 352
Origo mundi & omnium rerum ex atomis 417
Terræ ortus 450
De Solis & Lunæ ortu 472

De mari, aere & æthere 499
De motu siderum 510
Quomodo terra in medio quiescat 535
De Solis magnitudine 565
De calore Solis 593
De Solis cursu & flexu 613
Democriti de Sole sententia 621
De Lunæ cursu 628
De diei & noctis caussis 649
De Ida 662
De die longo & nocte brevi 679
De Lunæ vario lumine 703
Argumentum ab anni temporibus 736
De Solis & Lunæ defectione 750
Elegans anacephalæosis 770
Redit ad mundi initium: & quæ prima sint nata 778
De herbis 781
De animantibus 789
De monstris 835
De Centauris 876
De Scylla 890
De Chimæra 903
De primis hominibus 923
De origine sermonis 1027
In Platonem 1040
Ignis unde in terras delatus sit 1090

Digitized by Google

De regum, magistratuum, legumque origine 1107
Unde nata sit religio 1160
Quemadmodum electrum, aurum, argentum, ferrum, & plumbum, sint reperta 1240
De bellorum origine, modo, & progressu 1295
Textilis vestis post ferrum reperta 1349
Origo sationis, & insitionis 1360
De origine musicæ 1378
Primos homines rebus exiguis contentos vixisse 1389
De cupiditatis humanæ & opum origine 1429
De bello & rebus gestis 1434
De origine poematum, navium, picturarum, & aliarum omnium artium 1443

LIBRI VI.

Proœmium de Athenarum & Epicuri laudibus vs. 1
Argumentum libri 81
De tonitru 95
De fulgure 159
Nubibus semina ignita inesse 203
De fulminis natura, ejusque subtilitate 218
De vi & violentia fulminis 238
Fulmina de crassioribus nubibus gigni 245
Quemadmodum fulmen existat 278
De mobilitate fulminis 322
Cur Auctumno & Vere magis fulmina & tonitrua fiant 356

In eos qui Jovi tribuunt caussam fulminis; & in Aruspices 378
De prestere 422
De nubibus 450
De imbribus ac pluviis 494
De arcu 523
De nive, grandine, ventis &c. 526
De terræ motu, variæ caussæ 534
Quare mare majus non fiat 607
De Ætna 639
De Nilo 712
De avernis ac pestilentibus, gravibusque in locis quibusdam, odoribus 738
Cur aqua in puteis æstate sit frigida 840
De fonte ad Ammonis fanum 848
In aqua tedam ardere 881
De fonte dulci in mari 890
De lapide magnete 906
Protherapeusis 917
Multas res esse raro corpore 936
De variis rerum foraminibus, & viis ac meatibus 981
Ratio cur magnes ferrum trahat 998
De origine morborum & pestilentiæ 1188
Descriptio pestilentiæ Atheniensium, tempore belli Peloponnesii 1138

TITI

TITI LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

I. In ipso operis principio Venerem invocat. II. Deinde a v. 45 ad v. 159 libros suos de Rerum Natura *dedicat* Memmio: *Epicurum, cujus rationes sequitur, laudat; ab illius doctrina impietatis invidiam amolitur, & hujus & sequentium librorum argumenta breviter proponit. III. Tum rem ipsam aggreditur, docetque a v. 160 ad v. 265* ex Nihilo nihil fieri, & in Nihilum nihil reverti posse. *IV. a v. 265 ad v. 329 Minuta esse quædam Corpora, quæ licet sub sensum non cadunt, mente tamen possunt concipi, & e quibus res omnes componuntur. V. His corpusculis a v. 330 ad v. 430 subjungit Vacuum seu Inane spatium: & VI. a v.*

Digitized by Google

430 *ad v.* 483 *probat nihil esse præter Corpus & Inane, reliqua autem quæ videntur esse ut Pondus, Calor, Paupertas, Bellum &c. esse tantum Conjuncta vel Eventa, Proprietates seu Accidentia Corporis & Inanis.* VII. *Docet a v.* 483 *ad v.* 528 *Prima corpuscula esse perfecte solida, ideoque a v.* 528 *ad v.* 635 *Insecabilia esse, Minima (neque enim Corpus in infinitum dividi potest) & æterna.* VIII. *Deinde, a v.* 635 *ad v.* 712 *refutat* Heraclitum, *qui Ignem, Aliosque qui Aerem, Aquam, aut Terram rerum omnium principium esse statuerunt.* IX. *Tum a v.* 712 *ad v.* 829 *contra* Empedoclem *demonstrat res non componi e quatuor Elementis.* X. *Demum a v.* 829 *ad v.* 919 Anaxagoram *refellit.* XI. *Postremo a v.* 919 *ad v.* 1050 *docet Universum esse ex omni parte Infinitum, Corpuscula esse numero infinita, & Inane nullis terminis comprehendi posse.* XII. *Et a v.* 1050 *ad v.* 1110 *deridet illos, qui existimant esse aliquod Centrum in Universo, quo Gravia omnia deorsum tendant, dum Levia sponte sua sursum ferantur.*

ÆNEADUM genetrix, hominum divûmque voluptas,
Alma Venus, cœli subter labentia signa
Quæ mare navigerum, quæ terras frugiferentes
Concelebras; per te quoniam genus omne animantum
Concipitur, visitque exortum lumina solis:

Digitized by Google

Te, dea, te fugiunt venti, te nubila cœli,
Adventumque tuum: tibi suaves dædala tellus
Submittit flores, tibi rident æquora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine cœlum.
Nam simul ac species patefacta est verna diei,
Et reserata viget genitalis aura Favonî:
Aeriæ primum volucres te, diva, tuumque
Significant initum perculsæ corda tua vi:
Inde feræ pecudes persultant pabula læta,
Et rapidos tranant amnes: ita capta lepore,
Illecebrisque tuis omnis natura animantum
Te sequitur cupide, quo quamque inducere pergis.
Denique per maria, ac montes, fluviosque rapaces,
Frondiferasque domos avium, camposque virentes,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis, ut cupide generatim sæcla propagent.

Quæ quoniam rerum naturam sola gubernas,
Nec sine te quicquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit lætum, neque amabile quicquam:
Te sociam studeo scribundis versibus esse,
Quos ego de Rerum Natura pangere conor
Memmiadæ nostro: quem tu, dea, tempore in omni

Vers. 7 *Ad ventumque tuum tibi s. D. t.* Preigerus. *Adventuque tuo tibi*, &c. Griphius, Nardius, Paræus. Curiose nimis, ait Creech. (9 *numine* Paræus, Creech. 10 *calefacta* Paræus, Creech. (11 *genitabilis* Gifanius Mss. 13 *nutum* B. *initium* al. *percussæ* Gifan. (17 *quocunque* Par.

Omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
Quo magis æternum da dictis, diva, leporem:
Effice ut interea fera mœnera militiaï
Per maria ac terras omnes sopita qüiescant.
Nam tu sola potes tranquilla pace juvare
Mortales: quoniam belli fera mœnera Mavors
Armipotens regit, in gremium qui sæpe tuum se
Rejicit, æterno devinctus volnere amoris:
Atque ita suspiciens tereti cervice reposta
Pascit amore avidos inhians in te, dea, visus:
Eque tuo pendet resupini spiritus ore.
Hunc tu, diva, tuo recubantem corpore sancto
Circumfusa super, suaves ex ore loquelas
Funde, petens placidam Romanis, inclita, pacem.
Nam neque nos agere hoc patriaï tempore iniquo
Possumus æquo animo, neque Memmî clara propago
Talibus in rebus communi deesse saluti.
Quod superest, vacuas aures mihi, Memmiada, & te
Semotum a curis adhibe veram ad rationem,
Ne mea dona tibi studio disposta fideli,
Intellecta prius quam sint, contempta relinquas.
Nam tibi de summa cœli ratione deûmque
Disserere incipiam, & rerum primordia pandam:
Unde omnes natura creet res, auctet, alatque:

28 *prælatum* Preig. *altatum* conj. Salmasius. (30 *Et face* Faber. *munera* Fab. Creech. (35 *Reficit* B. & Gifan. minus eleganter. (36 *suspirans* Pius. (47 *Nec m.* Creech.

Quove eadem rursum natura perempta resolvat:
Quæ nos materiem, & genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, & semina rerum
Adpellare suemus, & hæc eadem usurpare
Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.
  Omnis enim per se divûm natura necesse est
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, sejunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
  Humana ante oculos fœde cum vita jaceret
In terris oppressa gravi sub relligione,
Quæ caput a cœli regionibus ostendebat,
Horribili super adspectu mortalibus instans;
Primum Grajus homo mortales tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem nec fama deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit cœlum, sed eo magis acrem
Virtutem irritat animi, confringere ut arcta
Naturæ primus portarum claustra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit, & extra
Processit longe flammantia mœnia mundi:
Atque omne immensum peragravit mente animoque:
Unde refert nobis victor, quid possit oriri,

67 *gnarus* Pius. *tendere* Nonius, Gif.

Quid nequeat; finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens.
Quare relligio pedibus subjecta vicissim
Obteritur, nos exæquat victoria cœlo.
  Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
Impia te rationis inire elementa, viamque
Endogredi sceleris; quod contra, sæpius illa
Relligio peperit scelerosa atque impia facta,
Aulide quo pacto Triviaï virginis aram
Iphianassaï turparunt sanguine fœde
Ductores Danaûm delecti, prima virorum.
Cui simul infula virgineos circumdata comptus
Ex utraque pari malarum parte profusa est,
Et mœstum simul ante aras adstare parentem
Sensit, & hunc propter ferrum celare ministros,
Adspectuque suo lacrymas effundere cives:
Muta metu terram genibus submissa petebat:
Nec miseræ prodesse in tali tempore quibat,
Quod patrio princeps donarat nomine regem.
Nam sublata virûm manibus tremebundaque ad aras
Deducta est, non ut, solenni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari hymenæo:
Sed casta inceste, nubendi tempore in ipso,

78 *Quanam* B. *utque* Gif. & C. *hæreat* Paræus. (80 *Opperitur*. *Exteritur*. Lambinus, Gif. (83 *Indugredi* Fab. Creech. Havercampus. *quin contra* Gif. *olim* pro *illa* vulgo. 87 *dilecti* Lamb. (88 *Quæ simul* Mss. (91 *celebrare* Gif. *celerare* Mss. Fab. Lamb. (95 *donaret* Mss.

Hostia concideret mactatu mœsta parentis,
Exitus ut classi felix, faustusque daretur.
Tantum relligio potuit suadere malorum.
Tutemet a nobis jam quovis tempore vatum
Terriloquis victus dictis desciscere quæres?
Quippe etenim quam multa tibi jam fingere possum
Somnia, quæ vitæ rationes vertere possint,
Fortunasque tuas omnes turbare timore?
Et merito: nam si certam finem esse viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Relligionibus, atque minis obsistere vatum:
Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas,
Æternas quoniam pœnas in morte timendum.
Ignoratur enim quæ sit natura animaï;
Nata sit, an contra nascentibus insinuetur;
Et simul intereat nobiscum morte dirempta;
An tenebras Orci visat, vastasque lacunas;
An pecudes alias divinitus insinuet se,
Ennius ut noster cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni frunde coronam,
Per gentes Italas hominum quæ clara clueret,
Etsi præterea tamen esse Acherusia templa
Ennius æternis exponit versibus, edens:
Quo neque permanent animæ, neque corpora nostra;
Sed quædam simulacra modis pallentia miris:

104 *desistere* Mss. Gastendus. (115 *perempta* Creech.
119 *fronde* vulgo. (123 *permaneant* vel *perveniant* Mss.

Unde sibi exortam semper florentis Homeri
Commemorat speciem, lacrymas effundere salsas
Cœpisse, & rerum naturam expandere dictis.

Quapropter bene, cum, superis de rebus, habenda
Nobis est ratio, solis lunæque meatus
Qua fiant ratione; & qua vi quæque genantur
In terris: tum, cum primis, ratione sagaci
Unde anima atque animi constet natura videndum:
Et quæ res nobis vigilantibus obvia mentes
Terrificet, morbo adfectis, somnoque sepultis,
Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita, quorum tellus amplectitur ossa.

Nec me animi fallit, Grajorum obscura reperta
Difficile illustrare Latinis versibus esse:
(Multa novis verbis præsertim cum sit agendum,)
Propter egestatem linguæ, & rerum novitatem:
Sed tua me virtus tamen, & sperata voluptas
Suavis amicitiæ, quemvis efferre laborem
Suadet, & inducit noctes vigilare serenas,
Quærentem dictis quibus, & quo carmine demum
Clara tuæ possim præpandere lumina menti,
Res quibus occultas penitus convisere possis.

126 *l. & fundere* vulgo. *lacrymasque ecfundere s.* conj. Hav.
127 *exponere* Mss. Gif. *expromere* al. sed non tanti est, ait Creech. (130 *gerantur* Preig. (134 *adfectas* Mss. *sepultas* Vett. Codd. (141 *spectata voluntas* Lamb. (142 *perferre* vulgo: *sufferre* aliqui. (143 *severas* Creech.
145 *propandere* Vett. Codd. *mentis* Mss.

Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse est
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant; sed naturæ species, ratioque;
Principium hinc cujus nobis exordia sumet:
Nullam rem e nihilo gigni divinitus unquam.
Quippe ita formido mortales continet omnes,
Quod multa in terris fieri, cœloque tuentur,
Quorum operum caussas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur.
Quas ob res, ubi viderimus, nil posse creari
De nihilo, tum, quod sequimur, jam rectius inde
Perspiciemus, ut unde queat res quæque creari,
Et quo quæque modo fiant opera sine divûm.

Nam si de nihilo fierent, ex omnibus rebus
Omne genus nasci posset; nil semine egeret.
E mare primum homines, e terra posset oriri
Squammigerum genus, & volucres; erumpere cœlo
Armenta, atque aliæ pecudes: genus omne ferarum,
Incerto partu, culta ac deserta teneret:
Nec fructus iidem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur: ferre omnes omnia possent.
Quippe, ubi non essent genitalia corpora cuique,
Qui posset mater rebus consistere certa?
At nunc seminibus quia certis quidque creatur,
Inde enascitur, atque oras in luminis exit,

157 *sequitur* Lamb. Jensius. (158 *& u.* vulgo. (168 *semina* Gass. (170 *quaque creantur* Mss.

Materies ubi inest cujusque & corpora prima.
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quod certis in rebus inest secreta facultas.
Præterea, cur vere rosam, frumenta calore,
Vites autumno fundi sudante videmus:
Si non, certa suo quia tempore semina rerum
Cum confluxerunt, patefit quodcunque creatur,
Dum tempestates adsunt, & vivida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quod si de nihilo fierent, subito exorerentur
Incerto spatio, atque alienis partibus anni:
Quippe ubi nulla forent primordia, quæ genitali
Concilio possent arceri tempore iniquo.
Nec porro augendis rebus spatio foret usus
Seminis ad coitum, e nihilo si crescere possent.
Nam fierent juvenes subito ex infantibus parvis:
E terraque exorta repente arbusta salirent.
Quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
Paullatim crescunt (ut par est) semine certo:
Crescendoque genus servant; ut noscere possis
Quæque sua de materia grandescere, alique.
Huc accedit, uti sine certis imbribus anni

174 *cunctis* Fab. Creech. *diversa f.* Libri vett.
175 *Propter ea* Gif. (176 *Uvas* Cod. Florentinus. *suadente* Lamb. *sua dante* Salmasius. (177 *Si non certa, suoque in t. s. r.* Hav. (180 *auras* Fab. non bene.
191 *Crescentesque* Creech. (192 *Quicque sua de materie* Mss. Hav.

Lætificos nequeat fœtus submittere tellus:
Nec porro secreta cibo natura animantum
Propagare genus possit, vitamque tueri:
Ut potius multis communia corpora rebus
Multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
Quam sine principiis ullam rem existere posse.

Denique cur homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
Transire, & magnos manibus divellere montes,
Multaque vivendo vitalia vincere sæcla:
Si non materies quia rebus reddita certa est
Gignundis, e qua constat quid possit oriri?
Nil igitur fieri de nilo posse fatendum est:
Semine quando opus est rebus, quo quæque creatæ
Aeris in teneras possint proferrier auras.

Postremo, quoniam incultis præstare videmus
Culta loca, & manibus meliores reddere fœtus:
Esse videlicet in terris primordia rerum,
Quæ nos, fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes, cimus ad ortus.
Quod si nulla forent, nostro sine quæque labore
Sponte sua multo fieri meliora videres.

Huc accedit, uti quidque in sua corpora rursum
Dissolvat natura, neque ad nihilum interimat res.

196 *posset* Gif. (204 *qua* Mss. Hav. (208 *possent* Vett. Codd. (209 *quando* Pius. (210 *reddier* conj. Gif. & Pa. *reddi* Lamb.

Nam, si quid mortale e cunctis partibus esset,
Ex oculis res quæque repente erepta periret;
Nulla vi foret usus enim, quæ partibus ejus
Discidium parere, & nexus exsolvere posset.
Quod nunc, æterno quia constant semine quæque,
Donec vis obiit, quæ res diverberet ictu,
Aut intus penetret per inania, dissolvatque,
Nullius exitium patitur natura videri.

Præterea, quæcunque vetustate amovet ætas,
Si penitus perimit consumens materiam omnem,
Unde animale genus generatim in lumina vitæ
Redducit Venus? aut redductum dædala tellus
Unde alit, atque auget, generatim pabula præbens?
Unde mare ingenui fontes, externaque longe
Flumina suppeditant? unde æther sidera pascit?
Omnia enim debet, mortali corpore quæ sunt,
Infinita ætas consumpse, anteacta diesque.
Quod si in eo spatio, atque anteacta ætate fuere,
E quibus hæc rerum consistit summa refecta;
Immortali sunt natura prædita certe.
Haud igitur possunt ad nilum quæque reverti.

Denique res omnes eadem vis causaque volgo
Conficeret, nisi materies æterna teneret

220 *ei* pro *enim* Vett. Libri. (222 *At n.* vulgo.
223 *obeat* P. Na. D. (228 *generatum* Mss. (231 *ingeniti* Pius. Gif. Lamb. (237 *reddita* Mss.

Digitized by Google

Inter se nexus, minus aut magis endopedita.
Tactus enim lethi satis esset causa profecto:
Quippe, ubi nulla forent æterno corpore, eorum
Contextum vis deberet dissolvere quæque.
At nunc, inter se quia nexus principiorum
Dissimiles constant, æternaque materies est,
Incolumi remanent res corpore, dum satis acris
Vis obeat pro textura cujusque reperta.
Haud igitur redit ad nihilum res ulla, sed omnes
Discidio redeunt in corpora materiaï.
  Postremo pereunt imbres, ubi eos pater æther
In gremium matris terraï præcipitavit.
At nitidæ surgunt fruges, ramique virescunt
Arboribus: crescunt ipsæ, fœtuque gravantur.
Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum:
Hinc lætas urbes pueris florere videmus,
Frondiferasque novis avibus canere undique silvas.
Hinc fessæ pecudes pingues per pabula læta
Corpora deponunt, & candens lacteus humor
Uberibus manat distentis: hinc nova proles
Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
Ludit, lacte mero mentes percussa novellas.

241 *nexas — endopedite* vulgo: *nexu — endopedito* Nardius: *endopeditos* al. (242 *Tractus e.* Pius. (243 *quorum* Mss. Gif. Par. (244 *quemque* Codd. Florent. (247 *in* pro *res* Gassendus. (256 *puerûm* B. (258 *feræ p.* quidam Mss. *fætæ* al. *pingui* conj. Hav. *per pinguia* C. E. P.

Haud igitur penitus pereunt quæcumque videntur:
Quando alid ex alio reficit natura, nec ullam
Rem gigni patitur, nisi morte adjutam aliena.
Nunc age, res quoniam docui non posse creari
De nihilo, neque item genitas ad nil revocari;
Ne qua forte tamen cœptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni;
Accipe præterea, quæ corpora tute necesse est
Confiteare esse in rebus, nec posse videri.
Principio, venti vis verberat incita pontum,
Ingentesque ruit naves, & nubila differt:
Interdum rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis sternit, montesque supremos
Sylvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, sævitque minaci murmure coortus.
Sunt igitur venti nimirum corpora cæca,
Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cœli
Verrunt, ac subito vexantia turbine raptant.
Nec ratione fluunt alia, stragemque propagant,
Ac cum mollis aquæ fertur natura repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decursus aquaï,

263 *perculsa* Lamb. (265 *adjuta* B. Na. Gif. Par.
266 *Nunc agesis, quando docui nil posse creari*
De nihilo, neque res genitas ad nil revocari.
Vett. Codd. Gif. Faernus, Tettius.
270 *propterea* Fab. (272 *portus* Mss. *porcas* Salm. (277 *m. pontus* vulgo: *Corus* conj. Preig. (280 *vertunt* G. *vexanti* Pius. Hav. (282 *Quam c.* plurimi legunt.

Fragmina conjiciens sylvarum, arbustaque tota:
Nec validi possunt pontes venientis aquaï
Vim subitam tolerare: ita magno turbidus imbri
Molibus incurrens validis cum viribus amnis,
Dat sonitu magno stragem, volvitque sub undis
Grandia saxa, ruit qua quidquid fluctibus obstat.
Sic igitur debent venti quoque flamina ferri:
Quæ, veluti validum flumen, cum procubuere,
Quamlibet in partem trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris; interdum vertice torto
Corripiunt, rapidoque rotanti turbine portant.
Quare etiam atque etiam sunt venti corpora cæca:
Quandoquidem factis ac moribus, æmula magnis
Amnibus inveniuntur, aperto corpore qui sunt.

Tum porro varios rerum sentimus odores:
Nec tamen ad nares venientes cernimus unquam:

Nec calidos æstus tuimur, nec frigora quimus
Usurpare oculis, nec voces cernere suemus:
Quæ tamen omnia corporea constare necesse est
Natura: quoniam sensus impellere possunt.
Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res.
Denique fluctifrago suspensæ in littore vestes

287 *turgidus* Is. Voss. Hav. Preig. (290 *ruunt quæ* Fab.
292 *valido cum flumine p.* conj. Preig. (295 *rapidique* nonnulli: *rotantia* vulgo. (297 *motibus* Mss. non pauci.
299 *Quin p.* Gif. (306 *fluctivago* Nonius in voce *seresco*. *suspansæ* Vett. Codd. Pius. *dispessæ* al. ex A. Gell.

Uvescunt, eædem dispansæ in sole serescunt;
At neque quo pacto persederit humor aquaï
Visu est, nec rursum quo pacto fugerit æstu;
In parvas igitur partes dispergitur humor,
Quas oculi nulla possunt ratione videre.

Quin etiam multis solis redeuntibus annis
Annulus in digito subtertenuatur habendo:
Stillicidî casus lapidem cavat: uncus aratri
Ferreus occulte decrescit vomer in arvis:
Strataque jam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conspicimus: tum portas propter ahena
Signa manus dextras ostendunt attenuari
Sæpe salutantum tactu, præterque meantum.
Hæc igitur minui, cum sint detrita, videmus;
Sed quæ corpora decedant in tempore quoque,
Invida præclusit speciem natura videndi.

Postremo, quæcunque dies, naturaque rebus
Paullatim tribuit, moderatim crescere cogens,
Nulla potest oculorum acies contenta tueri:
Nec porro quæcunque ævo, macieque senescunt:
Nec mare quæ impendent vesco sale saxa peresa,
Quid quoque amittant in tempore, cernere possis.
Corporibus cæcis igitur natura gerit res.

Nec

307 *candenti* pro *dispansæ* Lamb. (312 *multum* Marull. *olim* pro *solis* Faber. (315 *occulto* — *arvo* Servius.
318 *extras* Gif. (320 *sunt* conj. Gif. ut & *præcludit* v. 322.
328 *quæque* — *posset* Gif.

Nec tamen undique corporea stipata tenentur
Omnia natura; namque est in rebus inane.
Quod tibi cognosse in multis erit utile rebus:
Nec sinet errantem dubitare, & quærere semper
De summa rerum, & nostris diffidere dictis;
Quapropter locus est intactus, inane, vacansque.

Quod si non esset, nulla ratione moveri
Res possent; namque officium, quod corporis exstat,
Officere, atque obstare, id in omni tempore adesset
Omnibus: haud igitur quidquam procedere posset,
Principium quoniam cedendi nulla daret res.
At nunc per maria, ac terras, sublimaque cœli,
Multa modis multis varia ratione moveri
Cernimus ante oculos: quæ, si non esset inane,
Non tam sollicito motu privata carerent;
Quam genita omnino nulla ratione fuissent:
Undique materies quoniam stipata quiesset.

Præterea quamvis solidæ res esse putentur,
Hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas:
In saxis, ac speluncis permanat aquarum
Liquidus humor, & uberibus flent omnia guttis:
Dissupat in corpus sese cibus omne animantum:
Crescunt arbusta, & fœtus in tempore fundunt,
Quod cibus in totas usque ab radicibus imis

337 *corporum* vett. Codd. *est, ut O.* pro *exstat* Hav.
344 *pronata jacerent* Turneb. lib. 1, cap. 15. (348 *liquet r. c. corpore: cernas In* &c. Hav. (350 *fluunt* Paræus.
353 *totos* Marull. *tota usque vel ab* &c. Mss.

Per truncos, ac per ramos diffunditur omnes:
Inter septa meant voces, & clausa domorum
Transvolitant: rigidum permanat frigus ad ossa.
Quod, nisi inania sint, qua possent corpora quæque
Transire, haud ulla fieri ratione videres.

Denique cur alias aliis præstare videmus
Pondere res rebus, nihilo majore figura?
Nam, si tantundem est in lanæ glomere, quantum
Corporis in plumbo est, tantundem pendere par est;
Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum:
Contra autem natura manet sine pondere inanis.
Ergo quod magnum est æque, leviusque videtur,
Nimirum plus esse sibi declarat inanis:
At contra gravius plus in se corporis esse
Dedicat, & multo vacui minus intus habere.
Est igitur nimirum id, quod ratione sagaci
Quærimus, admistum rebus quod inane vocamus.

Illud in his rebus, ne te deducere vero
Possit, quod quidam fingunt, præcurrere cogor.
Cedere squammigeris latices nitentibus ajunt,
Et liquidas aperire vias; quia post loca pisces
Linquant, quo possint cedentes confluere undæ:
Sic alias quoque res inter se posse moveri,
Et mutare locum; quamvis sint omnia plena:
Scilicet id falsa totum ratione receptum est.

368 *Deliquat* Lamb. *Indicat* al.

Nam quo squammigeri poterunt procedere tandem,
Ni spatium dederint latices? concedere porro
Quo poterunt undæ, cum pisces ire nequibunt?
Aut igitur motu privandum est corpora quæque;
Aut esse admistum dicendum est rebus inane,
Unde initium primum capiat res quæque movendi.

Postremo duo de concurso corpora lata
Si cita dissiliant, nempe aer omne necesse est,
Inter corpora quod fuvat, possidat inane.
Is porro, quamvis circum celerantibus auris
Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
Compleri spatium: nam primum quemque necesse est
Occupet ille locum, deinde omnia possidantur.

Quod si forte aliquis, cum corpora dissiluere,
Tum putat id fieri, quia se condenseat aer,
Errat: nam vacuum tum fit, quod non fuit ante;
Et repletur item, vacuum quod constitit ante;
Nec tali ratione potest denserier aer:
Nec, si jam posset, sine inani posset, opinor,
Se ipse in se trahere, & partes conducere in unum;
Quapropter, quamvis causando multa moreris;
Esse in rebus inane tamen fateare necesse est.

Multaque præterea tibi possum commemorando
Argumenta, fidem dictis conradere nostris;
Verum animo satis hæc vestigia parva sagaci

385 *concursu* vulgo: *late* Mss. (387 *flabit* Pius. (390 *Complere* vulgo: *privum quisque* Voss.

Sunt, per quæ possis cognoscere cætera tute:
Namque canes ut montivagæ persæpe feraï
Naribus inveniunt intectas fronde quietes,
Cum semel institerunt vestigia certa viaï:
Sic alid ex alio per te tute ipse videre
Talibus in rebus poteris, cæcasque latebras
Insinuare omnes, & verum protrahere inde.
  Quod si pigraris, paullumve abscesseris ab re,
Hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
Usque adeo largos haustus, e fontibus amnes,
Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda prius per membra senectus
Serpat, & in nobis vitaï claustra resolvat,
Quam tibi de quavis una re versibus omnis
Argumentorum sit copia missa per aures.
Sed nunc jam repetam cœptum pertexere dictis.
  Omnis, ut est, igitur per se, natura, duabus
Consistit rebus: nam corpora sunt, & inane,
Hæc in quo sita sunt, & qua diversa moventur:
Corpus enim per se communis dedicat esse
Sensus; quo nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quidquam ratione queamus.
Tum porro locus, ac spatium, quod inane vocamus,
Si nullum foret, haud usquam sita corpora possent

407 *v. prima* B. (413 *haustos* Lamb. *de f.* vulgo: *magnis* pro *amnes* vulgo. (421 *Constitit in* Gif. imperite, ait Creech. (423 *deliquat* vulgo.

Esse, neque omnino quaquam diversa meare:
Id quod jam supera tibi paullo ostendimus ante.

Præterea nihil est, quod possis dicere ab omni
Corpore sejunctum, secretumque esse ab inani:
Quod quasi tertia sit numero natura reperta.
Nam quodcunque erit, esse aliquid debebit id ipsum
Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum sit;
Cui si tactus erit quamvis levis, exiguusque,
Corporum augebit numerum, summamque sequetur;
Sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
Rem prohibere queat per se transire meantem;
Scilicet hoc id erit vacuum, quod inane vocamus.

Præterea, per se quodcunque erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipsum,
Aut erit, ut possint in eo res esse, gerique:
At facere & fungi sine corpore nulla potest res:
Nec præbere locum porro, nisi inane vacansque.
Ergo præter inane, & corpora, tertia per se
Nulla potest rerum in numero natura relinqui;
Nec, quæ sub sensus cadat ullo tempore nostros,
Nec, ratione animi, quam quisquam possit apisci.

Nam quæcunque cluent, aut his conjuncta duabus
Rebus ea invenies; aut horum eventa videbis.
Conjunctum est id, quod numquam sine perniciali
Discidio potis est sejungi, seque gregari:

431 *dici poſsit* conj. Muret. *poſsit dicier* Gif. (433 *rerum* pro *numero* vulgo.

Pondus uti saxis, calor ignibus, liquor aquaï,
Tactus corporibus cunctis, intactus inani.
Servitium contra, libertas, divitiæque,
Paupertas, bellum, concordia, cætera, quorum
Adventu manet incolumis natura, abituque,
Hæc soliti sumus, ut par est, eventa vocare.

Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in ævo,
Tum quæ res instet; quid porro deinde sequatur:
Nec per se quemquam tempus sentire fatendum est
Semotum ab rerum motu, placidaque quiete.

Denique Tyndaridem raptam, belloqne subactas
Trojugenas gentes cum dicunt esse, videndum est,
Ne forte hæc per se, cogant nos esse fateri:
Quando ea sæcla hominum, quorum hæc eventa fuere,
Irrevocabilis abstulerit jam præterita ætas.
Namque aliud rebus, aliud regionibus ipsis
Eventum dici poterit, quodcunque erit actum.

Denique materies si rerum nulla fuisset,
Nec locus, ac spatium, res in quo quæque geruntur;
Nunquam Tyndaridis formæ conflatus amore
Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens
Clara accendisset sævi certamina belli:
Nec clam durateus Trojaï Pergama partu
Inflammasset equus nocturno Grajugenarum;

470 *terris* pro *rebus* Na. & al. *temporibus* pro *regionibus* malit Hav. (473 *genuntur* Lamb. absurde. (477 *Trojanis* omnes Codd. præter B.

Perspicere ut possis res gestas funditus omnes,
Non ita, uti corpus, per se constare, nec esse:
Nec ratione cluere eadem, qua constat inane:
Sed magis ut merito possis eventa vocare
Corporum, atque loci, res in quo quæque gerantur.

Corpora sunt porro partim primordia rerum,
Partim concilio quæ constant principiorum.
Sed quæ sunt rerum primordia, nulla potest vis
Stringere; nam solido vincunt ea corpore demum:
Et si difficile esse videtur credere, quidquam
In rebus solido reperiri corpore posse;
Transit enim fulmen cœli per septa domorum,
Clamor ut, ac voces: ferrum candescit in igne:
Dissiliuntque fero ferventi saxa vapore,
Conlabefactatus rigor auri solvitur æstu:
Tum glacies aeris flamma devicta liquescit:
Permanat calor argentum, penetraleque frigus,
Quando utrumque, manu retinentes pocula rite,
Sensimus infuso lympharum rore superne:
Usque adeo in rebus solidi nihil esse videtur.
Sed quia vera tamen ratio, naturaque rerum
Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus,
Esse ea, quæ solido, atque æterno corpore constent,
Semina quæ rerum, primordiaque esse docemus:

483 *Corporis* vulgo. (487 *evincunt—damnum* Codd. nonnulli. (488 *fors ita* pro *credere* quidam Codd.
491 C. *item ac v.* Codd. nonnulli. Nard. vero C. *ut &c.*
492 *fere* conj. Preig. *ferventia* vulgo.

Unde omnis rerum nunc constet summa creata.

Principio quoniam duplex natura duarum
Dissimilis rerum longe constare reperta est,
Corporum atque loci, res in quo quæque geruntur:
Esse utramque sibi per se, puramque necesse est.
Nam quacunque vacat spatium, quod inane vocamus;
Corpus ea non est: qua porro cunque tenet se
Corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
Sunt igitur solida, ac sine inani corpora prima.

Præterea quoniam genitis in rebus inane est,
Materiem circum solidam constare necesse est:
Nec res ulla potest vera ratione probari
Corpore inane suo celare, atque intus habere,
Si non, quod cohibet, solidum constare relinquas.
Id porro nihil esse potest, nisi materiaï
Concilium, quod inane queat rerum cohibere.
Materies igitur solido quæ corpore constat,
Esse æterna potest, cum cætera dissolvantur.

Tum porro si nil esset, quod inane vacaret,
Omne foret solidum; nisi contra corpora cæca
Essent, quæ loca complerent, quæcunque tenerent:
Omne, quod est, spatium vacuum constaret inane.
Alternis igitur nimirum corpus inani
Distinctum est, quoniam nec plenum naviter exstat:

506 *Corporis* vulgo. *genuntur* conj. Lamb. (518 *tectum* pro *rerum* vett. Codd. (522 *c. certa* rectius ut & v. 527. Creech. 523 *quacumque* Gif.

Nec porro vacuum: sunt ergo corpora cæca,
Quæ spatium pleno possint distinguere inane.
  Hæc neque dissolvi plagis extrinsecus icta
Possunt: nec porro penitus penetrata retexi;
Nec ratione queunt alia tentata labare:
Id quod jam supera tibi paullo ostendimus ante.
Nam neque conlidi sine inani posse videtur
Quidquam, nec frangi, nec fundi in bina secando:
Nec capere humorem, neque item manabile frigus,
Nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
Et quam quæque magis cohibet res intus inane,
Tam magis his rebus penitus tentata labascit.
Ergo, si solida, ac sine inani corpora prima
Sunt, ita uti docui, sint hæc æterna necesse est.
  Præterea, nisi materies æterna fuisset,
Antehac ad nihilum penitus res quæque redissent;
De nihiloque renata forent quæcunque videmus.
At quoniam supera docui nil posse creari
De nihilo, neque quod genitum est, ad nil revocari:
Esse immortali primordia corpore debent,
Dissolvi quo quæque supremo tempore possint;
Materies ut suppeditet rebus reparandis.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,

527 *c. tota* Pius. (528 *pœna* pro *pleno* Cod. Ms. V. not. ad h. l. 537 *Et quo* omnes Codd. (538 *ictibus hæc* pro *his rebus* legit Faber. (543 *quæsita* B. Na. vitiose: *creata* al. *reducta* Gassend.

Nec ratione queunt alia servata per ævum
Ex infinito jam tempore res reparare.
  Denique, si nullam finem natura parasset
Frangendis rebus, jam corpora materiaï
Usque redacta forent, ævo frangente priore,
Ut nihil ex illis a certo tempore posset
Conceptum, summum ætatis pervadere florem:
Nam quidvis citius dissolvi posse videmus,
Quam rursus refici. Quapropter longa diei
Infinita ætas anteacti temporis omnis
Quod fregisset adhuc, disturbans, dissolvensque,
Nunquam reliqüo reparari tempore posset.
At nunc nimirum frangendi reddita finis
Certa manet: quoniam refici rem quamque videmus,
Et finita simul generatim tempora rebus
Stare, quibus possint ævi contingere florem.
  Huc accedit, uti solidissima materiaï
Corpora cum constant, possint tamen omnia reddi
Mollia, quæ fiant aer, aqua, terra, vapores,
Quo pacto fiant, & qua vi cunque genantur;
Admistum quoniam semel est in rebus inane.
At contra, si mollia sint primordia rerum,
Unde queant validi silices, ferrumque creari,
Non poterit ratio reddi: nam funditus omnis

556 *finem* G. Lamb. (558 *l. dies*, & Fab. (559 *Infinita* vulgo. (561 *Id n.* vulgo. (570 *q. simul* vulgo.
573 *omni* G. P. recte Creech.

Principio fundamenti natura carebit.
Sunt igitur solida pollentia simplicitate,
Quorum condenso magis omnia conciliatu
Arctari possunt, validasque ostendere vires.
Denique jam quoniam generatim reddita finis
Crescendi rebus constat, vitamque tuendi,
Et quid quæque queant per fœdera naturaï,
Quid porro nequeant, sancitum quandoquidem exstat;
Nec commutatur quidquam, quin omnia constant
Usque adeo, variæ volucres ut in ordine cunctæ
Ostendant maculas generales corpori inesse:
Immutabile materiæ quoque corpus habere
Debent nimirum. Nam si primordia rerum
Commutari aliqua possent ratione revicta,
Incertum quoque jam constet, quid possit oriri,
Quid nequeat: finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens;
Nec toties possent generatim sæcla referre
Naturam, motus, victum, moresque parentum.
Tum porro, quoniam extremum cujusque cacumen
Corporis est aliquod, nostri quod cernere sensus
Jam nequeunt, id nimirum sine partibus exstat,
Et minima constat natura: nec fuit unquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit:

579 *tenendi* libri quidam. (582 *quando o.* al. improbante Creech. (584 *genitales* legunt nonnulli. (590 *bæreat* vulgo. (592 *vultum* conj. Creech.

Alterius quoniam est ipsum pars, primaque, & ima:
Inde aliæ, atque aliæ similes ex ordine partes
Agmine condenso, naturam corporis explent.
Quæ quoniam per se nequeunt constare, necesse est
Hærere, ut nequeant ulla ratione revelli.
Sunt igitur solida primordia simplicitate:
Quæ minimis stipata cohærent partibus arcte.
Non ex ullorum conventu conciliata,
Sed magis æterna pollentia simplicitate:
Unde neque avelli quidquam, neque deminui jam
Concedit natura reservans semina rebus.

Præterea nisi erit minimum, parvissima quæque
Corpora constabunt ex partibus infinitis;
Quippe ubi dimidiæ partis pars semper habebit
Dimidiam partem, nec res perfiniet ulla:
Ergo rerum inter summam, minimamque quid escit?
Non erit ut distent: nam quamvis funditus omnis
Summa sit infinita, tamen parvissima quæ sunt,
Ex infinitis constabunt partibus æque.
Cui quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse est,
Esse ea quæ nullis jam prædita partibus exstent,
Et minima constent natura: quæ quoniam sunt,
Illa quoque esse tibi solida, atque æterna fatendum.

600 *Augmine* al. (602 *unde queant u.* vett. Codd. male. 605 *illorum* G. *illarum* sc. partium conj. Preig. (607 *Quid* pro *jam* Gif. & al. (611 *par* conj. Preig. (618 *posse animi v.* vett. Codd. & Creech.

Denique ni minimas in partes cuncta resolvi
Cogere consuesset rerum natura creatrix,
Jam nihil ex illis eadem reparare valeret:
Propterea quia, quæ multis sunt partibus aucta,
Non possunt ea, quæ debet genitalis habere
Materies, varios connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus, per quæ res quæque geruntur.

Porro, si nulla est frangendis reddita finis
Corporibus, tamen ex æterno tempore quædam
Nunc etiam superare necesse est corpora rebus,
Quæ nondum clueant ullo tentata periclo.
At quoniam fragili natura prædita constant,
Discrepat æternum tempus potuisse manere
Innumerabilibus plagis vexata per ævum.

Quapropter, qui materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Heraclitus init quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inanes,
Quamde graves inter Grajos, qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt:
Veraque constituunt, quæ belle tangere possunt
Aures, & lepido quæ sunt fucata sonore.

622 *D. si* Gif. & al. perperam. (625 *ullis* pro *multis* Gif. ex Mss. (628 *genuntur* Lamb. Gass. & Creech.
641 *Quam gravior Grajos inter*, &c. Pius.

Digitized by Google

Nam cur tam variæ res possent esse, requiro,
Ex uno si sunt igni, puroque creatæ.
Nil prodesset enim calidum denserier ignem,
Nec rarefieri, si partes ignis eandem
Naturam, quam totus habet super ignis, habere.
Acrior ardor enim conductis partibus esset:
Languidior porro disjectis, disque supatis.
Amplius hoc fieri nihil est, quod posse rearis
Talibus in causis, nedum variantia rerum
Tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.
Atque hi, si faciant admistum rebus inane,
Denseri poterunt ignes, rarique relinqui:
Sed, quia multa sibi cernunt contraria, mussant,
Et fugitant in rebus inane relinquere purum, &,
Ardua dum metuunt, amittunt vera viaï:
Nec rursum cernunt, exempto rebus inani,
Omnia denseri, fierique ex omnibus unum
Corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
Æstifer ignis uti lumen jacit, atque vaporem:
Ut videas non e stipatis partibus esse.
Quod si forte ulla credunt ratione potesse
Ignes in cœtu stingui, mutareque corpus;
Scilicet ex ulla facere id si parte reparcent,
Occidet ad nihilum nimirum funditus ardor

647 *Ex vero* vulgo. (650 *haberent* vulgo. (656 *Id quoque sì f.* aliqui legunt. (667 *mussareque* al. (668 *reportent* vel *receptent* al.

Omnis, & ex nihilo fient quæcunque creantur.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante;
Proinde aliquid superare necesse est incolume olli,
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes,
De nihiloque renata virescat copia rerum.

Nunc igitur, quoniam certissima corpora quædam
Sunt, quæ conservant naturam semper eandem,
Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine, mutant
Naturam res, & convertunt corpora sese;
Scire licet non esse hæc ignea corpora rerum.
Nil referret enim quædam decedere, abire,
Atque alia attribui, mutarique ordine quædam,
Si tamen ardoris naturam cuncta tenerent.
Ignis enim foret omnimodis, quodcunque crearent.
Verum, ut opinor, ita est: sunt quædam corpora, quorum
Concursus, motus, ordo, positura, figuræ,
Efficiunt ignes, mutatoque ordine mutant
Naturam: neque sunt igni simulata, neque ullæ
Præterea rei, quæ corpora mittere possit
Sensibus, & nostros adjectu tangere tactus.

Dicere porro ignem res omnes esse, neque ullam
Rem veram in numero rerum constare, nisi ignem:

681-2 *adire Atque alio* legunt alii. (683 *Si tandem* vel *Si tantum* Codd. nonnulli. (684 *unimodus* Pius. Lamb. *omnimodus* al.

Quod facit hic idem, perdelirum esse videtur.
Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat:
Et labefactat eos, unde omnia credita pendent:
Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat ignem.
Credit enim sensus ignem cognoscere vere,
Cætera non credit, nihilo quæ clara minus sunt:
Quod mihi cum vanum, tum delirum esse videtur.
Quo referemus enim? Quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest, quo vera ac falsa notemus?
 Præterea, quare quisquam magis omnia tollat,
Et velit ardoris naturam linquere solam,
Quam neget esse ignis, summam tamen esse relinquat?
Æqua videtur enim dementia dicere utrumque.
 Quapropter qui materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere posse;
Et qui principium gignundis aera rebus
Constituere: aut humorem quicunque putarunt
Fingere res ipsum per se: terramve creare
Omnia, & in rerum naturas vertier omnes:
Magnopere a vero longeque errasse videntur.
 Adde etiam, qui conduplicant primordia rerum,
Aera jungentes igni, terramque liquori:
Et qui quatuor ex rebus posse omnia rentur,
Ex igni, terra, atque anima procrescere, & imbri.
 Quorum Acragantinus cumprimis Empedocles est:

Insula

704 *ignes* Lamb. Fab. (712 *longe deerasse* Codd. nonnulli.

Insula quem Triquetris terrarum gessit in oris:
Quam fluitans circum magnis amfractibus æquor
Ionium glaucis adspergit virus ab undis:
Angustoque fretu rapidum mare dividit undis
Æoliæ terrarum oras a finibus ejus:
Hic est vasta Charybdis, & hic Ætnæa minantur
Murmura flammarum rursum se colligere iras,
Faucibus eruptos iterum ut vis evomat ignes;
Ad cœlumque ferat flammaï fulgura rursum:
Quæ cum magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visendaque fertur,
Rebus opima bonis, multa munita virûm vi;
Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se,
Nec sanctum magis, & mirum, carumque videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris ejus
Vociferantur, & exponunt præclara reperta:
Ut vix humana videatur stirpe creatus.

Hic tamen, & supera quos diximus, inferiores
Partibus egregie multis, multoque minores,
Quanquam multa bene, ac divinitus invenientes
Ex adyto tanquam cordis responsa dedere
Sanctius, & multo certa ratione magis, quam
Pythia, quæ tripode ex Phœbi, lauroque profatur;
Principiis tamen in rerum fecere ruinas,

722 *Italiæ terraï* vulgo. (724 *sursum* al. (725 *F. e. vis omnis ut e.* & (726 *ferant — cursum* conj. Preig.
731 *clarumque* legunt al. & probat Fab.

Et graviter magni magno cecidere ibi casu:
  Primum, quod motus, exempto rebus inani,
Constituunt, & res molles, rarasque relinquunt,
Aera, solem, ignem, terras, animalia, fruges:
Nec tamen admiscent in eorum corpus inane.
  Deinde quod omnino finem non esse secandis
Corporibus faciunt, neque pausam stare fragori;
Nec prorsum in rebus minimum consistere quidquam:
Cum videamus id extremum cujusque cacumen
Esse quod ad sensus nostros minimum esse videtur:
Conjicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
Extremum quod habent, minimum consistere rebus.
  Huc accedit item, quod jam primordia rerum
Mollia constituunt, quæ nos nativa videmus
Esse, & mortali cum corpore funditus; atqui
Debeat ad nihilum jam rerum summa reverti,
De nihiloque renata virescere copia rerum:
Quorum utrumque quid a vero jam distet, habebas.
  Deinde inimica modis multis sunt, atque venena
Ipsa sibi inter se; quare aut congressa peribunt,
Aut ita diffugient, ut tempestate coorta,
Fulmina diffugere, atque imbres ventosque videmus.
  Denique quatuor ex rebus si cuncta creantur,
Atque in eas rursum res omnia dissolvuntur,

743 *quo* Gif. (746 *corpore* malit Creech. (752 *qua* pro *quod* Gif. (753 *m. in c.* Lamb. (756 *utque* conj. Preig.
758 *vigescere* Lamb. Gif. Na. alii, quibus non repugnat Creech.
759 *habebis* libri non pauci. (762 *coacta* Mss.

Qui magis illa queunt rerum primordia dici,
Quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
Et totam inter se naturam tempore ab omni.
Sin ita forte putas, ignis, terræque coire
Corpus, & aerias auras, roremque liquorum,
Nil in concilio naturam ut mutet eorum:
Nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
Non animans, non exanimo quid corpore, ut arbos;
Quippe suam quidque in cœtu variantis acervi
Naturam ostendet, mistusque videbitur aer
Cum terra simul, atque ardor cum rore manere:
At primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandestinam, cæcamque adhibere,
Emineat ne quid, quod contra pugnet, & obstet,
Quo minus esse queat proprie, quodcunque creatur.
Quin etiam repetunt a cœlo, atque ignibus ejus,
Et primum faciunt ignem se vertere in auras
Aeris: hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri, retroque a terra cuncta reverti;
Humorem primum, post aera, deinde calorem:
Nec cessare hæc inter se mutare; meare
De cœlo ad terram, de terra ad sidera mundi:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto.
Immutabile enim quiddam superare necesse est;

774 *cum* pro *quid* Codd. (781 *proprium* conj. Gif.
787 *mutando m.* quidam libri.

Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Quapropter, quoniam quæ paullo diximus ante,
In commutatum veniunt, constare necesse est
Ex aliis ea, quæ nequeant convertier unquam:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Quin potius tali natura prædita quædam
Corpora constituas, ignem si forte crearint,
Posse eadem demptis paucis, paucisque tributis,
Ordine mutato, & motu, facere aeris auras:
Sic alias aliis rebus mutarier omnes.

At manifesta palam res indicat, inquis, in auras
Aeris e terra res omnes crescere, alique:
Et nisi tempestas indulget tempore fausto,
Imbribus, & tabe nimborum arbusta vacillant.
Solque sua pro parte fovet, tribuitque calorem:
Crescere non possint fruges, arbusta, animantes.
Scilicet: & nisi nos cibus aridus, & tener humor,
Adjuvat, amisso jam corpore, vita quoque omnis
Omnibus e nervis atque ossibus exsolvatur.
Adjutamur enim dubio procul, atque alimur nos
Certis ab rebus, certis aliæ atque aliæ res.
Nimirum quia multimodis communia multis

802 *rebus res vertier o.* Fab. legit, non absurde, ait Creech.
808 *ne p.* e Codd. Gif. *possunt* vulgo. (810 *Adjuvet* vulgo.
814 *multa modis* vulgo.

Multarum rerum in rebus primordia multa
Sunt: ideo variis variæ res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert primordia sæpe
Cum quibus, & quali positura contineantur:
Et quos inter se dent motus, accipiantque.
Namque eadem cœlum, mare, terras, flumina, solem
Constituunt: eadem fruges, arbusta, animantes:
Verum aliis, alioque modo commista moventur.
Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides multis communia verbis:
Cum tamen inter se versus, ac verba necesse est
Confiteare & re, & sonitu distare sonanti:
Tantum elementa queunt permutato ordine solo:
At rerum quæ sunt primordia, plura adhibere
Possunt, unde queant variæ res quæque creari.
Nunc & Anaxagoræ scrutemur homœomeriam,
Quam Græci memorant, nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrii sermonis egestas:
Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis,
Principium rerum, quam dicit homœomeriam:
Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
Ossibus: sic & de pauxillis atque minutis
Visceribus viscus gigni; sanguenque creari,
Sanguinis inter se multis coeuntibus guttis:
Ex aurique putat micis consistere posse
Aurum; & de terris terram concrescere parvis:

815 *mista* vulgo.

Digitized by Google

Ignibus ex ignes; humorem ex humoribus esse;
Cætera consimili fingit ratione, putatque.

Nec tamen esse ulla parte idem in rebus inane
Concedit, neque corporibus finem esse secandis:
Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
Errare, atque illi, supera quos diximus ante.

Adde quod imbecilla nimis primordia fingit,
Si primordia sunt, simili quæ prædita constant
Natura, atque ipsæ res sunt; æqueque laborant,
Et pereunt, neque ab exitio res ulla refrænat:
Nam quid in oppressu valido durabit eorum,
Ut mortem effugiat lethi sub dentibus ipsis?
Ignis? an humor? an aura? quid horum? sanguis? an ossa?
Nil, ut opinor, ubi ex æquo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quam quæ manifesta videmus
Ex oculis nostris aliqua vi victa perire.
At neque recidere ad nihilum res posse, neque autem
Crescere de nihilo, testor res ante probatas.

Præterea quoniam cibus auget corpus, alitque:
Scire licet, nobis venas, & sanguen, & ossa,
Et nervos alienigenis ex partibus esse:
Sine cibos omnes commisto corpore dicent

841 *ignem* vulgo. Quidam scribunt, ait Creech.
Sic ignem inter se parvis coeuntibus nasci
Ignibus, exiguis humorem humoribus esse.
852 *sub coetibus* al. *subeuntibus* quidam libb. *sub motibus* Muret. (853 *sanguen?* vulgo. *sanguis an? os an?* conj. Creech. (856 *cuncta* B.

Digitized by Google

Esse, & habere in se nervorum corpora parva,
Ossaque, & omnino venas, partesque cruoris;
Fiet, uti cibus omnis & aridus, & liquor ipse,
Ex alienigenis rebus constare putetur,
Ossibus, & nervis, venisque, & sanguine misto.

Præterea quæcunque e terra corpora crescunt;
Si sunt in terris, terras constare necesse est,
Ex alienigenis quæ terris exoriuntur.
Transfer item, totidem verbis utare licebit:
In lignis si flamma latet, fumusque, cinisque,
Ex alienigenis consistant ligna necesse est.

Linquitur hic tenuis latitandi copia quædam:
Id quod Anaxagoras sibi sumit, ut omnibus omnes
Res putet immistas rebus latitare: sed illud
Apparere unum, cujus sint pluria mista,
Et magis in promptu, primaque in fronte locata:
Quod tamen a vera longe ratione repulsum est.
Conveniebat enim fruges quoque sæpe minutas,
Robore cum saxi franguntur, mittere signum
Sanguinis, aut aliũm nostro quæ corpore aluntur:
Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.
Consimili ratione herbas quoque sæpe decebat,
Et laticis dulces guttas, similique sapore
Mittere, lanigeræ quali sunt ubera lactis:

867 *sanieque* pro *venisque* Turneb. & al. (880 *minaci* R. Na. Hav. Preig. (881 *in saxi* iidem. (885 *latices*, *d.* ex Codd. Lamb. (886 *quales* — *ubere* al.

Scilicet & glebis terrarum sæpe friatis
Herbarum genera, & fruges, frondesque videri
Dispertita, atque in terris latitare minute:
Postremo, in lignis cinerem fumumque videri,
Cum præfracta forent, ignesque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res.
Scire licet non esse in rebus res ita mistas:
Verum semina multimodis immista latere
Multarum rerum in rebus communia debent.

At sæpe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus Austris,
Donec flammaï fulserunt flore coorto:
Scilicet: & non est lignis tamen insitus ignis,
Verum semina sunt ardoris multa, terendo
Quæ cum confluxere, creant incendia silvis.
Quod si facta foret silvis abscondita flamma,
Non possent ullum tempus celarier ignes:
Conficerent vulgo silvas, arbusta cremarent.

Jamne vides igitur, paullo quod diximus ante,
Permagni referre, eadem primordia sæpe
Cum quibus, & quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque;
Atque eadem paullo inter se mutata creare
Ignes e lignis, quo pacto verba quoque ipsa

899 *f. flammæ fulgore c.* vulgo. 903 *tanta f.* vulgo. 908 *conjungantur* & *contingantur* al.

Inter se paullo mutatis sunt elementis,
Cum ligna, atque ignes distincta voce notemus?
  Denique jam quæcunque in rebus cernis apertis,
Si fieri non posse putas, quin materiaï
Corpora consimili natura prædita fingas,
Hac ratione tibi pereunt primordia rerum:
Fiet uti risu tremulo concussa cachinnent,
Et lacrymis salsis humectent ora, genasque.
  Nunc age, quod superest, cognosce, & clarius audi.
Nec me animi fallit, quam sint obscura, sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suavem mî in pectus amorem
Musarum: quo nunc instinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo: juvat integros accedere fontes,
Atque haurire: juvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musæ:
Primum, quod magnis doceo de rebus, & arctis
Relligionum animos nodis exsolvere pergo:
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, musæo contingens cuncta lepore.
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
Sed veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum

931 *porgo* in quibusdam Mss.

Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Absinthî laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali facto recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac: volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi musæo dulci contingere melle,
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, qua constet compta figura.

Sed quoniam docui, solidissima materiaï
Corpora perpetuo volitare invicta per ævum,
Nunc age, summaï, quædam sit finis eorum,
Necne sit, evolvamus: item, quod inane repertum est,
Seu locus, ac spatium, res in quo quæque gerantur,
Pervideamus utrum finitum funditus omne
Constet, an immensum pateat vel adusque profundum.

Omne quod est igitur nulla regione viarum
Finitum est: nam qua extremum debebat habere?
Extremum porro nullius posse videtur

941 *t. tactu* Lamb. (943 *ideoque* Codd. nonnulli.
949 *constent* Na. *cuncta* al. (952 *ecquænam* Lamb. Fab. Creech. (954 *genantur* vulgo. (956 *patefiat ad usque* Na. *pateat vasteque* Lamb. Gassend. Creech. (958 *namque* vulgo: *debebit* conj. Fab. & probat Hav.

Esse, nisi ultra sit quod finiat, ut videatur,
Quo non longius hæc sensus natura sequatur.
Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum est,
Non habet extremum: caret ergo fine, modoque:
Nec refert quibus adsistas regionibus ejus,
Usque adeo quem quisque locum possidit, in omnes
Tantundem partes infinitum omne relinquit.
  Præterea, sic jam finitum constituatur
Omne quod est spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, jaciatque volatile telum,
Id validis utrum contortum viribus ire
Quo fuerit missum, mavis, longeque volare,
An prohibere aliquid censes, obstareque posse?
Alterutrum fatearis enim, sumasque necesse est,
Quorum utrumque tibi effugium præcludit, & omne
Cogit ut exempta concedas fine patere.
Nam sive est aliquid, quod prohibeat, officiatque
Quo minus quo missum est veniat, finique locet se,
Sive foras fertur, non est ea finis profecto.
Hoc pacto sequar, atque oras ubicunque locaris
Extremas, quæram quid telo denique fiat.
Fiet uti nusquam possit consistere finis:
Effugiumque fugæ prolatet copia semper.
  Præterea spatium summaï totius omne

960 *extra* Lamb. Creech. & *vid.* conj. Fab. (967 *si jam* vulgo. (968 *percurrat* al. (970 *Invalidis* pro valde validis Gass. & al.

Digitized by Google

Undique si inclusum certis consisteret oris,
Finitumque foret, jam copia materiaï
Undique ponderibus solidis confluxet ad imum;
Nec res ulla geri sub cœli tegmine posset:
Nec foret omnino cœlum, neque lumina solis:
Quippe ubi materies omnis cumulata jaceret
Ex infinito jam tempore subsidendo.
At nunc nimirum requies data principiorum
Corporibus nulla est: quia nil est funditus imum,
Quo quasi confluere, & sedes ubi ponere possint;
Semper & adsiduo motu res quæque geruntur
Partibus in cunctis, æternaque suppeditantur
Ex infinito cita corpora materiaï.
  Postremo ante oculos rem res finire videtur:
Aer dissepit colles, atque aera montes;
Terra mare, & contra mare terras terminat omnes.
Omne quidem vero nihil est quod finiat extra:
Est igitur natura loci, spatiumque profundi,
Quod neque clara suo percurrere flumina cursu
Perpetuo possint ævi labentia tractu:
Nec prorsum facere, ut restet minus ire, meando:
Usque adeo passim patet ingens copia rebus,
Finibus exemptis, in cunctas undique partes.

984 *concluſum certis ſi inſiſteret* Gass. (987 *geni* Lamb. Creech. (994 *genuntur* vulgo. (897 *ex oculis* conj. Preig. 1002 *fulmina* Na. Fab. (1003 *poſſunt* Ms. & Gif. 1004 *in remeando* aliqui, ut monet Gif.

Ipsa modum porro sibi rerum summa parare
Ne possit, natura tenet; quia corpus inani,
Et quod inane autem est, finiri corpore cogit:
Ut sic alternis infinita omnia reddat.
Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,
Simplice natura pateat tamen immoderatum:
Nec mare, nec tellus, nec cœli lucida templa,
Nec mortale genus, nec divûm corpora sancta
Exiguum possent horaï sistere tempus.
Nam dispulsa suo de cœtu materiaï
Copia ferretur magnum per inane soluta,
Sive adeo potius numquam concreta creasset
Ullam rem, quoniam cogi disjecta nequisset.

Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se, sua quæque sagaci mente locarunt:
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multimodis, multis, mutata per omne
Ex infinito vexantur percita plagis,
Omne genus motus, & cœtus experiundo,
Tandem deveniunt in tales dispósituras,
Qualibus hæc rebus consistit summa creata:
Et multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus conjecta est convenientes,
Efficit, ut largis avidum mare fluminis undis

1012 *tantum* vulgo: *totum* Gass. 1021 *Ordine se quæque*, *atque s.* vulgo. (1023 *motata* quidam legunt pro *valde mota*. (1024 *versantur* vett. nonnulli, teste Gif. 1027 *rerum* Fab. conj. non improbante Creech.

Integrent amnes; & solis terra vapore
Fota novet fœtus, submissaque gens animantum
Floreat, & vivant labentes ætheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, nisi materiaï
Ex infinito suboriri copia posset,
Unde amissa solent reparari in tempore quoque.
Nam veluti privata cibo natura animantum
Difluit amittens corpus, sic omnia debent
Dissolvi, simul ac defecit suppeditare
Materies recta regione aversa viaï.
Nec plagæ possent extrinsecus undique summam
Conservare omnem, quæcunque est conciliata.
Cudere enim crebro possunt, partemque morari,
Dum veniant aliæ, ac suppleri summa queatur.
Interdum resilire tamen coguntur, & una
Principiis rerum spatium, tempusque fugaï
Largiri, ut possint a cœtu libera ferri.
Quare etiam atque etiam suboriri multa necesse est.
Et tamen ut plagæ quoque possint suppetere ipsæ,
Infinita opus est vis undique materiaï.
Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium summæ (quod dicunt) omnia niti,
Atque ideo mundi naturam stare sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi

1036 *quaque* Gif. *corpore quaque* al. (1040 *aliqua ratione* B. Na. *aliqua regione* Gif. Pa. e vett. libris. (1041 *possunt* Mss. (1043 *partimque* Gif. Fab.

Summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa,
(Ipsum si quidquam posse in se sistere credis:
Et quæ pondera sunt sub terris, omnia sursum
Nitier, in terraque retro requiescere posta:
Ut per aquas quæ nunc rerum simulacra videmus:)
Et simili ratione animalia suppa vagari
Contendunt, neque posse e terris in loca cœli
Recidere inferiora magis, quam corpora nostra
Sponte sua possint in cœli templa volare:
Illi cum videant solem, nos sidera noctis
Cernere, & alternis nobiscum tempora cœli
Dividere, & noctes pariles agitare, diesque.

Sed vanus stolidis hæc omnia finxerit error,
Amplexi quod habent perverse prima viaï.
Nam medium nihil esse potest, ubi inane, locusque
Infinita: neque omnino, si jam medium sit,
Possit ibi quidquam hac potius consistere causa,
Quam quavis alia longe regione manere.
Omnis enim locus, ac spatium, quod inane vocamus,
Per medium, per non medium concedat oportet
Æquis ponderibus, motus quacunque feruntur.
Nec quisquam locus est, quo corpora cum venere,
Ponderis amissa vi possint stare in inani:
Nec quod inane autem est, ulli subsistere debet,

1058 *in terramque* e Mss. Gif. Pa. (1059 *vocamus* Gass.
1060 *subtus* pro *suppa* vulgo. (1066 *a diebus* plures Mss.
1070 *infinitus* Gif. (1075 *Æque ponderibus motis* Mss.
1078 *illis s.* vulgo.

Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Haud igitur possunt tali ratione teneri
Res in concilio, medii cuppedine victæ.

Præterea quoque jam non omnia corpora fingunt
In medium niti, sed terrarum, atque liquorum,
Humorem ponti, magnisque e montibus undas,
Et quasi terreno quæ corpore contineantur:
At contra tenues exponunt aeris auras,
Et calidos simul a medio differrier ignes,
Atque ideo totum circumtremere æthera signis,
Et solis flammam per cœli cærula pasci,
Quod calor a medio fugiens ibi colligat ignes.
(Quippe etiam vesci e terra mortalia sæcla:
Nec prorsum arboribus summos frundescere ramos
Posse, nisi a terris paullatim cuique cibatum
Terra det) at supra circum tegere omnia cœlum;
Ne volucri ritu flammarum, mœnia mundi
Diffugiant subito magnum per inane soluta,
Et ne cætera consimili ratione sequantur:
Neve ruant cœli tonitralia templa superne,
Terraque se pedibus raptim subducat, & omnes
Inter permistas terræ, cœlique ruinas

Cor-

1081 *vinctæ* Creech. (1082 *quianam* pro *quoque jam* conj. idem. (1083 *liquoris* Mss. unde Gif. legendum putat *terraï atque liquoris*. (1090 *ſibi c. omnis* Preig. (1095 *volucrum* vulgo. (1097 *ferantur* P. & alii. (1098 *penetralia t.* Codd. vulgati. (1100 *rerum, c.* al. *Inter mixtas terrarum* Gif.

Corpora solventes, abeant per inane profundum,
Temporis ut puncto nihil exstet relliquiarum,
Desertum præter spatium, & primordia cæca.
Nam quacunque prius de parti corpora cesse
Constitues, hæc rebus erit pars janua lethi:
Hac se turba foras dabit omnis materiaï.

Hæc si prænosces parva perfunctus opella,
(Namque alid ex alio clarescet) nec tibi cæca
Nox iter eripiet, quin ultima naturaï
Pervideas; ita res accendent lumina rebus.

CREECHII CENSURA.

Interpretationem primi libri, & in illum notas absolvi: labore meo fruatur lector, & erroribus ignoscat. Sed quid ego candidos judices exposcerem, cum acrem & iniquam forsan in ipsum Lucretium censuram in animo instituam? Inquiram enim quid recte, quid perperam commentus est Poeta, & ut non omnia rejiciam, sic non omnia probabo. Qui laudem ingenii Lucretio denegavit, artem concessit: & quis invidebit illi istum honorem, quem summa malignitas agnovit? Opus igitur optime dispositum

1102 *restet* B. (1107 *perductus* omnes libri ante Lamb.
1108 *non tibi* vulgo.

Digitized by Google

asserimus: ubique nitet ordo, & ita se invicem adjuvant argumenta, ut nisi in Epicuri opinionibus quædam fuisset deformitas, quæ nulla venustate cohonestari, quædam infirmitas, quæ nullis ingenii viribus sustentari possit; pulcherrimam simul & firmissimam Philosophiam Poeta exhibuisset.

Felicitatis non minimam partem existimat Epicurus sine metu vivere, & hanc felicitatem sola naturæ cognitione acquiri posse;

-- -- terrores animi tenebrasque necesse est
Non radii solis, non lucida tela diei
Discutiant, sed naturæ species, ratioque. *Lucr.*

Μὴ ἄλλό τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν δεῖ εἶναι, ἤπερ ἀταραξίαν, καὶ πίστιν βέβαιον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. *Epicurus ad Pythoclem.*

Omnium natura cognita, levamur superstitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, e qua ipsa existunt horribiles sæpe formidines. Cicero l. 1 de Fin.

Omnem istam formidinem, quæ homines molestia afficit, Epicurus existimat oriri ex opinione de Providentia, & de Pœnis, quæ alteram necessario consequitur, post mortem futuris. Quis enim potest, cum existimet a Deo se curari, non & dies & noctes divinum Numen horrere? Vide Ciceronem in

Lucullo. Ita iste insanientis Sapientiæ consultus Erro: contra quem si quis disputet, rem profecto ageret ridiculam. Communi enim sensu caret istius sententiæ fautor, & est medico committendus. Cura benevoli principis, aut parentis, metu & tristitia liberat; nec benignos horremus. Unde igitur iste horror, cum nos a beneficentissimo & potentissimo Numine curari existimemus?

Absurdam hanc opinionem in primo libro proponit Lucretius, & post præparatum artificioso exordio lectorem, argumentum, quod infeliciter elegerat, exornat. Vers. 160. Nihil e nihilo fieri, & Nihil in nihilum reverti decem argumentis probare nititur. Ingeniose, fateor, invenit, copiose explicat, at rem ipsam minime attingit. Concedamus enim quodlibet e quolibet oriri non posse, certis temporibus res nasci, opus esse tempore quo crescant, & materia qua augeantur, denique certos esse ætatis viriumque terminos, & agros industria & cultura hominum fertiliores reddi; supponamus insuper nihil interire, nisi vi aliqua dissolvatur, animalia quotidie nasci non posse, nisi ex certis seminibus reficerentur; supponamus unam eamdemque vim res cunctas dissolvere non valere, nec Naturam aliquid producere, nisi morte aliena adjuvetur: quid efficiet Lucretius? Semina ipsa non fuisse e nihilo producta? aut nihil Numinis nutu &

Digitized by Google

Providentia fieri? Neutrum concludet; ideoque decem argumenta perierunt, licet non tam ingenii sui, quam caussæ vitio. V. 266. Semina sua exilia & minuta contra illos, qui solis oculis credunt, egregie tuetur; & v. 330. Inane esse argumentis quatuor, quibus nemo umquam meliora protulit, evincit: quorum primo & quarto (secundum enim ac tertium non sunt ejusdem firmitatis) numquam vidi, quod reponi possit.

V. 420. Nihil esse præter Corpus & Inane duobus argumentis confirmat, reliquaque omnia, quæ alii inter res numerant, detrudit in classem Accidentium, quæ sola opinione a Corpore & Inani distinguuntur, & subsistunt. Hic vero callide supponit, quod probare debuit, solum Corpus agere & pati, tangere & tangi posse; hanc enim definitionem humanæ Animæ, omnesque immateriales substantiæ aversantur.

V. 484. Seminibus suis perfectam soliditatem attribuit multis argumentis; nec repugno. At vero ideo illa dissolvi non posse, nulla suadet ratio. Soliditas enim Seminum oritur ex partium, quæ concipi possunt, contactu. At in omnibus concretis Corporibus datur partium contactus, æqualis saltem isti, qui est inter partes Seminum, contactui: ideoque Corpora concreta essent æque indissolubilia ac ipsa Semina. Reliqua argumenta, quibus suis Seminibus

æternitatem adstruit, vitiosa suppositione innituntur: assumit quod probare debuit. Et cum demum ad Minimum, *quod vocant* Mathematicum *fugit v.* 609. *magnis difficultatibus, fateor, adversarios premit, sed ipse non minoribus tenetur.*

V. 630. *De Heraclito, Empedocle, Anaxagora, & aliis triumphos agit, & demum v.* 950. *Universo, quod ex Corpore & Inani constat, Infinitionem longa disputatione attribuit, ubi multa contra Stoicos in Universo Infinito Medium statuentes copiose, multa secundum Epicuri placita ornate; sed illa falsis suppositionibus subnixa corruunt. Deinde Antipodas extorres agit, quos in veteres sedes olim restituit sanior Philosophia, & experientia. Utcumque tamen suis argumentis adblanditur hominum imaginationi, quæ in Infinitum deferri amat, nec umquam spatio fixit terminos, nec figere audebit.*

TITI LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

I. *Ad studium Philosophiæ, quæ sola lenire curas, & animum metu liberare potest, Memmium suum a v.* 1. *ad v.* 61. *Lucretius hortatur. Inde* II. *de Seminum seu Atomorum affectionibus disputat, quarum prima est* Motus. *Moveri Semina ex rerum generatione demonstratur. Motus vero hic est deorsum; omnia enim Semina sunt gravia; cum autem concurrant Semina solida, necesse est quoquo versum a se invicem dissiliant. Ita quædam Semina aliis implicantur: quæ arctius conjunguntur, res duras & densas constituunt; quæ laxius, res molles & raras. Quædam autem Semina numquam coa-*

Digitized by Google

lescunt; sed, uti ramenta pulveris in radiis Solis videmus, perpetuo motu per Inane feruntur, & alia corpora subinde percutiunt & agitant, ad v. 140. III. *Celeritatem motus Seminum deorsum tendentium explicat ad v. 166.* IV. *Inde pro more suo quædam scommata contra illos, qui Providentiam agnoscunt, intexit ad v. 182.* V. *Tum argumentum repetit, asseritque omnia Corpora deorsum tendere ad v. 215.* VI. *Deinde Semina deorsum tendentia a recta linea paullulum declinare; nisi enim declinarent Semina, nihil umquam, saltem nullum liberum agens, orietur, ad v. 293.* VII. *Demum docet eodem motu Semina jam ferri, quo ab æterno ferebantur, nec quemquam huic opinioni diffidere debere, quia motus non videt, cum ipsa Semina percipi non possunt, ad v. 332. Secunda Seminum affectio est* Figura : *docet autem* VIII. *Semina non esse ejusdem figuræ, quædam vero rotunda, quædam quadrata, quædam lævia, & alia aspera, hamata, &c. fuseque ostendit quæ* Figuræ *amara, quæ dulcia, quæ dura, quæ mollia corpora componant, ad v. 476.* IX. *Hanc Figurarum varietatem non esse infinitam, Semina tamen ejusdem Figuræ infinita; videlicet rotunda infinita, quadrata infinita, &c. ad v. 580.* X. *Demum ostendit res non componi e Seminibus ejusdem figuræ, & variis argumentis probat Concreta omnia, Semina variarum figurarum continere ad v. 728.*

XI. Deinde docet Semina nullas habere qualitates, quas sensibiles *vocamus, colorem videlicet, saporem, frigus, calorem &c. Item sensu non donari, quamvis res coloratæ, sapidæ, calidæ, frigidæ, & sensibiles ex iis componantur, ad v. 1021. XII. Demum Infinita Semina per Infinitum Inane volitantia Infinitos Mundos constituere, eosque Mundos augeri aliquando a Seminibus ex Infinito delapsis, aliquando etiam avolantibus in Infinitum Seminibus diminui & dissolvi, ut plantæ, & animalia nascuntur, adolescunt, senescunt, & demum intereunt.*

SUAVE, mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem;
Non quia vexari quemquam est jucunda voluptas,
Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.
Suave etiam belli certamina magna tueri
Per campos instructa, tua sine parte pericli;
Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere
Edita doctrina sapientum templa serena;
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ;
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctes atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opes, rerumque potiri.

VERS. 7 *suavius* Gass. & forsan melius, ait Creech.
12 *n. constante* Gass.

O miseras hominum mentes! o pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periclis
Degitur hoc ævi, quodcunque est! Nonne videre
Nil aliud sibi naturam latrare, nisi ut, cum
Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur
Jucundo sensu, cura semota, metuque?

Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
Esse opus omnino, quæ demant cunque dolorem,
Delicias quoque uti multas substernere possint,
Gratius interdum neque natura ipsa requirit.
Si non aurea sunt juvenum simulacra per ædes
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulget, auroque renidet;
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa:
Quin tamen inter se prostrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora curant:
Præsertim cum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt viridantes floribus herbas;
Nec calidæ citius decedunt corpore febres,

14 *ſtultas b.* e Lactantio Gif. & Lamb. (16 *Degimus* Na. & olim Non. quod Fabro magis arridet. Porro *videtis* pro *videre* vulgo. (17 *cui* pro *cum* & (19 *ſemotus* pro *semota*, absque interrogantis nota, legunt al. & cum Voss. probant Creech. & Preig. (21 *quemque* pro *cunque* vulgo.
22 *nullas* vulgo. (27 *ostroque r.* conj. Preig. (28 *a. tecta* olim legit Macrob. & probat Fab. (29 *Attamen* vulgo.

Textilibus si in picturis, ostroque rubenti
Jacteris, quam si plebeia in veste cubandum est.

Quapropter, quoniam nil nostro in corpore gazæ
Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni;
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum:
Si non forte tuas legiones per loca campi
Fervere cum videas belli simulacra cientes;
Fervere cum videas classem, lateque vagari,
His tibi tum rebus timefactæ relligiones
Effugiunt animo pavidæ, mortisque timores:
Tum vacuum tempus linquunt, curaque solutum.

Quod si ridicula hæc, ludibriaque esse videmus,
Re veraque metus hominum, curæque sequaces,
Nec metuunt sonitus armorum, nec fera tela;
Audacterque inter reges, rerumque potentes
Versantur, neque fulgorem reverentur ab auro,
Nec clarum vestis splendorem purpureaï:
Quid dubitas, quin omnis sit hæc rationis potestas,
Omnis cum in tenebris præsertim vitæ laboret?

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse est

36 *jactaris* vulgo. (43 *tumefactæ* conj. Creech. *pavefactæ* & 44 *animo*, *pavidi* m. legi malit Fab. (45 *pectus* vulgo.
52 *quin omne s. hoc r. egestas* vulgo.

Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturæ species, ratioque.

Nunc age, quo motu genitalia materiaï
Corpora res varias gignant, genitasque resolvant,
Et qua vi facere id cogantur, quæve sit ollis
Reddita mobilitas magnum per inane meandi,
Expediam: tu te dictis præbere memento.

Nam certe non inter se stipata cohæret
Materies, quoniam minui rem quamque videmus,
Et quasi longinquo fluere omnia cernimus ævo;
Ex oculisque vetustatem subducere nostris:
Cum tamen incolumis videatur summa manere,
Propterea quia, quæ decedunt corpora cunque,
Unde abeunt, minuunt: quo venere, augmine donant:
Illa senescere, at hæc contra florescere cogunt.
Nec remorantur ibi: sic rerum summa novatur
Semper, & inter se mortales mutua vivunt.
Augescunt aliæ gentes, aliæ minuuntur:
Inque brevi spatio mutantur sæcla animantum,
Et, quasi cursores, vitaï lampada tradunt.

Si cessare putas rerum primordia posse,
Cessandoque novos rerum progignere motus:
Avius a vera longe ratione vagaris.
Nam, quoniam per inane vagantur cuncta, necesse est
Aut gravitate sua ferri primordia rerum,

71 *cuique* vulgo.

Aut ictu forte alterius: nam, cita superne
Obvia cum flixere, fit, ut diversa repente
Dissiliant: neque enim mirum, durissima quæ sint,
Ponderibus solidis, neque quidquam a tergibus obstet.
 Et quo jactari magis omnia materiaï
Corpora pervideas, reminiscere totius imum
Nil esse in summa; neque habere ubi corpora prima
Consistant: quoniam spatium sine fine modoque est,
Immensumque patere in cunctas undique partes,
Pluribus ostendi, & certa ratione probatum est.
 Quod quoniam constat, nimirum nulla quies est
Reddita corporibus primis per inane profundum:
Sed magis adsiduo, varioque exercita motu,
Partim intervallis magnis conflicta resultant:
Pars etiam brevibus spatiis nexantur ab ictu.
Et quæcunque magis condenso conciliatu,
Exiguis intervallis connexa resultant,
Indupedita suis perplexis ipsa figuris;
Hæc validas saxi radices, & fera ferri
Corpora constituunt, & cætera de genere horum
Paucula. Quæ porro magnum per inane vagantur,
Et cita dissiliunt longe, longeque recursant
In magnis intervallis; hæc aera rarum

84 *auferri* pro *forte* & *concita sæpe* vett. aliquot Codd.
85 O. *conflixere ita uti d.* Mss. Lamb. (87 *Corporibus* Gass. *a tergis o.* vulgo. (94 *multa q.* Mss. fere omnes.
97 *contusa* Lamb. *consulta* Gif. *confulta* Fab. male.
100 *connecta* Gif. *convecta* Marull. *conjecta* al.

Sufficiunt nobis, & splendida lumina solis.
  Multaque præterea magnum per inane vagantur,
Conciliis rerum quæ sunt rejecta, nec usquam
Consociare etiam motus potuere recepta:
Cujus, uti memoro, rei simulacrum, & imago
Ante oculos semper nobis versatur, & instat.
Contemplator enim, cum solis lumina cunque
Inserti fundunt radii per opaca domorum:
Multa minuta modis multis per inane videbis
Corpora misceri radiorum lumine in ipso,
Et velut æterno certamine prœlia, pugnasque
Edere turmatim certantia; nec dare pausam,
Conciliis, & discidiis exercita crebris;
Conjicere ut possis ex hoc, primordia rerum,
Quale sit, in magno jactari semper inani,
Duntaxat rerum magnarum parva potest res
Exemplare dare, & vestigia notitiaï.
  Hoc etiam magis hæc animum te advertere par est
Corpora, quæ in solis radiis turbare videntur:
Quod tales turbæ motus quoque materiaï
Significant clandestinos, cæcosque subesse.
Multa videbis enim plagis ibi percita cæcis
Commutare viam, retroque repulsa reverti
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas denique partes.
Scilicet hic a principiis est omnibus error.

111 *memorabo* vett. quidam. (114 *Insertim f. radios* vulgo. 130 *undique p.* Mss. Lamb. (131 *hic & p.* quidam legi malint, quos negligendos putat Creech.

Prima moventur enim per se primordia rerum;
Inde ea, quæ parvo sunt corpora conciliatu,
Et quasi proxima sunt ad vires principiorum,
Ictibus illorum cæcis impulsa cientur:
Ipsaque, quæ porro paullo majora, lacessunt.
Sic a principiis adscendit motus, & exit
Paullatim nostros ad sensus, ut moveantur
Illa quoque, in solis quæ lumine cernere quimus;
Nec, quibus id faciant plagis, adparet aperte.
Nunc, quæ mobilitas sit reddita materiaï
Corporibus, paucis licet hinc cognoscere, Memmi.
Primum Aurora novo cum spargit lumine terras,
Et variæ volucres nemora avia pervolitantes,
Aera per tenerum liquidis loca vocibus opplent:
Quam subito soleat sol ortus tempore tali
Convestire sua perfundens omnia luce,
Omnibus in promptu, manifestumque esse videmus.
At vapor is, quem sol mittit, lumenque serenum,
Non per inane meat vacuum; quo tardius ire
Cogitur, aerias quasi cum diverberet undas:
Nec singillatim corpuscula quæque vaporis,
Sed complexa meant inter se, conque globata.
Quapropter simul inter se retrahuntur, & extra
Officiuntur, uti cogantur tardius ire.

133 *corpore conciliata* vet. Cod. Gif. (137 *abscedit* Morg. Preig. (143 *Cum p. A. respergit* olim Macrob. (151 *q. dum d.* Gass. & Codd. *quod sol d.* al. (154 *tardantur* legi malit Lamb.

At, quæ sunt solida primordia simplicitate,
Cum per inane meant vacuum, nec res remoratur
Ulla foris; atque ipsa suis e partibus unum,
Unum in quem cœpere locum connixa feruntur:
Debent nimirum præcellere mobilitate,
Et multo citius ferri, quam lumina solis;
Multiplexque locis spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant fulgura cœlum:
Nam neque consilio debent tardata morari,
Nec perscrutari primordia singula quæque,
Ut videant, qua quidque geratur cum ratione.

At quidam contra hæc, ignari, materiaï
Naturam non posse, deûm sine numine reddi
Tantopere humanis rationibus admoderate
Tempora mutare annorum, frugesque creare:
Nec jam cætera, mortales quæ suadet adire,
Ipsaque deducit dux vitæ dia voluptas,
Ut res per Veneris blanditim sæcla propagent,
Ne genus occidat humanum: quorum omnia causa
Constituisse deos fingunt: sed in omnibus rebus
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Nam, quamvis rerum ignorem primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,

158 *quin ipsa* & (159 *ferantur* frustra emendat Fab.
162 *Multiplicisque* arridet Fab. non ita Creech. (168 *s. m. rentur* vulgo. (169 *ac moderatis* vulgo.

Nequaquam nobis divinitus esse creatam
Naturam mundi, quæ tanta est prædita culpa;
Quæ tibi posterius, Memmi, faciemus aperta.
Nunc id, quod superest de motibus, expediemus.

Nunc locus est, (ut opinor) in his illud quoque rebus
Confirmare tibi, nullam rem posse sua vi
Corpoream sursum ferri, sursumque meare.
Ne tibi dent in eo flammarum corpora fraudem:
Sursum enim vorsus gignuntur, & augmina sumunt:
Et sursum nitidæ fruges, arbustaque crescunt,
Pondera, quantum in se est, cum deorsum cuncta ferantur.
Nec cum subsiliunt ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma degustant tigna, trabesque,
Sponte sua facere id, sine vi subigente, putandum est:
Quod genus, e nostro cum missus corpore sanguis
Emicat exsultans alte, spargitque cruorem.
Nonne vides etiam, quanta vi tigna trabesque
Respuat humor aquæ? nam quam magis ursimus altum
Directa, & magna vi multi pressimus ægre;
Tam cupide sursum revomit magis, atque remittit,
Plus ut parte foras emergant, exsiliantque.
Nec tamen hæc, quantum est in se, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.

Sic

193 *subjecta* Mss. omnes præter unum Lamb.
197 *mersimus a.* vulgo.

Sic igitur debent flammæ quoque posse per auras
Aëris expressæ sursum succedere; quamquam
Pondera, quantum in se est, deorsum deducere pugnent:
Nocturnasque faces, cœli sublime volantes
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
In quascunque dedit partes natura meatum?
Non cadere in terram stellas, & sidera cernis?
Sol etiam summo de vertice dissupat omnes
Ardorem in partes, & lumine conserit arva:
In terras igitur quoque solis vergitur ardor.
Transversosque volare per imbres fulmina cernis:
Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes
Concursant; cadit in terras vis flammea volgo.

Illud in his quoque te rebus cognoscere avemus:
Corpora cum deorsum rectum per inane feruntur,
Ponderibus propriis, incerto tempore ferme,
Incertisque locis, spatio se pellere paullum,
Tantum quod momen mutatum dicere possis.

Quod nisi declinare solerent, omnia deorsum,
Imbris uti guttæ, caderent per inane profundum:
Nec foret offensus natus, nec plaga creata
Principiis; ita nil unquam natura creasset.

Quod si forte aliquis credit graviora potesse

218 *firme* Lamb. *ferri* Gif. (219 *decedere* vulgo: *secedere* Lamb. (220 *m. mutatus* Turneb. *minimum momentum* Gass. *minimum mutatum* al.

Corpora, quo citius rectum per inane feruntur,
Incidere e supero levioribus, atque ita plagas
Gignere, quæ possint genitales reddere motus:
Avius a vera longe ratione recedit.
Nam per aquas quæcunque cadunt, atque aera rarum:
Hæc pro ponderibus casus celerare necesse est:
Propterea, quia corpus aquæ, naturaque tenuis
Aeris haud possunt æque rem quamque morari:
Sed citius cedunt gravioribus exsuperata.
At contra nulli de nulla parte, neque ullo
Tempore inane potest vacuum subsistere reji,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per inane quietum
Æque ponderibus non æquis concita ferri.
Haud igitur poterunt levioribus incidere unquam
Ex supero graviora, neque ictus gignere per se,
Qui varient motus, per quos natura gerat res.
Quare etiam atque etiam paullum clinare necesse est
Corpora, nec plus quam minimum, ne fingere motus
Obliquos videamur, & id res vera refutet.
Namque hoc in promptu, manifestumque esse videmus:
Pondera, quantum in se est, non posse obliqua meare,
Ex supero cum præcipitant; quod cernere possis.
Sed nihil omnino recta regione viaï
Declinare, quis est, qui possit cernere, sese?

226 *rectim* Marg. Preig. (230 *deorsum* pro *rarum* vulgo.
242 *genat* vulgo.

Denique si semper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur semper novus ordine certo,
Nec declinando faciunt primordia motus
Principium quoddam, quod fati fœdera rumpat,
Ex infinito ne causam causa sequatur:
Libera per terras unde hæc animantibus exstat,
Unde est hæc (inquam) fatis avolsa voluntas,
Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas?
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, sed ubi ipsa tulit mens.
Nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas
Principium dat: & hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam, patefactis tempore puncto
Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
Vim cupidam tam desubito, quam mens avet ipsa?
Omnis enim totum per corpus materiaï
Copia conquiri debet, concita per artus
Omnes, ut studium mentis connexa sequatur:
Ut videas initium motus a corde creari,
Ex animique voluntate id procedere primum:
Inde dari porro per totum corpus & artus.

Nec simile est, ut cum impulsi procedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoque coactu,
Nam tum materiam totius corporis omnem
Perspicuum est nobis invitis ire, rapique,

262 *vagantur* Gass. *reguntur* al. & aliis libenter legeret Creech.

(268 *connixa* cum Gass.

Donicum eam refrænavit per membra voluntas.
Jamne vides igitur, quamquam vis extera multos
Pellit, & invitos cogit procedere sæpe,
Præcipitesque rapit, tamen esse in pectore nostro
Quiddam, quod contra pugnare, obstareque possit,
Cujus ad arbitrium quoque copia materiaï
Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
Et projecta refrænatur, retroque residit?
Quare in seminibus quoque idem fateare necesse est,
Esse aliam præter plagas, & pondera causam
Motibus, unde hæc est nobis innata potestas:
De nihilo quoniam fieri nil posse videmus.
Pondus enim prohibet, ne plagis omnia fiant,
Externa quasi vi, sed ne mens ipsa necessum
Intestinum habeat cunctis in rebus agendis;
Et devicta quasi cogatur ferre, patique:
Id facit exiguum clinamen principiorum,
Nec regione loci certa, nec tempore certo.
Nec stipata magis fuit unquam materiaï
Copia, nec porro majoribus intervallis.
Nam neque adaugescit quidquam, neque deperit inde.
Quapropter quo nunc in motu principiorum
Corpora sunt, in eodem anteacta ætate fuere,
Et posthac semper simili ratione ferentur;

277 *extima* Lamb. (286 *ollis* pro *nobis* plerique excusi.
289 *res* omnes libri pro *mens*, quæ Lambini est conjectura.
299 *Post hoc* e vett. libris Gif.

Et quæ consuerunt gigni, gignentur eadem
Conditione: & erunt, & crescent, inque valebunt,
Quantum cuique datum est per fœdera naturaï,
Nec rerum summam commutare ulla potest vis.
Nam neque quo possit genus ullum materiaï
Effugere ex omni, quidquam est, neque rursus in omne
Unde coorta queat nova vis irrumpere, & omnem
Naturam rerum mutare, & vertere motus.
Illud in his rebus non est mirabile, quare,
Omnia cum rerum primordia sint in motu,
Summa tamen summa videatur stare quiete,
Præterquam si quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longe nostris ab sensibus infra
Primorum natura jacet: quapropter, ubi illa
Cernere jam nequeas, motus quoque surpere debent:
Præsertim cum, quæ possimus cernere, celent
Sæpe tamen motus, spatio diducta locorum.
Nam sæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quo quamque vocantes
Invitant herbæ gemmantes rore recenti:
Et satiati agni ludunt, blandeque coniscant:
Omnia quæ nobis longe confusa videntur,
Et veluti in viridi candor consistere colli.
Præterea magnæ legiones cum loca cursu
Camporum complent, belli simulacra cientes:

312 *ipſa* Lamb. (320 *ſatiate* adverb. Marg. Voss. *coruſcant* vel *coruſſant* Lamb. *corniſcant* Fab.

Et circumvolitant equites, mediosque repente
Tramittunt valido quatientes impete campos;
Fulgur ibi ad cœlum se tollit, totaque circum
Ære renidescit tellus, subterque virûm vi
Excitur pedibus sonitus, clamoreque montes
Icti rejectant voces ad sidera mundi:
Et tamen est quidam locus altis montibus, unde
Stare videtur, & in campis consistere fulgur.

Nunc age jam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia sint, & quam longe distantia formis,
Percipe, multigenis quam sint variata figuris:
Non quod multa parum simili sint prædita forma,
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Nec mirum: nam cum sit eorum copia tanta,
Ut neque finis (uti docui) neque summa sit ulla:
Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
Esse pari filo, similique adfecta figura.

Præterea genus humanum, mutæque natantes
Squammigerûm pecudes, & læta armenta, feræque,
Et variæ volucres, lætantia quæ loca aquarum
Concelebrant circum ripas, fontesque, lacusque;
Et quæ pervolgant nemora avia pervolitantes:
Horum unum quodvis generatim sumere perge:

329 *Clamor quoque montes*
Icit & ejectat &c. quidam vett. Mss.
343 *l. arbusta* vulgo. (344 *fluitantia* vel *luctantia* pro *lætantia* conj. Lamb. *liquentia* Fab.

Invenies tamen inter se distare figuris.
Nec ratione alia proles cognoscere matrem,
Nec mater posset prolem: quod posse videmus,
Nec minus atque homines inter se nota cluere.
Nam sæpe ante deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen,
At mater virides saltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,
Omnia convisens oculis loca, si queat usquam
Conspicere amissum fœtum; completque querelis
Frundiferum nemus adsistens, & crebra revisit
Ad stabulum, desiderio perfixa juvenci.
Nec teneræ salices, atque herbæ rore vigentes,
Fluminaque ulla queunt summis labentia ripis,
Oblectare animum, subitamque avertere curam:
Nec vitulorum aliæ species per pabula læta
Derivare queunt alio, curaque levare:
Usque adeo quiddam proprium, notumque requirit.
Præterea teneri tremulis cum vocibus hœdi
Cornigeras norunt matres, agnique petulci
Balantum pecudes: ita, quod natura reposcit,
Ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis.

348 *differre f.* al. (356 *Non quit* pro *Linquit* Mss.
365 *animum* pro *alio* omnes fere libri Mss. *curamque l.* al.
367 *t. in v.* Macrob. (369 *Balantes* al. *quoad n.* quidam legunt.

Postremo quodvis frumentum, non tamen omne
Quodque suo in genere inter se simile esse videbis,
Quin intercurrat quædam distantia formis,
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis
Littoris incurvi bibulam pavit æquor arenam.
Quare etiam atque etiam simili ratione necesse est,
Natura quoniam constant, neque facta manu sunt,
Unius ad certam formam primordia rerum,
Dissimili inter se quædam volitare figura.

Perfacile est jam animi ratione exsolvere nobis,
Quare fulmineus multo penetralior ignis,
Quam noster fluat e tædis terrestribus ortus.
Dicere enim possis cœlestem fulminis ignem
Subtilem magis e parvis constare figuris:
Atque ideo transire foramina, quæ nequit ignis
Noster hic e lignis ortus, tædaque creatus.

Præterea lumen per cornu transit: at imber
Respuitur: quare? nisi luminis illa minora
Corpora sunt, quam de quibus est liquor almus aquarum.

Et quamvis subito per colum vina videmus
Perfluere, at contra tardum cunctatur olivum;
Aut quia nimirum majoribus est elementis,
Aut magis hamatis inter se, perque plicatis.

373 *intercurrant* malit aliquis. (376 *lavit a.* Non. Gass.
385 *m.* & *p.* malit Fab. & Creech.

Atque ideo fit uti non tam diducta repente
Inter se possint primordia singula quæque
Singula per cujusque foramina permanare.
Huc accedit, uti mellis lactisque liquores
Jucundo sensu linguæ tractentur in ore;
At contra tetra absinthî natura, ferique
Centaurî fœdo pertorquent ora sapore:
Ut facile agnoscas e lævibus, atque rotundis
Esse ea, quæ sensus jucunde tangere possunt:
At contra quæ amara, atque aspera cunque videntur,
Hæc magis hamatis inter se nexa teneri;
Proptereaque solere vias rescindere nostris
Sensibus, introïtuque suo perrumpere corpus.
Omnia postremo bona sensibus, & mala tactu,
Dissimili inter se pugnant perfecta figura:
Ne tu forte putes serræ stridentis acerbum
Horrorem constare elementis lævibus æque
Ac musæa mele, per chordas organici quæ
Mobilibus digitis expergefacta figurant.
Neu simili penetrare putes primordia forma
In nares hominum, cum tetra cadavera torrent,
Et cum scena croco Cilici perfusa recens est,
Araque Panchæos exhalat propter odores.
Neve bonos rerum simili constare colores
Semine constituas, oculos qui pascere possunt,

406 *restringere* al. (410 *Nec tu* Gass.

Et qui compungunt aciem, lacrymareque cogunt:
Aut fœda specie tetri, turpesque videntur.
Omnis enim sensus quæ mulcet causa, juvatque,
Haud sine principiali aliquo lævore creata est:
At contra, quæcunque molesta, atque aspera constat,
Non aliquo sine materiæ squalore reperta est.
 Sunt etiam quæ jam nec lævia jure putantur
Esse, neque omnino flexis mucronibus unca:
Sed magis angululis paullum prostantibus, & quæ
Titillare magis sensus, quam lædere possunt:
Fæcula jam quo de genere est, inulæque sapores.
Denique jam calidos ignes, gelidamque pruinam,
Dissimili dentata modo compungere sensus
Corporis, indicio nobis est tactus uterque.
Tactus enim, tactus (pro divûm numina sancta!)
Corporis est sensus, vel cum res extera sese
Insinuat, vel cum lædit, quæ in corpore nata est,
Aut juvat egrediens per Veneris res:
Aut ex offensu cum turbant corpore in ipso
Semina, confunduntque inter se concita sensum:
Ut si forte manu quamvis jam corporis ipse
Tute tibi partem ferias, æque experiare.
Quapropter longe formas distare necesse est
Principiis, varios quæ possint edere sensus.

521 *turpes fœdique* conj. Lamb. (430 *viniqne s.* vulgati fere omnes. (432 *D. tentata* ante Lamb. (439 *compunguntque* conj. Creech. (443 *reddere* al. *lædere* Gif. cui refragatur Creech.

Digitized by Google

Denique, quæ nobis durata ac spissa videntur,
Hæc magis hamatis inter sese esse necesse est,
Et quasi ramosis alte compacta teneri.
In quo jam genere in primis adamantina saxa
Prima acie constant, ictus contemnere sueta,
Et validi silices, ac duri robora ferri,
Æraque, quæ claustris restantia vociferantur.
Illa autem debent ex lævibus atque rotundis
Esse magis, fluido quæ corpore liquida constant.
Nec retinentur enim inter se glomeramina quæque,
Et procursus item in proclive volubilis exstat.
Omnia postremo quæ puncto tempore cernis
Diffugere, ut fumum, nebulas, flammasque, necesse est,
Si minus omnia sunt e lævibus atque rotundis,
At non esse tamen perplexis indupedita,
Pungere uti possint corpus, penetrareque saxa:
Nec tamen hærere inter se, quod quisque videmus
Sentibus esse datum: facile ut cognoscere possis
Non e perplexis, sed acutis esse elementis.
Sed quod amara vides eadem, quæ fluvida constant,
Sudor uti maris est, minime id mirabile habendum.
Nam quod fluvium est, e lævibus atque rotundis
Est, at lævibus, atque rotundis mista doloris

446 *per ramos* pro *ramosis* ante Lamb. (452 *liquido q. corpora fluida* quidam Codd. (457 *omnibus* legit Muret. & probat Creech. (460 *Et* pro *Nec* Ed. Lond. (464 *Sudor amarus ut est* conj. Fab. (466 *admixta* Gif.

Corpora; nec tamen hæc retineri hamata necesse est:
Scilicet esse globosa, tamen cum squalida constent,
Provolvi simul ut possint, & lædere sensus.

Et quo mista putes magis aspera lævibus esse
Principiis, unde est Neptuni corpus acerbum:
Est ratio secernundi, seorsumque videndi.
Humor dulcit ubi per terras crebrius idem
Percolatur, ut in foveam fluat, ac mansuescat.
Linquit enim supra tetri primordia viri
Aspera, quo magis in terris hærescere possunt.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit; primordia rerum
Finita variare figurarum ratione.
Quod si non ita sit, rursum jam semina quædam
Esse infinito debebunt corporis auctu.
Namque in eadem una cujuscujus brevitate
Corporis inter se multum variare figuræ
Non possunt: fac enim minimis e partibus esse
Corpora prima tribus, vel paullo pluribus auge;
Nempe ubi eas partes unius corporis omnes,
Summa atque ima locans, transmutans dextera lævis,
Omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
Formaï speciem totius corporis ejus:
Quod superest, si forte voles variare figuras,

471 H. *dulcet*, *u.* conj. Gif. (474 *Percolatus* Lamb.
479 *Finitas — rationes* quidam Codd. (482 *cujusvis in* e Mss. Gif.

Addendum partes alias erit: inde sequetur
Adsimili ratione, alias ut postulet ordo,
Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formaï novitatem corporis augmen
Subsequitur: quare non est ut credere possis,
Esse infinitis distantia semina formis,
Ne quædam cogas immani maximitate
Esse, supra quod jam docui non posse probari.
  Jam tibi barbaricæ vestes, Melibœaque fulgens
Purpura Thessalico concharum tincta colore, &
Aurea pavonum ridenti imbuta lepore
Sæcla novo rerum superata colore jacerent:
Et contemptus odor myrrhæ, mellisque sapores,
Et cycnea mele, Phœbeaque dædala chordis
Carmina consimili ratione oppressa silerent.
Namque aliis aliud præstantius exoreretur.
  Cedere item retro possent in deteriores
Omnia sic partes, ut diximus in meliores:
Namque aliis aliud retro quoque tetrius esset
Naribus, auribus, atque oculis, orisque sapori.
  Quæ quoniam non sunt in rebus reddita, certa &
Finis utrinque tenet summam: fateare necesse est,
Materiam quoque finitis differre figuris.
  Denique, ab ignibus ad gelidas, hiemisque pruinas
Finitum est, retroque pari ratione remensum est.

503 *smyrnæ* vett. Codd.

Finit enim calor, ac frigus, mediique tepores
Inter utrumque jacent explentes ordine summam.
Ergo finita distant ratione creata,
Ancipiti quoniam mucrone utrinque notantur,
Hinc flammis, illinc rigidis insessa pruinis.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit: primordia rerum,
Inter se simili quæ sunt perfecta figura,
Infinita cluere: etenim distantia cum sit
Formarum finita, necesse est, quæ similes sint,
Esse infinitas: aut summam materiaï
Finitam constare: id quod non esse probavi.

Quod quoniam docui, nunc suaviloquis, age, paucis
Versibus ostendam, corpuscula materiaï
Ex infinito summam rerum usque tenere,
Undique protelo plagarum continuato.

Nam quod rara vides magis esse animalia quædam
Fœcundamque minus naturam cernis in illis;
At regione, locoque alio, terrisque remotis
Multa licet genere esse in eo, numerumque repleri.
Sicuti quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos elephantos, India quorum
Millibus e multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari: tanta ferarum
Vis est, quarum nos perpauca exempla videmus.

520 *infesta* al. *infessa* Turneb. i.e. fessa in p. seu desinentia.
533 *F. magis* vulgo & absurde ante Lamb.

Sed tamen id quoque uti concedam, quam libet, esto
Unica res quædam, nativo corpore sola,
Cui similis toto terrarum non sit in orbe:
Infinita tamen nisi erit vis materiaï,
Unde ea progigni possit concepta; creari
Non poterit, neque, quod superest, procrescere, alique.
Quippe etenim sumant oculi, finita per omne
Corpora jactari unius genitalia reji;
Unde, ubi, qua vi, & quo pacto congressa coibunt
Materiæ tanto in pelago, turbaque aliena?
Non (ut opinor) habent rationem conciliandi:
Sed quasi naufragiis magnis multisque coortis,
Disjectare solet magnum mare transtra, guberna,
Antennas, proram, malos, tonsasque natantes,
Per terrarum omnes oras fluitantia aplustra;
Ut videantur, & indicium mortalibus edant,
Infidi maris insidias, viresque dolumque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti:
Sic tibi, si finita semel primordia quædam
Constitues, ævum debebunt sparsa per òmne
Disjectare æstus diversi materiaï:
Nunquam in concilium ut possint compulsa coire:
Nec remorari in concilio, nec crescere adaucta.

543 *i. orbi* Mss. quod rectius putat Gif. (551 *conciliari* quidam Codd. (552 *ventisque* vulgo ante Lamb. contra Codicum fidem. (561 *omnem* e Mss. Gif. *ævus* enim veteres.

Quorum utrunque palam fieri manifesta docet res,
Et res progigni, & genitas procrescere posse:
Esse igitur genere in quovis primordia rerum
Infinita palam est, unde omnia suppeditantur.
Nec superare queunt motus utique exitiales
Perpetuo, neque in æternum sepelire salutem:
Nec porro rerum genitales, auctificique
Motus perpetuo possunt servare creata.
Sic æquo geritur certamine principiorum
Ex infinito contractum tempore bellum:
Nunc hic, nunc illic superant vitalia rerum,
Et superantur item: miscetur funere vagor,
Quem pueri tollunt visentes luminis oras:
Nec nox ulla diem, neque noctem aurora secuta est,
Quæ non audierit mistos vagitibus ægris
Ploratus, mortis comites, & funeris atri.
Illud in his obsignatum quoque rebus habere
Convenit, & memori mandatum mente tenere:
Nil esse in promptu, quorum natura tenetur,
Quod genere ex uno consistat principiorum;
Nec quidquam, quod non permisto semine constet.
Et quam quidque magis multas vis possidet in se,
Atque potestates, ita pluria principiorum
In sese genera, ac varias docet esse figuras.
Principio, tellus habet in se corpora prima,
Unde mare immensum volventes flumina fontes

590 *v. frigora* Cod. Voss. quod Salmasio unice placet.

Adsidue renovent: habet, ignes unde oriantur.
Nam multis succensa locis ardent sola terræ:
Eximiis vero furit ignibus impetus Ætnæ.
Tum porro nitidas fruges, arbustaque læta
Gentibus humanis habet unde extollere possit.
Unde etiam fluidas frondes, & pabula læta
Montivago generi possit præbere ferarum.

Quare magna deûm mater, materque ferarum,
Et nostri genetrix hæc dicta est corporis una.
Hanc veteres Grajûm docti cecinere poetæ
Sedibus in curru bijugos agitare leones:
Aeris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem; neque posse in terra sistere terram.
Adjunxere feras, quia quamvis effera proles
Officiis debet molliri victa parentum.
Muralique caput summum cinxere corona:
Eximiis munita locis quod sustinet urbes:
Quo nunc insigni per magnas prædita terras
Horrifice fertur divinæ matris imago.
Hanc variæ gentes, antiquo more sacrorum,
Idæam vocitant matrem, Phrygiasque catervas
Dant comites, quia primum ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem fruges cœpisse creari.
Gallos attribuunt, quia numen qui violarint

592 *loca t.* Gass. (596 *fluvios* pro *fluidas* Cod. Voss.
601 *Sublimem i. c.* Lamb. e conject. *Seditus*, *Seduli* vel *Sedulem* Palmerius conj. & suffragatur Gronov.
607 *Ex imis* Gif. *extremis* al.

Matris, & ingrati genitoribus inventi sint,
Significare volunt indignos esse putandos,
Vivam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu;
Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes,
Telaque præportant violenti signa furoris;
Ingratos animos, atque impia pectora volgi
Conterrere metu quæ possint numine divæ.

Ergo cum primum magnas invecta per urbes
Munificat tacita mortales muta salute:
Ære atque argento sternunt iter omne viarum
Largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum
Floribus, umbrantes matrem, comitumque catervas.
Hic armata manus (Curetas nomine Graji
Quos memorant Phrygios) inter se forte catenas
Ludunt, in numerumque exsultant, sanguine fleti; &
Terrificas capitum quatientes numine cristas,
Dictæos referunt Curetas, qui Jovis illum
Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur,
Cum pueri circum puerum pernice chorea
Armati in numerum pulsarent æribus æra,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,

626 *iter omnia circum* Mss. (627 *pinguntque* quidam Codd. *vincuntque* al. (630 *fronte corusca* L. Is. Voss. conj. *catervatim* Preig. ut versus sit hypermeter, quod idem censet Gif. (631 *s. læti* Lamb. Creech. Alii *pleti* i. e repleti. 637 *manderet* Gif. inficete.

Æternumque daret matri sub pectore volnus.
Propterea magnam armati matrem comitantur,
Aut quia significant divam prædicere, ut armis,
Ac virtute velint patriam defendere terram;
Præsidioque parent, decorique parentibus esse.
Quæ bene, & eximie quamvis disposta ferantur,
Longe sunt tamen a vera ratione repulsa.
Omnis enim per se divûm natura necesse est
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris rebus, sejunctaque longe.
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Terra quidem vero caret omni tempore sensu:
Sed quia multarum potitur primordia rerum,
Multa modis multis effert in lumina solis.
Hic si quis mare Neptunum, Cereremque vocare
Constituet fruges, & Bacchi nomine abuti
Mavolt, quam laticis proprium proferre vocamen:
Concedamus ut hic terrarum dictitet orbem
Esse deûm matrem, dum re non sit tamen apse.
Sæpe itaque ex uno tondentes gramina campo
Lanigeræ pecudes & equorum duellica proles,
Buceriæque greges sub eodem tegmine cœli,
Ex unoque sitim sedantes flumine aquaï,

639 *Præterea* Pius. (640 *prædicere* malit Fab.

Dissimili vivunt specie, retinentque parentum
Naturam, & mores generatim quæque imitantur:
Tanta est in quovis genere herbæ materiaï
Dissimilis ratio, tanta est in flumine quoque.

Jam vero quamvis animantem ex omnibus unam
Ossa, cruor, venæ, calor, humor, viscera, nervi
Constituunt, quæ sunt porro distantia longe
Dissimili perfecta figura principiorum.

Tum porro quæcunque igni flammata cremantur;
Si nil præterea, tamen ex se ea corpora tradunt,
Unde ignem jacere, & lumen submittere possint,
Scintillasque agere, ac late differre favillam.
Cætera consimili mentis ratione peragrans,
Invenies intus multarum semina rerum
Corpore celare, & varias cohibere figuras.

Denique multa vides, quibus & odor, & sapor una,
Reddita sunt, cum adoles; inprimis pleraque dona,
Relligione animum turpi cum tangere parto.
Hæc igitur variis debent constare figuris:
Nidor enim penetrat, qua succus non it in artus:
Succus item seorsum, & seorsum sapor insinuatur
Sensibus, ut noscas privis differre figuris.
Dissimiles igitur formæ glomeramen in unum
Conveniunt, & res permisto semine constant.

672 *hæc in corpore aluntur* e Ms. Preig. (678 *q. est o.* vulgo. (679 *cum odore* vulgo. (683 *rerum sapor* vulgo. 684 *primis* vulgo. (685 *glomerantur* Gass.

Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides multis communia verbis:
Cum tamen inter se versus, ac verba necesse est
Confiteare alia ex aliis constare elementis.
Non quod multa parum communis littera currat,
Aut nulla inter se duo sint ex omnibus îsdem:
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Sic aliis in rebus item communia multa,
Multarum rerum cum sint primordia, rerum
Dissimili tamen inter se consistere summa
Possunt: ut merito ex aliis constare ferantur
Humanum genus, ac fruges, arbustaque læta.

Nec tamen omnimodis connecti posse putandum est
Omnia: nam volgo fieri portenta videres,
Semiferas hominum species existere; & altos
Interdum ramos egigni corpore vivo:
Multaque connecti terrestria membra marinis.
Tum flammam tetro spirantes ore Chimæras
Pascere naturam per terras omniparentes.
Quorum nil fieri manifestum est: omnia quando
Seminibus certis, certa genetrice, creata
Conservare genus crescentia posse videmus.

Scilicet id certa fieri ratione necesse est.
Nam sua cuique cibis ex omnibus intus in artus
Corpora discedunt; connexaque convenientes

695 *longe* pro *rerum* vulgo: *verum* Voss. (698 *armentaque* & hic malit Preig.

Efficiunt motus: at contra aliena videmus
Rejicere in térras naturam: multaque cæcis
Corporibus fugiunt e corpore percita plagis,
Quæ neque connecti cuiquam potuere, neque intra
Vitales motus consentire, atque animari.

Sed ne forte putes animalia sola teneri
Legibus his: eadem ratio res terminat omnes.
Nam veluti tota natura dissimiles sunt
Inter se genitæ res quæque, ita quamque necesse est
Dissimili constare figura principiorum;
Non quod multa parum simili sint prædita forma:
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constent.

Semina cum porro distent, differre necesse est
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus: quæ non animalia solum
Corpora sejungunt, sed terras, ac mare totum
Secernunt, cœlumque a terris omne retentant.

Nunc age, dicta meo dulci quæsita labore
Percipe: ne forte hæc albis ex alba rearis
Principiis esse, ante oculos quæ candida cernis:
Aut ea, quæ nigrant, nigro de semine nata:
Neve, alium quemvis quæ sunt induta colorem,
Propterea gerere hunc credas, quod materiaï

715 *inter* Gif. e Mss. forsan *indu* legendum, ait Creech. 716 *imitari* Mss. fere omnes; *micare* i. e. *moveri* Turneb. *agitari* al. *adque igitari* Fab. (718 *ratio disterminat omnia* fere Codd. quod probat Creech. (733 *imbuta* e Mss. omnibus Gif.

Corpora consimili sint ejus tincta colore.
Nullus enim color est omnino materiaï
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar.
In quæ corpora si nullus tibi forte videtur
Posse animi injectus fieri, procul avius erras.
Nam cum cæcigeni, solis qui lumina nunquam
Adspexere, tamen cognoscant corpora tactu,
Ex ineunte ævo nulla contincta colore:
Scire licet, menti quoque nostræ corpora posse
Verti in notitiam nullo circumlita fuco.
Denique nos ipsi cæcis quæcunque tenebris
Tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.
Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim color omnino mutatur in omnes:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto,
Immutabile enim quiddam superare necesse est;
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde colore cave contingas semina rerum:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Præterea, si nulla coloris principiis est
Reddita natura, at variis sunt prædita formis;
E quibus omnigenos gignunt, variantque colores.
(Præterea magni quod refert semina quæque

739 *ferri* al. (742 *contacta* Lamb. (759 *Propterea* Gif. recte.

Cum quibus, & quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque:)
Perfacile extemplo rationem reddere possis,
Cur ea, quæ nigro fuerint paullo ante colore,
Marmoreo fieri possint candore repente:
Ut mare, cum magni commorunt æquora venti,
Vertitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim possis nigrum, quod sæpe videmus,
Materies ubi permista est illius, & ordo
Principiis mutatus, & addita, demptaque quædam,
Continuo id fieri ut candens videatur, & album:
Quod si cæruleis constarent æquora ponti
Seminibus, nullo possent albescere pacto.
Nam quocunque modo perturbes, cærula quæ sint,
Nunquam in marmoreum possunt migrare colorem.
Sin alio, atque alio sunt semina tincta colore,
Quæ maris efficiunt unum purumque nitorem:
Ut sæpe ex aliis formis, variisque figuris,
Efficitur quiddam quadratum, unæque figuræ:
Conveniebat, uti in quadrato cernimus esse
Dissimiles formas, ita cernere in æquore ponti
Aut alio in quovis uno puroque nitore,
Dissimiles longe inter se, variosque colores.
Præterea, nihil officiunt, obstantque figuræ
Dissimiles, quo quadratum minus omne sit extra:

769 *Principio* quidam Codd. *Principiûm* conj. Gif. (784 *m* *esset in illis* Mar. & Na.

At varii rerum impediunt, prohibentque colores,
Quo minus esse uno possit res tota nitore.
  Tum porro, quæ ducit & inlicit, ut tribuamus
Principiis rerum nonnunquam, causa, colores,
Occidit, ex albis quoniam non alba creantur:
Nec quæ nigra cluent, de nigris; sed variis de.
Quippe etenim multo proclivius exorientur
Candida de nullo, quam de nigrante colore,
Aut alio quovis, qui contra pugnet, & obstet.
  Præterea, quoniam nequeunt sine luce colores
Esse, neque in lucem existunt primordia rerum:
Scire licet quam sint nullo velata colore.
Qualis enim cæcis poterit color esse tenebris,
Lumine qui mutatur in ipso, propterea quod
Recta aut obliqua percussus luce refulget?
Pluma columbarum quo pacto in sole videtur:
Quæ sita cervices circum, collumque coronat.
Namque alias fit uti rubro sit clara pyropo:
Interdum quodam sensu fit, uti videatur
Inter cæruleum virides miscere smaragdos.
Caudaque pavonis, larga cum luce repleta est,
Consimili mutat ratione obversa colores.
Qui, quoniam quodam gignuntur luminis ictu,
Scilicet id sine eo fieri non posse putandum est.
  Et quoniam plagæ quoddam genus excipit in se
Pupula, cum sentire colorem dicitur album,

802 *claro sit rubra p.* e Mss. Gif. (808 *Scire licet* Idem.

Atque aliud porro, nigrum cum, & cætera, sentit,
Nec refert ea, quæ tangas, quo forte colore
Prædita sint, verum quali magis apta figura:
Scire licet, nil principiis opus esse colores:
Sed variis formis variantes edere tactus.
Præterea, quoniam non certis certa figuris
Est natura coloris, & omnia principiorum
Formamenta queunt in quovis esse nitore:
Cur ea, quæ constant ex illis, non pariter sunt
Omnigenis perfusa coloribus in genere omni?
Conveniebat enim corvos quoque sæpe volantes
Ex albis album pennis jactare colorem,
Et nigros fieri nigro de semine cycnos,
Aut alio quovis uno, varioque colore.
Quin etiam quanto in partes res quæque minutas
Distrahitur magis, hoc magis est ut cernere possis
Evanescere paullatim, stinguique colorem:
Ut fit ubi in parvas partes discerpitur aurum,
Purpura, Pœniceusque color clarissimus multo,
Filatim cum distractus disperditur omnis:
Noscere ut hinc possis, prius omnem efflare colorem
Particulas, quam discedant ad semina rerum.
Postremo, quoniam non omnia corpora vocem
Mittere concedis, neque odorem: propterea fit,
Ut non omnibus attribuas sonitus, & odores.

812 *tangis* vulgo. (822 *pariter* pro *pennis* Gass. (827 *stri-ctimque* pro *stinguique* Idem.

Digitized by Google

Sic, oculis quoniam non omnia cernere quimus,
Scire licet, quædam tam constare orba colore,
Quam sine odore ullo quædam, sonituque remota:
Nec minus hæc animum cognoscere posse sagacem,
Quam quæ sunt aliis rebus privata, notisque.

Sed ne forte putes solo spoliata colore
Corpora prima manere: etiam secreta teporis
Sunt, ac frigoris omnino, calidique vaporis:
Et sonitu sterila, & succo jejuna feruntur;
Nec jaciunt ullum proprio de corpore odorem.
Sicut amaracini blandum, stactæque liquorem,
Et nardi florem, nectar qui naribus halant,
Cum facere instituas: cum primis quærere par est,
Quoad licet, ac potis es reperire, inolentis olivi
Naturam, nullam quæ mittat naribus auram:
Quam minime ut possit mistos in corpore odores,
Concoctosque, suo contactos perdere viro.

Propterea demum debent primordia rerum
Non adhibere suum gignundis rebus odorem,
Nec sonitum, quoniam nihil ab se mittere possunt:
Nec simili ratione saporem denique quemquam,
Nec frigus, neque item calidum, tepidumque vaporem, &
Cætera, quæ cum ita sunt tandem, ut mortalia constent,
Molli lenta, fragosa putri, cava corpore raro,
Omnia sint a principiis sejuncta necesse est,

844 *sterilia* vulgo. (849 *p. est reperiri* Carrio e Mss.

Digitized by Google

Immortalia si volumus subjungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur summa salutis:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.

Nunc ea, quæ sentire videmus cunque necesse est
Ex insensibilibus tamen omnia confiteare
Principiis constare: neque id manifesta refutant,
Nec contra pugnant, in promptu cognita quæ sunt:
Sed magis ipsa manu ducunt, & credere cogunt,
Ex insensibilibus, quod dico, animalia gigni.

Quippe videre licet, vivos exsistere vermes
Stercore de tetro, putrorem cum sibi nacta est
Intempestivis ex imbribus humida tellus.

Præterea cunctas itidem res vertere sese.
Vertunt se fluvii, frondes, & pabula læta
In pecudes: vertunt pecudes in corpora nostra
Naturam; & nostro de corpore sæpe ferarum
Augescunt vires, & corpora pennipotentum.
Ergo omnes natura cibos in corpora viva
Vertit, & hinc sensus animantum procreat omnes:
Non alia longe ratione, atque arida ligna
Explicat in flammas, & in ignes omnia versat.

Jamne vides igitur, magni primordia rerum
Referre in quali sint ordine quæque locata:
Et commista quibus dent motus, accipiantque?

Tum porro quid id est animum quod percutit ipsum?

870 *videlicet* vulgo. (874 *f. in f.* Gif. Salm. e Mss.

Quod movet? & varios sensus expromere cogit,
Ex insensilibus ne credas sensile gigni?
Nimirum, lapides, & ligna, & terra quod una
Mista, tamen nequeunt vitalem reddere sensum.
Illud in his igitur rebus meminisse decebit,
Non ex omnibus omnino, quæcunque creant res,
Sensilia extemplo, & sensus me dicere gigni:
Sed magni referre, ea primum quantula constent,
Sensile quæ faciunt, & qua sint prædita forma,
Motibus, ordinibus, posituris denique quæ sint:
Quarum nil rerum in lignis, glebisque videmus.
Et tamen hæc cum sunt quasi putrefacta per imbres,
Vermiculos pariunt, quia corpora materiaï
Antiquis ex ordinibus, permota nova re,
Conciliantur ita, ut debent animalia gigni.
Deinde ex sensilibus cum sensile posse creari
Constituunt, porro ex aliis sentire sueti,
Mollia tum faciunt: nam sensus jungitur omnis
Visceribus, nervis, venis, quæcunque videmus
Mollia mortali consistere corpore creta.
Sed tamen esto jam posse hæc æterna manere:
Nempe tamen debent aut sensum partis habere,
Aut similia totis animalibus esse putari.

887 *Ex insensibili* legit Priscian. (889 *r. sensus* Gass. 890 *fœdus* vulgo. (892 *Sensile & e.* al. (895 *queis s.* Fab. Creech. melius. (900 *debeant* Lamb. Gif. 902 *suetis* vulgo.

At nequeant, per se partes sentire, nec esse.
Namque aliûm sensus membrorum res petit omnis:
Nec manus a nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.
Linquitur, ut totis animalibus adsimilentur;
Vitali ut possint consentire undique sensu.
Qui poterunt igitur rerum primordia dici,
Et lethi vitare vias, animalia cum sint,
Atque animalibus sint mortalibus una, eademque?
Quod tamen ut possint; ab cœtu, concilioque,
Nil facient, præter volgum, turbamque animantum:
Scilicet ut nequeant homines, armenta, feræque,
Inter sese ullam rem gignere conveniendo
Per Veneris res, extra homines, armenta, feraſque,
Quod si forte suum dimittunt corpore sensum,
Atque alium capiunt: quid opus fuit attribui, quod
Detrahitur? Tum præterea, (quod fugimus ante)
Quatenus in pullos animales vertier ova
Cernimus alituum, vermesque effervere, terram
Intempestivos cum putror cepit ob imbres:
Scire licet gigni posse ex non sensibus sensus.
Quod si forte aliquis dicet, duntaxat oriri

910 *respuit omnium* vulgo. (913 *adsimulentur* vulgo.
922 Pro hoc versu, quem supposuit Lambinus, vett. libri exhibent: *Sic itidem quæ sunt minimis* (al. *quæ sentimus*) *sentire necesse est.* (925 *figimus* legendum putat Creech. *vincimus* vel *vicimus* Hav. (927-8 *terram*, *Intempestivus quam* &c. Mss.

Posse ex non-sensu sensus, mutabilitate
Ante, aliquo tanquam partu, quam proditur extra:
Huic satis illud erit planum facere, atque probare,
Non fieri partum, nisi concilio ante coacto:
Nec commutari quidquam sine conciliatu
Primorum, ut nequeunt ullius corporis esse
Sensus ante ipsam genitam naturam animantis.
Nimirum quia materies disjecta tenetur
Aere, fluminibus, terris, flammaque creatis:
Nec congressa modo vitales convenienti
Contulit inter se motus, quibus omnituentes
Accensi sensus animantem quamque tuentur.

Præterea quamvis animantem grandior ictus,
Quam patitur natura, repente adfligit, & omnes
Corporis, atque animi pergit confundere sensus.
Dissolvuntur enim positura principiorum,
Et penitus motus vitales impediuntur,
Donec materies omnes concussa per artus
Vitales animæ nodos e corpore solvit,
Dispersamque foras per caulas ejicit omnes.
Nam quid præterea facere ictum posse reamur
Oblatum, nisi discutere, ac dissolvere quæque?

Fit quoque, ut soleant minus oblato acriter ictu,

931-2 — *sed mobilitate Ante aliqua, tanquam partum* &c. vulgo. Creechius legi malit: *mutabilitate Ante aliqua totum partum quam* &c. (935 *coagmentari* Moret.
936 *Principiûm* Mss. Gass. Fab. Cr. (939 *terraque c.* Gif.
941 *q. convenienter* al. (949 *a* vel *in c.* al.

Relliquiæ motus vitalis vincere ſæpe,
Vincere, & ingentes plagæ ſedare tumultus,
Inque ſuos quidquid rurſus revocare meatus,
Et quaſi jam lethi dominantem in corpore motum
Diſcutere, ac pœne amiſſos accendere ſenſus.
Nam, quare potius lethi jam limine ab ipſo
Ad vitam poſſint conlecta mente reverti,
Quam quo decurſum prope jam fiet, ire, & abire?

Præterea, quoniam dolor eſt, ubi materiaï
Corpora vi quadam per viſcera viva, per artus
Sollicitata ſuis trepidant in ſedibus intus;
Inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas:
Scire licet, nullo primordia poſſe dolore
Tentari; nullamque voluptatem capere ex ſe:
Quandoquidem non ſunt ex ullis principiorum
Corporibus, quorum motus novitate laborent:
Aut aliquem fructum capiant dulcedinis almæ.
Haud igitur debent eſſe ullo prædita ſenſu.

Denique, uti poſſint ſentire animalia quæque,
Principiis ſi etiam eſt ſenſus tribuendus eorum:
Quid? genus humanum propritim e quibus aptum eſt?
Scilicet & riſu tremulo concuſſa cachinnant,
Et lacrymis ſpargunt rorantibus ora, genaſque,

Multaque

954 *Relliqui* Gif. (960 *conjecta m.* e Mſs. Gif. imperite, ait Creech. (968 *ex illis* Gif. (973 *si jam* al.
974 *propriatim* vel *proprietim* Lamb. Gif. *de q. factum* vulgo: *auctum* e Mſs. Gif. *actum* Non.

Multaque de rerum mistura dicere callent,
Et sibi proporro quæ sint primordia quærunt.
Quandoquidem totis mortalibus adsimulata
Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis;
Inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis.
Quippe sequar, quodcunque loqui, ridereque dices,
Et sapere, ex aliis eadem hæc facientibus, ut sit.
Quod si delira hæc, furiosaque cernimus esse:
Et ridere potest ex non ridentibus aptus,
Et sapere, & doctis rationem reddere dictis,
Non ex seminibus sapientibus, atque disertis:
Qui minus esse queant ea, quæ sentire videmus,
Seminibus permista carentibus undique sensu?
Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est, unde alma liquentes
Humorum guttas mater cum terra recepit,
Fœta parit nitidas fruges, arbustaque læta,
Et genus humanum, parit omnia sæcla ferarum,
Pabula cum præbet, quibus omnes corpora pascunt,
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant.
Quapropter merito maternum nomen adepta est.
Cedit item retro, de terra quod fuit ante,
In terras: & quod missum est ex ætheris oris,
Id rursum cœli relatum templa receptant:

977 *r. natura* Gass. (979 *t. animalibus* Gass. (985 *auctus* Gif. *factus* vulgo. (990 *o. stirpe* al. (994 *b. & p.* vulgo.

Nec sic interimit mors res, ut materiaï
Corpora conficiat, sed cœtum dissupat ollis:
Inde aliis aliud conjungit, & efficit, omnes
Res ut convertant formas, mutentque colores,
Et capiant sensus, & puncto tempore reddant:
Ut noscas referre, eadem primordia rerum
Cum quibus, & quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque:
(Neve putes æterna penes residere potesse
Corpora prima, quod in summis fluitare videmus
Rebus, & interdum nasci, subitoque perire:)
Quin etiam refert nostris in versibus ipsis,
Cum quibus, & quali sint ordine quæque locata.
Namque eadem cœlum, mare, terras, flumina, solem
Significant; eadem fruges, arbusta, animantes:
Si non omnia sint, at multo maxima pars est
Consimilis: verum positura discrepitant hæc.
Sic ipsis in rebus item jam materiaï
Intervalla, viæ, connexus, pondera, plagæ,
Concursus, motus, ordo, positura, figuræ
Cum permutantur, mutari res quoque debent.
  Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
Nam tibi vehementer nova res molitur ad aures
Accidere, & nova se species ostendere rerum.

1005 *temporis* al. (1009 *N. p. interna minus* vel *parum* legi malit Creech. (1017 *d. res* al. male. Forsan *discrepitantes*, ut mutetur genus, licet modo *omnia* dixerit, ait Hav.

Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
Difficilis magis ad credendum constet: itemque
Nil adeo magnum, nec tam mirabile quidquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paullatim; ut cœli clarum purumque colorem,
Quemque in se cohibent palantia sidera passim,
Lunæque, & solis præclara luce nitorem:
Omnia quæ si nunc primum mortalibus adsint,
Ex improviso ceu sint objecta repente:
Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
Aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nil ut opinor, ita hæc species miranda fuisset;
Cum tibi jam nemo fessus satiate videndi
Suspicere in cœli dignatur lucida templa.
Desine quapropter novitate exterritus ipsa,
Exspuere ex animo rationem: sed magis acri
Judicio perpende, &, si tibi vera videtur,
Dede manus: aut, si falsa est, accingere contra.
Quærit enim ratione animus, cum summa loci sit
Infinita foris, hæc extra mœnia mundi;
Quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens,
Atque animi jactus liber quo pervolet ipse.

1027 *m. cuiquam* legit Lamb. (1028 *q. n. minus fiat mirabile cunctis* alii Codd. exhibent. (1035 *a. quid* Lamb. 1036 *Nulli u.* Idem. (1038 *hinc c.* al. (1040 *Respuere* malit Lamb. (1046 *a. tactus*, vel *tractus*, vel *injectus* al. legunt, & sic vel *quoquo volet ipse*, vel *quo pervelit ire*, vel *quoquo velit ire: quo pervolitare* Gronov. *pervolet usque* conj. Hav.

Principio, nobis in cunctas undique partes,
Et latere ex utroque, infra, superaque, per omne
Nulla est finis, (uti docui) res ipsaque per se
Vociferatur, & elucet natura profundi.
Nullo jam pacto verisimile esse putandum est,
Undique cum vorsum spatium vacet infinitum,
Seminaque innumero numero, summaque profunda
Multimodis volitent æterno percita motu:
Hunc unum terrarum orbem, cœlumque creatum:
Nil agere illa foris tot corpora materiaï,
Cum præsertim hic sit natura factus, & ipsa
Sponte sua forte offensando semina rerum
Multimodis, temere, incassum, frustraque, coacta,
Tandem cooluerint ea, quæ conjecta repente
Magnarum rerum fierent exordia semper,
Terraï, maris, & cœli, generisque animantum.
Quare etiam atque etiam tales fateare necesse est
Esse alios alibi congressus materiaï,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet æther.
Præterea, cum materies est multa parata:
Cum locus est præsto; nec res, nec causa moratur
Ulla: geri debent nimirum, & confieri res.
Nunc & seminibus si tanta est copia, quantam
Enumerare ætas animantum non queat omnis:
Visque eadem, & natura manet, quæ semina rerum

1052 *vorsus* vulgo, & *Cum quoquo versus* Lamb.
1060 *T. coierint* plures Mss. *collecta* al. (1068 *geri* vulgo.

Conjicere in loca quæque queat, simili ratione,
Atque huc sunt conjecta: necesse est confiteare
Esse alios aliis terrarum in partibus orbes,
Et varias hominum gentes, & sæcla ferarum.

Huc accedit, ut in summa res nulla sit una,
Unica quæ gignatur, & unica, solaque crescat:
Quin alicujus siet sæcli, permultaque eodem
Sint genere: in primis animalibus, inclute Memmi,
Invenies sic montivagum genus esse ferarum,
Sic hominum geminam prolem, sic denique mutas
Squammigerum pecudes, & corpora cuncta volantum.
Quapropter cœlum simili ratione fatendum est,
Terramque, & solem, lunam, mare, cætera, quæ sunt,
Non esse unica, sed numero magis innumerali,
Quandoquidem vitæ depactus terminus alte
Tam manet his, & tam nativo hæc corpore constant,
Quam genus omne, quod his generatim rebus abundat.

Quæ bene cognita si teneas: natura videtur
Libera continuo, dominis privata superbis,
Ipsa sua per se sponte omnia dîs agere expers.
Nam (proh sancta deûm tranquilla pectora pace,
Quæ placidum degunt ævum, vitamque serenam!)
Quis regere immensi summam, quis habere profundi
Indu manu validas potis est moderanter habenas?

1078 *Q. cujusque* vulgo: *Cujuscunque* conj. Creech. *sient* vulgo.
1079 *Sunt* malit Creech. *a. indice mente* vulgo: *injice mentem* Lips. (1081 *genitam* vulgo.

Quis pariter cœlos omnes convertere? & omnes
Ignibus ætheriis terras suffire feraces?
Omnibus inque locis esse omni tempore præsto?
Nubibus ut tenebras faciat, cœlique serena
Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, & ædes
Sæpe suas disturbet, & in deserta recedens
Sæviat exercens telum, quod sæpe nocentes
Præterit, exanimatque indignos, inque merentes?
 Multaque post mundi tempus genitale, diemque
Primigenum maris, & terræ, solisque coortum,
Addita corpora sunt extrinsecus, addita circum
Semina, quæ magnum jaculando contulit omne:
Unde mare, & terræ possent augescere; & unde
Adpareret spatium cœli domus, altaque tecta
Tolleret a terris procul, & consurgeret aer.
Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora distribuuntur, & ad sua sæcla recedunt:
Humor ad humorem, terreno corpore terra
Crescit; & ignem ignes procudunt, ætheraque æther:
Donicum ad extremum crescendi perfica finem
Omnia perduxit rerum natura creatrix:
Ut fit, ubi nihilo jam plus est, quod datur intra
Vitales venas, quam quod fluit, atque recedit.

1101 *diversa* Gass. (1102 *quo* Gif. e Mss. (1109 *Aperiret* Codd. quidam: *Aptaret* al. (1012 *ad sua semina* (vel *fœdera*) *cedunt* al. frustra. (1114 *producunt* C. P. 1117 *Id f.* malit Gif.

Omnibus his ætas debet consistere rebus:
His natura suis refrænat viribus auctum.
Nam, quæcunque vides hilaro grandescere adauctu,
Paullatimque gradus ætatis scandere adultæ:
Plura sibi adsumunt, quam de se corpora mittunt,
Dum facile in venas cibus omnis diditur: & dum
Non ita sunt late dispersa, ut multa remittant:
Et plus dispendî faciant, quam vescitur ætas.
Nam certe fluere, ac decedere corpora rebus
Multa, manus dandum est: sed plura accedere debent,
Donicum olescendi summum tetigere cacumen.
Inde minutatim vires, & robur adultum
Frangit, & in partem pejorem liquitur ætas.
Quippe etenim quanto est res amplior, augmine dempto,
Et quo latior est, in cunctas undique partes
Pluria eo dispergit, & a se corpora mittit:
Nec facile in venas cibus omnis diditur eji;
Nec satis est, proquam largos exæstuat æstus,
Unde queat tantum suboriri, ac suppeditare,
Quantum opus est; & quod satis est, natura novare.
Jure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo
Sunt; & cum externis succumbunt omnia plagis:
Quandoquidem grandi cibus ævo denique deſit;

1119 *hic ætas* & mox *hic n.* al. e Codd. (1126 *pascitur* quidam; *nancitur* Fab. (1127 *atque recedere* al. (1128 *Multimodis, d.* e Mss. Gif. (1129 *D. alescendi* Codd. fere omnes. 1136 *N. sitis e. quæ per l.* Lamb. *præquam* — *auctus* Fab. *artus* Preig.

Nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
Corpora conficere, & plagis infesta domare.
Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi
Expugnata dabunt labem, putresque ruinas.
Omnia debet enim cibus integrare novando,
Et fulcire cibus, cibus omnia sustentare.
Nequidquam, quoniam nec venæ perpetiuntur
Quod satis est, neque quantum opus est, natura ministrat.
Jamque adeo affecta est ætas, effœtaque tellus
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud (ut opinor) enim mortalia sæcla superne
Aurea de cœlo demisit funis in arva:
Nec mare, nec fluctus plangentes saxa crearunt:
Sed genuit tellus eadem, quæ nunc alit ex se.
Præterea nitidas fruges, vinetaque læta
Sponte sua primum mortalibus ipsa creavit.
Ipsa dedit dulces fœtus, & pabula læta:
Quæ nunc vix nostro grandescunt aucta labore:
Conterimusque boves, & vires agricolarum
Conficimus; seris vix arvis suppeditati:
Usque adeo pereunt fœtus, augentque labores.
Jamque caput quassans grandis suspirat arator
Crebrius incassum magnum cecidisse laborem:

1145 *turpesque* vel *tristesque r.* Gass. (1147 *f. cibis, ac o.* al.
1150 *a. fracta* præfert Lamb. (1162 *C. ferrum* vulgo.
1163 *pariunt f.* quidam Codd. *parcunt* al. (1165 *manuum c.* V.

Et cum tempora temporibus præsentia confert
Præteritis; laudat fortunas sæpe parentis;
Et crepat, antiquum genus ut pietate repletum
Perfacile angustis tolerarit finibus ævum,
Cum minor esset agri multo modus ante viritim:
Nec tenet, omnia paullatim tabescere, & ire
Ad capulum spatio ætatis defessa vetusto.

CREECHII CENSURA.

IN hoc libro positæ sunt omnes Epicuri fortunæ, exiguæ quidem istæ; quas tamen multi olim afflixerunt, & Tullius diripuit: instaurare demum magno conatu nititur Lucretius, eo successu, quem meretur. Id enim Epicuri opinionibus accidit quod fœtui mali staminis, cui copiosum licet, & saluberrimum alimentum ingeras, debilis tamen manet & infirmus.

A v. 66 ad v. 82 docet Poeta Motum esse; nec diffitemur. Motum etiam rerum omnium e Motu Seminum oriri, illud quoque agnoscimus. Sed dum v. 82 Pondus Seminibus, & inde Motum attribuit, nimium sibi, & suis Atomis indulget. Quis pondus

1172 *A. scopulum* vulgo.

Digitized by Google

omni Materiæ, & quis Corporibus ejusdem molis idem pondus concedat? Sensus enim & experientia reclamant. Vidit autem Epicurus lapides, ligna, cuncta denique intra Mundi hujus ambitum contenta, deorsum tendere, atque ideo credidit omnia ab æterno descendisse; quam opinionem qui amplectitur, næ ille erit nitidissimus de grege Epicuri Philosophus. Idem enim ac si diceret, rotas, elateres, & reliqua machinæ alicujus membra id factura seorsum, quod conjunctim faciunt. Sed ut hoc quoque largiamur, habemus tandem infinita Semina per Inane infinitum pari passu & æquali velocitate deorsum tendentia. In immensitate Latitudinum, Longitudinum, Altitudinum, infinita vis innumerabilium volitat Atomorum, quæ interjecto Inani cohærescunt tamen inter se, & aliæ alias apprehendentes continuantur; ex quo efficiuntur hæ rerum formæ & figuræ. Unde vero aliæ alias apprehendant, cum pari velocitate omnes ferantur? videlicet, paullum, & quam minimum declinant, v. 221. Sed ipsa hæc declinatio ad libidinem fingitur (ait enim Lucretius declinare Atomos sine caussa, quo nihil turpius Physico) & illum motum naturalem omnium ponderum e regione inferiorem locum petentium, sine caussa eripuit Atomis. Nec tamen id cujus caussa hæc finxerat, assecutus est; nam sive omnes Atomi declinabunt, nullæ umquam cohærescent; sive aliæ

declinabunt, aliæ suo nutu recte ferentur, erit hoc quasi provincias Atomis dare, quæ recte, quæ oblique ferantur. Tullius primo de Finibus.

Hanc difficultatem sensit ipse Lucretius v. 225, ubi non tam solvit, quam vi ejus succumbit oppressus & prostratus. Sed v. 251 aliam difficultatem movet, cujus ope vim prioris effugere conatur; vel, ut sepia, tenebras & caliginem offundit, ut difficilius inveniri & capi possit. Asserit enim, sine ista Seminum Declinatione Libertatem voluntatis, quam in omnibus Animalibus sentimus, explicari non posse. Respondet Cicero lib. 1 de Natura Deorum: Hoc persæpe facitis, Epicurei, ut cum aliquid non verisimile dicatis, & reprehensionem effugere velitis, efferatis aliquid quod omnino nec fieri possit: ut satius fuerit illud ipsum, de quo ambigebatur, concedere, quam tam impudenter resistere. Velut Epicurus, cum videret, si Atomi ferrentur in locum inferiorem suopte pondere, nihil fore in nostra potestate, quod esset eorum motus certus & necessarius; invenit quo modo necessitatem effugeret, quod videlicet Democritum fugerat. Ait Atomum, cum pondere & gravitate directo deorsum feratur, declinare paullum. Hoc dicere turpius est, quam illud quod vult non posse defendere. Et libro de Fato: Epicurus uno tempore res duas suscipit inenodabiles, unam, ut sine caussa fiat ali-

Digitized by Google

quid, ex quo exsistet ut de nihilo quippiam fiat; quod nec ipsi, nec cuiquam Physico placet: alteram, ut cum duo Individua per Inanitatem ferantur, alterum e regione moveatur, alterum declinet. Fusius deinde hanc caussam agit in eodem libro. Quæ ergo nova caussa in Natura est quæ declinat Atomum? Aut num sortiuntur inter se, quæ declinet, quæ non? Aut cur minimo declinet intervallo, majore non? Aut cur declinet uno minimo, non declinet duobus, aut tribus? Optare hoc quidem est, non disputare; nam neque extrinsecus impulsam Atomum loco moveri & declinari dicis, neque in illo Inani, per quod feratur Atomus, quidquam fuisse caussæ cur ea non e regione ferretur, nec in ipsa Atomo mutationis aliquid factum est, quamobrem naturalem sui ponderis motum non teneret. Ita cum attulisset Epicurus nullam caussam quæ istam declinationem efficeret, tamen aliquid sibi dicere videtur, quum id dicat quod omnium mentes aspernentur & respuant. Ita hortos Epicuri vastat Cicero, & evertit totam illam, quæ Providentiæ iniquior est, Philosophiam.

Melius tamen succedit longa illa a v. 333 ad v. 580 disputatio de varietate Figurarum quæ in Seminibus invenitur: similiter illa de Seminibus diversimode figuratis in unoquoque Composito contentis, a v. 581 ad v. 728. Argumentum enim fabulis

Digitized by Google

subinde introductis ornat, & sententiam suam variis, iisque firmissimis rationibus confirmat.

Nec ullus umquam Epicureæ Philosophiæ adversarius effugiet ista argumenta, quibus a v. 729 ad v. 1021 demonstrat, Semina coloris, odoris, caloris, omnis denique qualitatis, & sensus esse expertia: originem sensus ipse, fateor, non recte explicat, at sensum animalium sensilibus principiis (quod unum in hoc libro agit) minime deberi, eo quo Lucretium decuit, acumine persuadet.

Quod denique a v. 1022 ad v. 1103 innumerabiles Mundos exstruit, hoc etiam ferri posset, si aliquem Architectum adhibuisset. Sed quis credat ex Atomorum concursione fortuita hunc Mundi pulcherrimum ornatum esse perfectum? An cum machinatione quadam aliquid moveri videmus, ut Sphæram, ut Horas, ut alia permulta, non dubitamus quin sint opera illa rationis: cum autem impetum cæli cum admirabili celeritate moveri, vertique videamus, constantissime conficientem vicissitudines anniversarias cum summa salute & conservatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam divinaque ratione? Quod si Mundos efficere potest concursus Atomorum, cur Porticum, cur Templum, cur Domum non potest, quæ sunt minus operosa, & mul-

to quidem faciliora? Hæc Cicero Providentiæ gratiſſimus vindex.

Demum a v. 1104 *ad v.* 1172 *Mundos innumerabiles quotidie naſcentes, & intereuntes contemplare, & beatum te judicabis, Lector, qui inter tot tantaſque ruinas integer manes & illæſus. Interim ridebis lactentes iſtos, & ſeneſcentes Mundos, modo fame enectos, modo pinguedine nimis obeſos. Certo enim certius, tum perire omne Lucretii acumen cum Providentiæ adverſatur.*

TAN. TABRI
IN LIBRUM TERTIUM
PRÆFATIO
AD LECTOREM.

HIC vero ille Lucretii liber est, qui præter cæteros, cum delectu & acri quodam judicio legi debeat. Cum enim in eo corpoream esse animi nostri naturam demonstrare conetur Poeta, periculum fortasse fuerit, ne quidam nimium creduli, ad illius sese rationes adjungant; alii autem, dum ejusmodi doctrinam omnibus calculis damnandam existimabunt, ultro se tam præclari libri lectione privatum eant. Id ne fiat, non abs re fuerit meminisse, multos e veteribus ita existimare, Dæmonas in rerum corporearum numero habendos. Ex iis fuerunt non Porphyrius modo, in admirabili illa Πραγματεία περὶ ἀποχῆς, &c. sed & Plotinus & Jamblichus; ut e Nostris quoque Tertullianus, Basilius, Augustinus, ut ne recentiores appelle-

Digitized by Google

mus. Hanc itaque de Angelis sententiam si Veteres illi impune secuti sunt, nihil, ut opinor, esse debet, quamobrem Lucretii opinione de animis corporeis tantopere offendamur; Cum huc usque nihil sit, quod audire sine offensione non possis. Sed utinam ibi stetisset Lucretius: Nam alii quidem animorum nostrorum, quos ejusdem cum dæmonibus naturæ esse putaverunt, immortalitatem tutabantur; & suum illis aut jus, aut Dei beneficium, servabant; At hic noster, ubi corporeæ naturæ animos hominum esse ostenderit, ibi strenue & incunctanter colliget, Fieri nulla ratione posse, ut ne illos interitus & dissipatio consequantur; Quin & turpiter errare vulgus hominum asseret, qui religionibus attoniti, fracti & abjecti,

Æternas nigra pœnas in morte timendum

existimant. Saxa itaque & scopulos vides, Lector, a quibus longe longeque refugisse debes. Quamobrem diligenter faciendum erit, ut deserta tantisper Epicuri secta, ad rationem Platonicorum te conferas, qui animos nostros in immortalitatem asseruerunt. Sed tutius multo, si, omissis fluctuantis Philosophiæ concertationi-

bus,

bus, ad Eum recta transeas, qui rerum omnium Parentem, *Viventium deum: non autem Mortuorum esse* demonstravit. Alterum vero, mi Lector, quod ego ante oculos perpetuo habendum arbitror, hoc erit: Animi nostri vel spirituales habeantur, vel corporei, si voles; illis certe Lucretii argumentis haud sane magnopere moveri debemus, cum nobis, qui Christiani sumus, planissime & ἀναμφιβόλως persuasum sit, fore etiam aliquando, ut hæc bruta corporis moles, quam nunc animus noster circumfert, ubi diuturno annorum curriculo computruerit, dein sparsa fuerit ac disjecta, denuo tamen coalescat, & ex aquis, aere, terris collecta & conquisita, ad interminabilem sæculorum seriem perseveret. Probet igitur Lucretius quam lubebit, corpoream esse animorum naturam, atque adeo illos interitui obnoxios esse; nil ille profecto dixerit, quod hominem vere Christianum possit percellere; cum corporis nostri resurrectionem & immortalitatem præter universas Physiologiæ vulgaris, ac Chymiæ ipsius rationes (nam admirabilis illa *Operatio*, de qua & Quercetanus, & alii, nil ad resurrectionem corporum facit) futuram credemus, quæ res, si non

majorem, (quanquam majorem) parem certe in ſeſe difficultatem habet. Hoc tantum addam, Tertulliani Tractatum, qui *de Anima* inſcribitur, in primis facere ad hunc librum intelligendum: Eum ſi leges, præſtantiſſimum Viri Magni opus legeris. Sed tamen eſt aliud etiam tantillum quod te volebam: Si quid a me ex mente Lucretii, vel in hocce libro dictum fuerit, vel in aliis, facito quæſo ut memineris, *Actorem* eſſe me, non *Poetam*. Quidquid certe tale properanti exciderit, id ego omne pro indicto haberi volo: Neque enim ea vitæ noſtræ ratio eſt, ut, quem exitum Natura brutis animantibus eſſe voluit, eum nos libenter, ubi ſejunctus a corpore animus fuerit, expectemus. Vale.

TITI LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Hactenus, duobus nempe superioribus libris, naturam & affectiones quas dicimus Atomorum, rite explicasse sibi visus est Poeta. Nunc quatuor reliquis libris ea, quæ ex Atomis istis fiunt, attentius speculatur. Atque, ut par fuit, primas detulit partes Animæ & Animo, de quibus hoc toto libro jam disputat. Hunc autem auspicatur librum ab Epicuri laudibus, quem a v. 1 ad v. 94 prædicat primum docuisse non a Deo, sed ex fortuito Atomorum concursu Mundum hunc & omnia fuisse facta; atque inde hominum mentes Deorum, Mortis, &

Pœnarum post mortem metu liberasse. Hoc autem unus Epicurus feliciter perfecit, quod alii Philosophi frustra conati sunt. Pauca hæc de Epicuro præfatus, docet a v. 94 ad v. 137 Animum & Animam partem esse hominis æque ac pedes, manus, brachia, caput, & reliqua membra, & non habitum vitalem totius corporis, seu omnium partium corporis intentionem, & concentum, quam quidam veteres Philosophi Harmoniam *dixerunt. Ne vero minus distincte disputare videatur, dum vocibus* Animus & Anima *promiscue utitur, a v. 138 ad v. 161 docet Animum & Animam unam quidem rem esse, Animum vero præcipuam esse partem, & in corde residere, quippe ibi metus, gaudium, & reliquæ passiones quæ Animum sequuntur, sese ostentant; dum Anima, in qua loco-motiva facultas unice sita est, per totum corpus dissita ad nutum Animi movetur. Inde a v. 162 ad v. 177 demonstrare conatur Animi & Animæ naturam esse corpoream: Animus enim tangit Animam, quam movet, Anima autem corpus; nullus vero nisi inter corpora Contactus. A v. 178 ad v. 323 docet corporeum hunc Animum componi e Seminibus minutissimis quidem, tenuissimis, & maxime rotundis; & si rem ipsam spectemus, e Calore, Vento, seu Vapore, & Aere; & alia insuper re, quæ ex tenuissimis, minutissimis, & maxime mobilibus Seminibus constans, est*

Digitized by Google

genſus principium & origo. Quo vero modo Calor, Ventus, Aer, & quarta illa res innominata miſceantur, explicare ſe non poſſe liquido fatetur. A v. 324 ad v. 350 aſſerit Animam & Corpus ita conjuncta eſſe, ut ſine utriuſque pernicie ſeparari non poſſint. Deinde a v. 351 ad v. 370 non ſolum Animum, ſed etiam Corpus sentire *affirmat, ſeu potius totum Animal, rem e Corpore & Anima compoſitam. Poſthæc a v. 371 ad v. 417 refutat opinionem Democriti, qui ſingulas Animæ partes ſingulis Corporis partibus appoſitas & conjunctas eſſe docuit. Et ut olim affirmaſſet Animum eſſe potiorem totius Compoſiti partem, ſic ab Animo potius quam ab Anima vitam dependere, & ſalutem Animalis conſervari aſſerit. Deinde a v. 418 ad v. 842, Animos & Animas naſci & interire cum Corporibus, viginti octo argumentis demonſtrare conatur, &* Transmigrationem Pythagoræ *obiter deridet. Demum a v. 842 ad v. 882 Mortem nihil eſſe docet, cum poſt Mortem nihil eſt mortali Animæ timendum; immo ſi Anima immortalis (ut Platoni viſum eſt) concedatur, Mortem tamen nihil eſſe, cum Anima ſeparata non meminerit ſe umquam antea exſtitiſſe. Proinde ad v. 906 ridet hominum vanam de ſepultura ſollicitudinem. Deinde demonſtrat Mortem non eſſe malum, quia mortui non indigent iſtis bonis, quibus vivi gaudent, neque iſtis*

doloribus afficiuntur qui miseros mortales cruciant; ad v. 943 Vitam etiam ipsam non esse desiderabilem, quippe quæ nihil novi afferat, sed easdem semper voluptates usque ad nauseam subministret; ad v. 988. Ne vero istæ fabulæ, quas Poetæ narrant, de Inferis & Pœnis post Mortem, terreant mortales, ad v. 1036 omnes illas commoda interpretatione elevat. Deinde usque ad finem hujus libri monet, plerosque mortalium inepte & absurde de Morte queri, cum sapientissimi hominum, & potentissimi ducum & imperatorum vim diræ necessitatis senserint. Docet ideo mortales vitam sollicitam & inquietam agere, quod hanc Mortis contemplationem refugiant, & inepte votis omnibus vitam expetere, quam aliquando amissuri sunt, quæ nullam novam voluptatem afferat, innumeris vero doloribus & periculis obnoxia reddatur; præsertim cum vivendo nihil detrahunt de tempore Mortis, quæ omnes manet æterna.

E Tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitæ:
Te sequor, o Grajæ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis,
Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,

Vers. 3 *g. dux* Gass. 4) *Ficta p.* ἀρχαικῶς quidam.

Digitized by Google

Quod te imitari aveo. Quid enim contendat hirundo
Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus hœdi
Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
Tu pater, & rerum inventor: tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuisque ex, inclute, chartis,
Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur, aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.
Nam simul ac ratio tua cœpit vociferari,
Naturam rerum haud divina mente coortam,
Diffugiunt animi terrores; mœnia mundi
Discedunt; totum video per inane geri res.
Apparet divûm numen, sedesque quietæ:
Quas neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Adspergunt, neque nix acri concreta pruina
Cana cadens violat: semperque innubilus æther
Integit, & large diffuso lumine ridet.
Omnia suppeditat porro natura, neque ulla
Res animi pacem delibat tempore in ullo.
At contra nusquam apparent Acherusia templa:
Nec tellus obstat, quin omnia dispiciantur,
Sub pedibus quæcunque infra per inane geruntur.
His tibi me rebus quædam divina voluptas

11 *limant* vulgo. (15 *divûm sine mente c.* conj. Lamb. *coactam* vel *creatam* al. (17 *geni* Lamb. (21 *sine nubibus* Codd. nonnulli. (24 *delibrat* vulgo. (26 *despiciantur* Preig. (28 *H. ubi* Gif.

Percipit, atque horror, quod sic natura tua vi
Tam manifesta patet ex omni parte retecta.

Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint: & quam variis distantia formis
Sponte sua volitent æterno percita motu,
Quoque modo possint ex his res quæque creari:
Hasce secundum res animi natura videtur,
Atque animæ claranda meis jam versibus esse:
Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus
Funditus, humanam qui vitam turbat ab imo;
Omnia suffundens mortis nigrore, neque ullam
Esse voluptatem liquidam puramque relinquit.

Nam, quod sæpe homines morbos magis esse timendos,
Infamemque ferunt vitam, quam Tartara lethi;
Et se scire animi naturam sanguinis esse,
Nec prorsum quidquam nostræ rationis egere:
Hinc licet advertas animum, magis omnia laudis,
Aut etiam venti, si fert ita forte voluntas,
Jactari causa, quam quod res ipsa probetur:
Extorres iidem patria, longeque fugati
Conspectu ex hominum, fœdati crimine turpi,
Omnibus ærumnis adfecti denique vivunt:
Et quocunque tamen miseri venere, parentant,

29 *Perciit* e Mss. Gif. *q. sit* al. (30 *patens* & *retorta* al. 33 *alterno* vulgo. (43 *sanguini inesse* Cr. (45 *Hæc* Gronov. 46 *vetiti — sera v.* Palmer. *dira v.* Fab. *corde v.* al. c. *voluptas* P. (50 *adflicti* e Mss. Gif.

Et nigras mactant pecudes, & Manibus divis
Inferias mittunt: multoque in rebus acerbis
Acrius advertunt animos ad relligionem.
Quo magis in dubiis hominem spectare periclis
Convenit, adversisque in rebus noscere qui sit.
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Eliciuntur, & eripitur persona, manet res.
Denique avarities, & honorum cæca cupido,
Quæ miseros homines cogunt transcendere fines
Juris, & interdum socios scelerum, atque ministros
Noctes atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opes: hæc volnera vitæ
Non minimam partem mortis formidine aluntur.
Turpis enim fama, & contemptus, & acris egestas
Semota ab dulci vita stabilique videntur:
Et quasi jam lethi portas cunctarier ante:
Unde homines, dum se falso terrore coacti
Refugisse volunt longe, longeque remosse:
Sanguine civili rem conflant: divitiasque
Conduplicant avidi, cædem cædi adcumulantes.
Crudeles gaudent in tristi funere fratris:
Et consanguineûm mensas odere, timentque.
Consimili ratione ab eodem sæpe timore
Macerat invidia: ante oculos illum esse potentem,

52 *quas m.* vulgo ante Lamb. (58 *Ejiciuntur* vulgo.
62 *perſtante* Mss. (65 *ferme* vel *forma* al. (68 *Effugiſſe* al.
69 *receſſe* vulgo: *remaſſe* pro *remeaviſſe* al.

Illum adspectari, claroque incedere honore;
Ipsi se in tenebris volvi, cœnoque queruntur.
Intereunt partim statuarum, & nominis ergo:
Et sæpe usque adeo, mortis formidine, vitæ
Percipit humanos odium, lucisque videndæ,
Ut sibi consciscant mœrenti pectore lethum,
Obliti fontem curarum hunc esse timorem;
Hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiaï
Rumpere, & in summa pietatem evertere fundo.
Nam jam sæpe homines patriam, carosque parentes
Prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse est
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturæ species, ratioque.

Primum animum dico (mentem quem sæpe vocamus)
In quo consilium vitæ, regimenque locatum est,
Esse hominis partem nihilo minus, ac manus, & pes,
Atque oculi partes animantis totius exstant.
Quamvis multa quidem sapientum turba putarunt,

76 *clarus qui i. b.* al. *incendit b.* olim Lamb. (78 *statuaï* Codd. quidam: *Intereuntes fastus tantum* vel *Intereuntque potentatus* al. (80 *Ingratos* pro *humanos* Gass. (84 *funditus* Gif. (90 *fugiuntque f.* Q. X. (94 *quam* al.
98 *putarit* Gif. e Mss.

Sensum animi certa non esse in parte locatum:
Verum habitum quendam vitalem corporis esse,
Harmoniam Graji quam dicunt, quod faciat nos
Vivere cum sensu, nulla cum in parte siet mens:
Ut bona sæpe valetudo cum dicitur esse
Corporis, & non est tamen hæc pars ulla valentis:
Sic animi sensum non certa parte reponunt:
Magnopere in quo mî diversi errare videntur.

Sæpe utique in promptu corpus, quod cernitur, ægrit,
Cum tamen ex alia lætamur parte latenti:
Et retro fit, uti contra sit sæpe vicissim,
Cum miser ex animo, lætatur corpore toto:
Non alio pacto, quam si pes cum dolet ægri,
In nullo caput interea sit forte dolore.

Præterea molli somno cum dedita membra,
Effusumque jacet sine sensu corpus onustum:
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, & omnes accipit in se
Lætitiæ motus, & curas cordis inanes.

Nunc animam quoque ut in membris cognoscere possis
Esse, neque harmoniam corpus retinere solere:
Principio fit, uti detracto corpore multo,
Sæpe tamen nobis in membris vita moretur.
Atque eadem rursus, cum corpora pauca caloris

100 *totius* pro *vitalem* Gass. (102 *V. concentu* olim Cr. : 107 *ægrum est* Gif. (114 *c. bonestum* Mss. *bonesto* conj. Preig.

Diffugere, foraſque per os eſt editus aër:
Deſerit extemplo venas, atque oſſa relinquit:
Noſcere ut hinc poſſis, non æquas omnia partes
Corpora habere, neque ex æquo fulcire ſalutem:
Sed magis hæc, venti quæ ſunt, calidique vaporis
Semina, curare in membris ut vita moretur.
Eſt igitur calor, ac ventus vitalis in ipſo
Corpore, qui nobis moribundos deſerit artus.
Quapropter, quoniam eſt animi natura reperta,
Atque animæ, quaſi pars hominis: redde harmoniaï
Nomen, ab organico ſaltu delatum, Heliconi,
Sive aliunde ipſi porro traxere: & in illam
Tranſtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat.
Quidquid id eſt, habeant: tu cætera percipe dicta.
Nunc animum, atque animam dico conjuncta teneri
Inter ſe, atque unam naturam conficere ex ſe:
Sed caput eſſe quaſi, & dominari in corpore toto
Conſilium, quod nos animum, mentemque vocamus:
Idque ſitum media regione in pectoris hæret.
Hic exſultat enim pavor, ac metus: hæc loca circum
Lætitiæ mulcent: hic ergo mens, animuſque eſt.
Cætera pars animæ per totum diſſita corpus
Paret: & ad numen mentis, momenque moventur:
Idque ſibi ſolum per ſe ſapit, & ſibi gaudet:

130 *moribundis* conj. Fab. (133 *o. cantu ductum citharaï* Idem: *ad organicos alto d. Helicone* al. *Heliconis* vulgo. 134 *texere* al. (137 *convincta* e Mss. Gif.

Cum neque res animam, neque corpus commovet ulla.
Et quasi cum caput aut oculus, tentante dolore,
Læditur in nobis, non omni concruciamur
Corpore: sic animus nonnunquam læditur ipse,
Lætitiaque viget, cum cætera pars animaï
Per membra, atque artus nulla novitate cietur.
Verum ubi vehementi magis est commota metu mens,
Consentire animam totam per membra videmus:
Sudores itaque, & pallorem exsistere toto
Corpore, & infringi linguam, vocemque aboriri,
Caligare oculos, sonere aures, succidere artus.

Denique concidere ex animi terrore videmus
Sæpe homines, facile, ut quivis hinc noscere possit,
Esse animam cum animo conjunctam; quæ cum animi vi
Percussa est, exin corpus propellit, & icit.

Hæc eadem ratio naturam animi, atque animaï
Corpoream docet esse: ubi enim propellere membra,
Corripere ex somno corpus, mutareque voltum,
Atque hominem totum regere ac versare videtur,
(Quorum nil fieri sine tactu posse videmus:
Nec tactum porro sine corpore) nonne fatendum est
Corporea natura animum constare, animamque?

Præterea pariter fungi cum corpore: & una
Consentire animum nobis in corpore cernis.
Si minus offendit vitam vis horrida teli,

161 *Perculsa* ap. Non. (171 *lethi* pro *teli* al.

Ossibus ac nervis disclusis intus adacta:
Attamen insequitur languor, terræque petitus
Suavis, & in terra mentis qui gignitur æstus,
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam animi esse necesse est:
Corporeis quoniam telis, ictuque laborat.

Is tibi nunc animus quali sit corpore, & unde
Constiterit, pergam rationem reddere dictis.
Principio esse ajo persubtilem, atque minutis
Perquam corporibus factum constare: id ita esse,
Hinc licet advertas animum, ut pernoscere possis:
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam si mens fieri proponit, & inchoat ipsa.
Ocius ergo animus, quam res se perciet ulla,
Ante oculos quarum in promptu natura videtur.
At quod mobile tantopere est, constare rotundis
Perquam seminibus debet, perquamque minutis:
Momine uti parvo possint impulsa moveri.
Namque movetur aqua, & tantillo momine flutat:
Quippe volubilibus, parvisque creata figuris.
At contra mellis constantior est natura,
Et pigri latices magis, & cunctantior actus.
Hæret enim inter se magis omnis materiaï
Copia: nimirum quia non tam lævibus exstat
Corporibus, neque tam subtilibus atque rotundis:

172 *subter ad.* Lamb. (174 *Interdum moriendi gignitur æstus* Fab. (190 *fluctuat* Gif.

Namque papaverum, aura potest suspensa, levisque
Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus:
At contra lapidum conjectum, spiclorumque
Nenu potest: igitur parvissima corpora quanto
Et lævissima sunt, ita mobilitata feruntur.
At contra quo quæque magis cum pondere magno,
Asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.
Nunc igitur, quoniam est animi natura reperta
Mobilis egregie: perquam constare necesse est
Corporibus parvis & lævibus, atque rotundis.
Quæ tibi cognita res in multis, o bone, rebus
Utilis invenietur, & opportuna cluebit.
Hæc quoque res etiam naturam deliquat ejus,
Quam tenui constet textura; quamque loco se
Contineat parvo, si possit conglomerari:
Quod simul atque hominem lethi secura quies est
Indepta, atque animi natura, animæque recessit:
Nil ibi libatum de toto corpore cernas
Ad speciem, nil ad pondus: mors omnia præstat,
Vitalem præter sensum, calidumque vaporem.
Ergo animam totam perparvis esse necesse est
Seminibus, nexam per venas, viscera, nervos:
Quatenus omnis ubi e toto jam corpore cessit,

197 *Nam pappos minima a.* Pius & al. (199 *l. conlectum* quidam viri docti, inter quos Muretus. (200 *perquam* vel *proquam* pro *quanto* al. (201 *mobilitate* Gif. (202 *corpore m.* Cr. (209 *dedicat e.* al. ut Lib. I, v. 368.
214 *limatum* vulgo: *Nil delibratum* Lamb.

Extima membrorum circum-cæsura tamen se
Incolumem præstat, nec desit ponderis hilum:
Quod genus est Bacchi cum flos evanuit, aut cum
Spiritus unguenti suavis diffugit in auras:
Aut aliquo cum jam succus de corpore cessit:
Nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur
Propterea, neque detractum de pondere quidquam:
Nimirum, quia multa, minutaque semina succos
Efficiunt, & odorem in toto corpore rerum.
Quare etiam atque etiam mentis naturam, animæque
Scire licet perquam pauxillis esse creatam
Seminibus: quoniam fugiens nil ponderis aufert.

Nec tamen hæc simplex nobis natura putanda est.
Tenuis enim quædam moribundos deserit aura
Mista vapore: vapor porro trahit aera secum;
Nec calor est quisquam, cui non sit mistus & aer.
Rara quod ejus enim constat natura: necesse est
Aeris inter eum primordia multa cieri.

Jam triplex animi est igitur natura reperta.
Nec tamen hæc sat sunt ad sensum cuncta creandum:
Nil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus, quædam qui mente volutent.
Quarta quoque his igitur quædam natura necesse est
Attribuatur: (ea est omnino nominis expers:)

Qua

222 *Q. g. aut B.* malit Lamb. (237 *m. moveri* Gif.
241 *q. quæ — volutent* Gif. ridicule, ut putat Cr. *queis omnia mobilitantur* Fab. *m. qui dant quæ mente volutes* al.

Qua neque mobilius quidquam, neque tenius exstat,
Nec magis e parvis, aut lævibus ex elementis:
Sensiferos motus quæ didit prima per artus.
Prima cietur enim parvis perfecta figuris,
Inde calor motus, & venti cæca potestas
Accipit: inde aer: inde omnia mobilitantur:
Tum quatitur sanguis, tum viscera persentiscunt
Omnia; postremo datur ossibus, atque medullis
Sive voluptas est, sive est contrarius ardor.
Nec temere huc dolor usque potest penetrare, neque acre
Permanare malum; quin omnia perturbentur,
Usque adeo ut vitæ desit locus, atque animaï
Diffugiant partes per caulas corporis omnes.
Sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
Motibus, hanc ob rem vitam retinere valemus.
Nunc, ea quo pacto inter sese mista, quibusque
Côpta modis vigeant, rationem reddere aventem
Abstrahit invitum patrii sermonis egestas.
Sed tamen, ut potero summatim attingere, tangam.
Inter enim cursant primordia principiorum
Motibus inter se, nihil ut secernier unum
Possit; nec spatio fieri divisa potestas:
Sed quasi multæ vis unius corporis exstant.

250 *Concutitur tum s.* vulgo ante Lamb. (251 *postremis* e Mss. Hav. (252 *c. ægror* seu *angor* al. (260 *Compta* vulgo: *Juncta* al.

Quod genus in quovis animantum visere volgo
Est odor, & quidam calor, & sapor: & tamen ex his
Omnibus est unum perfectum corporis augmen.
Sic calor, atque aer, & venti cæca potestas
Mista creant unam naturam, & mobilis illa
Vis, initium motus ab se quæ dividit ollis,
Sensifer unde oritur primum per viscera motus.
Nam penitus prorsum latet hæc natura, subestque:
Nec magis hac infra quidquam est in corpore nostro:
Atque anima est animæ proporro totius ipsa:
Quod genus in nostris membris, & corpore toto
Mista latens animi vis est, animæque potestas;
Corporibus quia de parvis, paucisque creata est.
Sic tibi nominis hæc expers vis facta minutis
Corporibus latet: atque animaï totius ipsa
Proporro est anima, & dominatur corpore toto.
Consimili ratione necesse est ventus, & aer,
Et calor inter se vigeant commista per artus:
Atque aliis aliud subsit magis, emineatque:
Ut quiddam fieri videatur de omnibus unum:
Ne calor, ac ventus seorsum, seorsumque potestas
Aeris interimant sensum, diductaque solvant.
  Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Cum fervescit, & ex oculis micat acribus ardor.

267 *viscere* vulgo. (268 *color* al. (272 *initum* Gif.
281 *a. animæ quasi t.* Idem. (289 *E. etenim c.* Fab.
290 *ferviscit* vulgo: *acrius* Gif. e Mss.

Est & frigida multa comes formidinis aura:
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Est etiam quoque pacati status aeris ille,
Pectore tranquillo qui fit, voltuque sereno.
Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facile effervescit in ira;
Quo genere in primis vis est violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At ventosa magis cervorum frigida mens est,
Et gelidas citius per viscera concitat auras:
Quæ tremulum faciunt membris exsistere motum.
At natura boum placido magis aere vivit,
Nec nimis iraï fax unquam subdita percit
Fumida suffundens cæcæ caliginis umbras;
Nec gelidi torpet telis perfixa pavoris:
Inter utrosque sita est, cervos, sævosque leones.
  Sic hominum genus est, quamvis doctrina politos
Constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit
Naturæ cujusque animæ vestigia prima.
Nec radicitus evelli mala posse putandum est,
Quin proclivius hic iras decurrat ad acres;
Ille metu citius paullo tentetur: at ille
Tertius accipiat quædam clementius æquo.
Inque aliis rebus multis differre necesse est

310 *Natura* Hav. e Codd.

Naturas hominum varias, moresque sequaces:
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere causas,
Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
Principiis, unde hæc oritur variantia rerum.
Illud in his rebus video firmare potesse,
Usque adeo naturarum vestigia linqui
Parvola, quæ nequeat ratio depellere doctis:
Ut nihil impediat dignam dîs degere vitam.
Hæc igitur natura tenetur corpore ab omni,
Ipsaque corporis est custos, & causa salutis;
Nam communibus inter se radicibus hærent:
Nec sine pernicie divelli posse videntur.
Quod genus e turis glebis evellere odorem
Haud facile est, quin intereat natura quoque ejus.
Sic animi, atque animæ naturam corpore toto
Extrahere haud facile est, quin omnia dissolvantur:
Implexis ita principiis ab origine prima
Inter se fiunt consorti prædita vita:
Nec sine vi quidquam alterius sibi posse videtur
Corporis, atque animi seorsum sentire potestas:
Sed communibus inter eos conflatur utrinque
Motibus accensus nobis per viscera sensus.
Præterea, corpus per se nec gignitur unquam,
Nec crescit, nec post mortem durare videtur.

320 *videor* perperam omnes ante Fab. (321 *naturaï* al.
322 *dictis* vulgo. (335 *s. constare* Codd. quibus, ait Creech. minime credendum.

Digitized by Google

Non enim ut humor aquæ dimittit sæpe vaporem,
Qui datus est, neque ab hac causa convellitur ipse,
Sed manet incolumis: non, inquam, sic animaï
Discidium possunt artus perferre relicti:
Sed penitus pereunt convolsi, conque putrescunt.
Ex ineunte ævo sic corporis atque animaï
Mutua vitales discunt contagia motus;
Maternis etiam in membris, alvoque reposto
Discidium ut nequeat fieri sine peste, maloque:
Ut videas, quoniam conjuncta est causa salutis,
Conjunctam quoque naturam consistere eorum.

Quod superest, si quis corpus sentire renutat:
Atque animam credit permistam corpore toto
Suscipere hunc motum, quem sensum nominitamus;
Vel manifestas res contra, verasque repugnat.
Quid sit enim corpus sentire quis adferet unquam,
Si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos?
At dimissa anima corpus caret undique sensu;
Perdit enim quod non proprium fuit ejus ævo:
Multaque præterea perdit, cum expellitur ævo.

Dicere porro oculos nullam rem cernere posse:
Sed per eos animum ut foribus spectare reclusis,
Desipere est, contra cum sensus dicat eorum:

340 *saporem* improbe Codd. nonnulli. (347 *reposta* vulgo. 351 *refutat* al. (355 *asseret* al. *quod asserat* Fab. 356 *p. qui r.* al. (358 *ejus inquam* V. & sic vel *unquam* legi velit Preig. *ejus in æ.* vulgo. (362 *Difficile est* vulgo ante Lamb.

Sensus enim trahit, atque acies detrudit ad ipsas.
Fulgida præsertim cum cernere sæpe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis præpediuntur:
Quod foribus non fit: neque enim, qua cernimus ipsi,
Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.
Præterea, si pro foribus sunt lumina nostra,
Jam magis exemptis oculis debere videtur
Cernere res animus sublatis postibus ipsis.
Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sancta viri sententia ponit,
Corporis atque animi primordia singula primis
Adposita alternis variare, ac nectere membra.
Nam cum multo sunt animaï elementa minora,
Quam quibus e corpus nobis & viscera constant;
Tum numero quoque concedunt, & rara per artus
Dissita sunt, duntaxat ut hoc promittere possis,
Quantula prima queant nobis injecta ciere
Corpora sensiferos motus in corpore, tanta
Intervalla tenere exordia prima animaï.
Nam neque pulveris interdum sentimus adhæsum
Corpore, nec membris incussam sidere cretam,
Nec nebulam noctu, nec aranei tenuia fila
Obvia sentimus, quando obretimur euntes:
Nec supra caput ejusdem cecidisse vietam
Vestem, nec plumas avium, papposque volantes,

366 *esse* pro *ipsi* Gass. (370 *rem a.* forte vere Gif.
372 *sibi* pro *viri* conj. Fab. (373 *privis* pro *primis* Preig.
383 *insidere c.* vulgo. (384 *noctis* al.

Digitized by Google

Qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim:
Nec repentis itum cujusviscunque animantis
Sentimus, nec priva pedum vestigia quæque,
Corpore quæ in nostro culices, & cætera ponunt.
Usque adeo prius est in nobis multa ciendum
Semina, corporibus nostris immista per artus,
Quam primordia sentiscant concussa animaï,
Et quam intervallis tantis tuditantia possint
Concursare, coire, & dissultare vicissim.

Et magis est animus vitaï claustra coercens,
Et dominantior ad vitam, quam vis animaï.
Nam sine mente, animoque nequit residere per artus
Temporis exiguam partem pars ulla animaï:
Sed comes insequitur facile, & discedit in auras;
Et gelidos artus in lethi frigore linquit.
At manet in vita, cui mens animusque remansit,
Quamvis est circum-cæsis lacer undique membris:
Truncus, ademta anima circum, membrisque remotis,
Vivit, & ætherias vitales succipit auras,
Si non omnimodis, at magna parte animaï
Privatus, tamen in vita cunctatur, & hæret,
Ut lacerato oculo circum si pupula mansit
Incolumis, stat cernendi vivata potestas;
Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,

392 *p. i. n. sunt m. cienda* al. (393 *immissa* Gass. Turneb.
395 *q. sis i.* h. e. *suis* Lamb. Turneb. *Et quantis i.* al.
406 *suscipit* vulgo.

Sed circum-cædas aciem, solamque relinquas:
Id quoque enim sine pernicie confiet eorum;
At si tantula pars oculi media illa peresa est,
Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis,
Occidit extemplo lumen, tenebræque sequuntur.
Hoc anima atque animus vincti sunt fœdere semper.

Nunc age, nativos animantibus, & mortales
Esse animos, animasque leves ut noscere possis:
Conquisita diu, dulcique reperta labore
Digna tua pergam disponere carmina vita.
Tu fac utrumque uno subjungas nomen eorum,
Atque animam, verbi causa, cum dicere pergam,
Mortalem esse docens; animum quoque dicere credas:
Quatenus est unum inter se, conjunctaque res est.

Principio, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quam liquidus humor aquaï est.
Aut nebula, aut fumus: nam longe mobilitate
Præstat, & a tenui causa magis icta movetur;
Quippe ubi imaginibus fumi, nebulæque movetur:
Quod genus in somnis sopiti ubi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque fumum:
Nam procul hæc dubio nobis simulacra genuntur:
Nunc igitur quoniam quassatis undique vasis

412 *circumcidas* vulgo. (413 *non fiet* Gif. e Codd.
417 *juncti* quidam libri. (421 *tuo — vate* olim Cr.
422 *face* pro *fac* Gif. (430 *ista* Gass. (433 *vaporem* conj. Preig. (434 *geruntur* al. *feruntur* Cr.

Diffluere humorem, & laticem discedere cernis:
Et nebula ac fumus quoniam discedit in auras:
Crede animam quoque diffundi, multoque perire
Ocius, & citius dissolvi corpora prima,
Cum semel omnibus e membris ablata recessit.
Quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit ejus,
Cum cohibere nequit conquassatum ex aliqua re,
Ac rarefactum detracto sanguine venis,
Aere qui credas posse hanc cohiberier ullo?
Corpore qui nostro rarus magis am cohibessit?

Præterea, gigni pariter cum corpore, & una
Crescere sentimus, pariterque senescere mentem.
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur
Corpore: sic animi sequitur sententia tenuis.
Inde ubi robustis adolevit viribus ætas:
Consilium quoque majus, & auctior est animi vis.
Post ubi jam validis quassatum est viribus ævi
Corpus; & obtusis ceciderunt viribus artus:
Claudicat ingenium, delirat lingua, madet mens,
Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt.
Ergo dissolvi quoque convenit omnem animaï
Naturam, ceu fumus in altas aeris auras:
Quandoquidem gigni pariter, pariterque videmus
Crescere, & (ut docui) simul ævo fessa fatisci.

440 *s. ex hominis m.* alii Codd. & Gass. *ex o. m.* Gif. *omnibus* autem Terentius & Plautus sæpe corripiunt. (445 Cur non *eam c.* quærit Preig. (454 *linguaque, mensque* vulgo: *l. animusque* al. (457 *fumum* Gif. (459 *fatiscit* vulgo.

Huc accedit, uti videamus corpus ut ipsum
Suscipere immanes morbos, durumque dolorem;
Sic animum curas acres, luctumque, metumque:
Quare participem lethi quoque convenit esse.
Quinetiam morbis in corporis avius errat
Sæpe animus, dementit enim; deliraque fatur:
Interdumque gravi lethargo fertur in altum,
Æternumque soporem, oculis, nutuque cadenti.
Unde neque exaudit voces, neque noscere vultus
Illorum potis est, ad vitam qui revocantes
Circumstant, lacrymis rorantes ora, genasque.
Quare animum quoque dissolvi fateare necesse est,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi:
Nam dolor, ac morbus lethi fabricator uterque est,
Multorum exitio perdocti quod sumus ante.
Denique cur, hominem, cum vini vis penetravit
Acris, & in venas discessit diditus ardor,
Consequitur gravitas membrorum? præpediuntur
Crura vacillanti? tardescit lingua? madet mens?
Nant oculi? clamor, singultus, jurgia gliscunt?
Et jam cætera de genere hoc quæcunque sequuntur,
Curvascunt? nisi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam consuevit corpore in ipso?
At quæcunque queunt conturbari, inque pediri,

461 *d. laborem* vel *pavorem* al. (465 *dementia e.* quidam libri. (467 *vultuque c.* al. 473 *N. pavor* al. (481 *Cur ea sunt, n.* vulgo.

Digitized by Google

Significant, (paullo si durior insinuarit
Causa,) fore ut pereant, ævo privata futuro.
Quinetiam, subita vi morbi sæpe coactus
Ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
Concidit, & spumas agit, ingemit, & tremit artus,
Desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat,
Inconstanter & in jactando membra fatigat:
Nimirum, quia vis morbi distracta per artus
Turbat agens animum, spumans ut in æquore salso
Ventorum validis fervescit viribus unda.
Exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
Adficiuntur; & omnino quod semina vocis
Eliciuntur, & ore foras glomerata feruntur,
Qua quasi consuerunt, & sunt munita viaï.
Desipientia fit, quia vis animi, atque animaï
Conturbatur, & (ut docui) divisa seorsum
Disjectatur, eodem illo distracta veneno.
Inde, ubi jam morbi se flexit causa, reditque
In latebras ater corrupti corporis humor,
Tum quasi vaccillans primum consurgit; & omnes
Paullatim redit in sensus, animamque receptat.
Hæc igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
Jactetur, miserisque modis distracta laboret:

486 *Q. subito* al. (490 *Incunctanter* al. quod magis probat Preig. (492 *sp. volat* al. *spumantes æ. s. Ventorum ut* al. (496 *Ejiciuntur* vulgo. (497 *minuta* vitiose in Ed. Cr. secunda. (503 *d. q. talipedans* vulgo. (506 *Jactentur* al.

Cur eandem credis sine corpore in aere aperto
Cum validis ventis ætatem degere posse?

Et quoniam mentem sanari, corpus ut ægrum,
Cernimus, & flecti medicina posse videmus;
Id quoque præsagit mortalem vivere mentem:
Addere enim partes, aut ordine trajicere æquum est,
Aut aliud prorsum de summa detrahere illum,
Commutare animum quicunque adoritur, & infit;
Aut aliam quamvis naturam flectere quærit:
At neque transferri sibi partes, nec tribui vult,
Immortale quod est quidquam, neque defluere hilum.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
Ergo animus sive ægrescit, mortalia signa
Mittit (uti docui) seu flectitur a medicina:
Usque adeo falsæ rationi vera videtur
Res occurrere, & effugium præcludere eunti:
Ancipitique refutatu convincere falsum.

Denique sæpe hominem paullatim cernimus ire,
Et membratim vitalem deperdere sensum:
In pedibus primum digitos livescere, & ungues,
Inde pedes & crura mori: post inde per artus
Ire alios tractim gelidi vestigia lethi:
Scinditur atqui animæ quoniam natura, nec uno

507 C. *eadem* al. (511 *v. vitam* nonnulli. (525 *cernis obire* al. (526 *disperdere* quidam vett. libri: unde forte *dispergere* Gif. (530 *animi* al.

Tempore sincera exsistit, mortalis habenda est.
Quod si forte putas ipsam se posse per artus
Introrsum trahere, & partes conducere in unum,
Atque ideo cunctis sensum deducere membris:
At locus ille tamen, quo copia tanta animaï
Cogitur, in sensu debet majore videri.
Qui quoniam nusquam est, nimirum, (ut diximus ante)
Dilaniata foras dispergitur; interit ergo.
Quin etiam, si jam libeat concedere falsum,
Et dare, posse animam glomerari in corpore eorum,
Lumina qui linquunt moribundi particulatim:
Mortalem tamen esse animam fateare necesse est.
Nec refert, utrum pereat dispersa per auras,
An contractis in se partibus obbrutescat:
Quando hominem totum magis, ac magis undique sensus
Deficit, & vitæ minus, & minus undique restat.
  Et quoniam mens est hominis pars una, locoque
Fixa manet certo, velut aures, atque oculi sunt,
Atque alii sensus, qui vitam cunque gubernant:
Et veluti manus, atque oculus, naresve seorsum
Secreta a nobis nequeant sentire, neque esse:
(Secta etenim parvo liquuntur tempore tabi)
Sic animus per se non quit sine corpore, & ipso
Esse homine, illius quasi quod vas esse videtur:

534 *A. adeo* rectius Gif. (552 *Sed tamen in parvo linquuntur tempore tali* vulgo.

Digitized by Google

Sive aliud quidvis potius conjunctius est
Fingere, quandoquidem connexu corpus adhæret.
  Denique corporis, atque animi vivata potestas
Inter se conjuncta valent, vitaque fruuntur.
Nec sine corpore enim vitales edere motus
Sola potest animi per se natura, nec autem
Cassum anima corpus durare, & sensibus uti:
Scilicet, avolsus radicitus ut nequit ullam
Dispicere ipse oculus rem seorsum corpore toto:
Sic anima atque animus per se nil posse videntur:
Nimirum, quia per venas, & viscera mistim
Per nervos, atque ossa tenentur corpore ab omni.
Nec magnis intervallis primordia possunt
Libera dissultare, ideo conclusa moventur
Sensiferos motus; quos extra corpus in auras
Aeris haud possunt post mortem ejecta moveri:
Propterea quia non simili ratione tenentur.
Corpus enim atque animans erit aer, si cohibere
Sese anima, atque in eos poterit concludere motus,
Quos ante in nervis, & in ipso corpore agebat.
Quare etiam atque etiam resoluto corporis omni
Tegmine, & ejectis extra vitalibus auris,
Dissolvi sensus animi fateare necesse est,
Atque animam, quoniam conjuncta est causa duobus.

555 *potis es* vulgo. 556 *connexus corpori* vulgo. (557 *animaï vasta p.* conj. Preig. (572 *æque animis* al.
573 *in eo* Fab. & Cr. (574 *in venis* Lamb. & Gif.
578 *A. animæ* quidam legunt, non improbante Lamb.

Denique cum corpus nequeat perferre animaï
Discidium, quin id tetro tabescat odore:
Quid dubitas, quin ex imo, penitusque coorta
Emanarit, uti fumus, diffusa animæ vis?
Atque ideo tanta mutatum putre ruina
Conciderit corpus penitus, quia mota loco sunt
Fundamenta foras animæ; manantque per artus,
Perque viarum omnes flexus, in corpore qui sunt,
Atque foramina? Multimodis ut noscere possis
Dispertitam animæ naturam exisse per artus:
Et prius esse sibi distractam corpore in ipso,
Quam prolapsa foras enaret in aeris auras.

Quinetiam, fines dum vitæ vertitur intra,
Sæpe aliqua tamen e causa labefacta videtur
Ire anima, & toto solvi de corpore membra:
Et quasi supremo languescere tempore voltus,
Molliaque exangui cadere omnia corpore membra.
Quod genus est, animo male factum cum perhibetur,
Aut animam liquisse, ubi jam trepidatur, & omnes
Extremum cupiunt vitæ reprendere vinclum.
Conquassatur enim tum mens, animæque potestas
Omnis: & hæc ipso cum corpore conlabefiunt:
Ut gravior paullo possit dissolvere causa.

Quid dubitas, tandem quin extra prodita corpus
Imbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,

583 *A. adeo* al. (589 *isse r.* Gif. (596 *g. esse* Lamb.
598 *c. vires r.* vulgo. (600 *conlabascunt* Gif. & fruatur.)

Non modo non omnem possit durare per ævum,
Sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?
Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
Ire foras animam incolumem de corpore toto,
Nec prius ad jugulum, & superas succedere fauces:
Verum deficere in certa regione locatam:
Ut sensus alios in parti quemque sua scit
Dissolvi: quod si immortalis nostra foret mens:
Non jam se moriens dissolvi conquereretur:
Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut anguis,
Gauderet, prælonga senex aut cornua cervus.
Denique cur animi nunquam mens consiliumque
Gignitur in capite, aut pedibus, manibusve, sed unis
Sedibus, & certis regionibus omnis inhæret:
Si non certa loca ad nascendum reddita cuique
Sunt: & ubi quidquid possit durare creatum?
Atque ita multimodis pro totis artubus esse,
Membrorum ut nunquam exsistat præposterus ordo.
Usque adeo sequitur res rem, neque flamma creari in
Fluminibus solita est, neque in igni gignier algor.
Præterea, si immortalis natura animaï est,
Et sentire potest secreta a corpore nostro:
Quinque (ut opinor) eam faciundum est sensibus auctam:
Nec ratione alia nosmet proponere nobis

Pos-

604 *N. m. n. omne incolumis* olim Lamb.

Possumus infernas animas Acherunte vagare.
Pictores itaque, & scriptorum sæcla priora
Sic animas introduxerunt sensibus auctas.
At neque seorsum oculi, neque nares, nec manus ipsa
Esse potest anima, neque seorsum lingua, nec aures
Absque anima per se possunt sentire, nec esse.

Et quoniam toto sentimus corpore inesse
Vitalem sensum, & totum esse animale videmus,
Si subito medium celeri præciderit ictu
Vis aliqua, ut seorsum partem secernat utramque:
Dispertita proculdubio quoque vis animaï,
Et discissa, simul cum corpore disjicietur:
At quod scinditur, & partes discedit in ullas,
Scilicet æternam sibi naturam abnuit esse.
Falciferos memorant currus abscindere membra
Sæpe ita desubito permista cæde calentes,
Ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
Decidit abscissum: cum mens tamen, atque hominis vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem:
Et simul in pugnæ studio quod dedita mens est,
Corpore cum reliquo pugnam, cædesque petissit:
Nec tenet, amissam lævam cum tegmine sæpe
Inter equos abstraxe rotas, falcesque rapaces:
Nec cecidisse alius dextram, cum scandit, & instat.
Inde alius conatur adempto surgere crure,

628 *A. vocare* al. (632 *E. potest; animæ n. s. lingua, nec auris Auditu p. — neque e.* Hav.

Cum digitos agitat propter moribundus humi pes:
Et caput abscissum calido, viventeque trunco,
Servat humi voltum vitalem, oculosque patentes,
Donec relliquias animaï reddidit omnes.
Quin etiam tibi si lingua vibrante minantis
Serpentis caudam procero corpore utrinque
Sit libitum in multas partes discindere ferro;
Omnia jam seorsum cernes ancisa recenti
Volnere tortari, & terram conspergere tabo;
Ipsam seque retro partem petere ore priorem
Volneris ardenti ut morsu premat icta dolore.
Omnibus esse igitur totas dicemus in illis
Particulis animas? At ea ratione sequetur,
Unam animantem animas habuisse in corpore multas.
Ergo divisa est ea, quæ fuit una simul cum
Corpore, quapropter mortale utrumque putandum est,
In multas quoniam partes discinditur æque.

Præterea, si immortalis natura animaï
Constat, & in corpus nascentibus insinuatur:
Cur super anteactam ætatem meminisse nequimus?
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
Nam si tantopere est animi mutata potestas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum:
Non (ut opinor) id ab letho jam longiter errat.
Quapropter fateare necesse est, quæ fuit ante,

658-9 *minacem Serpentem*, *&* *cauda* p. al. (674 *vitiata* p. & (675 *Omnium ut* al. legunt.

Interiisse: &, quæ nunc est, nunc esse creatam.
  Præterea, si jam perfecto corpore nobis
Inferri solita est animi vivata potestas,
Tum cum gignimur, & vitæ cum limen inimus:
Haud ita conveniebat, uti cum corpore, & una
Cum membris videatur in ipso sanguine cresse:
Sed velut in cavea, per se sibi vivere solam
Convenit, ut sensu corpus tamen adfluat omne.
Quare etiam atque etiam nec originis esse putandum est
Expertes animas, nec lethi lege solutas.
Nam neque tantopere adnecti potuisse putandum est
Corporibus nostris extrinsecus insinuatas:
Quod fieri totum contra manifesta docet res.
Namque ita connexa est per venas, viscera, nervos,
Ossaque, uti dentes quoque sensu participentur:
Morbus ut indicat, & gelidaï stringor aquaï,
Et lapis oppressus subitus e frugibus asper:
Nec tam contextæ cum sint, exire videntur
Incolumes posse, & salvas exsolvere sese
Omnibus e nervis, atque ossibus, articulisque.
  Quod si forte putas extrinsecus insinuatam
Permanare animam nobis per membra solere,
Tanto quique magis cum corpore fusa peribit;
Quod permanat enim, dissolvitur: interit ergo.

681 *lumen adimus* Gif. e Mss. (694 *sub dente e f.* vulgo *e subitis* Codd. *subito de* Gass. *subitis offractibus* Fab. *expressus subito de* Cr. *s. affrictibus* Is. Voss. (700 *T. quuque* vulgo *T. nempe* Fab.

Dispertita ergo per caulas corporis omnes,
(Ut cibus in membra atque artus cum diditur omnes)
Disperit, atque aliam naturam sufficit ex se:
Sic anima, atque animus, quamvis integra recens in
Corpus eunt, tamen in manando dissolvuntur;
Dum quasi per caulas omnes diduntur in artus
Particulæ, quibus hæc animi natura creatur:
Quæ nunc in nostro dominatur corpore nata
Ex illa, quæ tunc peritat partita per artus.
Quapropter neque natali privata videtur
Esse die natura animæ, neque funeris expers.
Semina præterea linquuntur, necne, animaï
Corpore in exanimo? quod si linquuntur, & insunt,
Haud erit, ut merito immortalis possit haberi;
Partibus amissis quoniam libata recessit.
Sin ita sinceris membris ablata profugit,
Ut nullas partes in corpore liquerit ex se:
Unde cadavera rancenti jam viscere vermes
Exspirant? atque unde animantum copia tanta
Exos, & exsanguis tumidos perfluctuat artus?
Quod si forte animas extrinsecus insinuari
Vermibus, & priva si in corpora posse venire
Credis, nec reputas cur millia multa animarum
Conveniant, unde una recesserit: hoc tamen est ut
Quærendum videatur, & in discrimen agendum:

702. *Dispertitur enim* vulgo. (710 *periit* al. (717 *sincera ex m.* Fab. (723 *privas in* vulgo.

Utrum tandem animæ venentur semina quæque
Vermiculorum, ipsæque sibi fabricentur, ubi sint;
An jam corporibus perfectis insinuentur.
At neque, cur faciant ipsæ, quareve laborent,
Dicere suppeditat, neque enim, sine corpore cum sint,
Sollicitæ volitant morbis, alguque, fameque.
Corpus enim magis his vitiis adfine laborat:
Et mala multa animus contagi fungitur ejus.
Sed tamen his esto quamvis facere utile corpus,
Quod subeant: at qua possint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt animæ sibi corpora, & artus.
Nec tamen est ut jam perfectis insinuentur
Corporibus: neque enim poterunt subtiliter esse
Connexæ; neque consensu contagia fient.
Denique cur acris violentia triste leonum
Seminium sequitur: dolus volpibus, & fuga cervis
A patribus datur, & patrius pavor incitat artus?
Et jam cætera de genere hoc, cur omnia membris
Ex ineunte ævo ingenerascunt, inque genuntur,
Si non certa suo quia semine, seminioque
Vis animi pariter crescit cum corpore toto?
Quod si immortalis foret, & mutare soleret
Corpora, permistis animantes moribus essent:
Effugeret canis Hyrcano de semine sæpe

732 *algoque* vulgo. (734 *contage* vulgo. (736 *Cum s.* vulgo. (745 *generascunt*, *ingenioque* Codd. (747 *c. quoque* Cr.

Cornigeri incursum cervi, tremeretque per auras
Aeris accipiter fugiens veniente columba:
Desiperent homines, saperent fera sæcla ferarum.
  Illud enim falsa fertur ratione, quod ajunt,
Immortalem animam mutato corpore flecti.
Quod mutatur enim, dissolvitur: interit ergo.
Trajiciuntur enim partes, atque ordine migrant.
Quare dissolvi quoque debent posse per artus,
Denique ut intereant una cum corpore cunctæ.
Sin animas hominum dicent in corpora semper
Ire humana, tamen quæram cur e sapienti
Stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus:
Nec tam doctus equæ pullus, quam fortis equi vis:
Si non certa suo quia semine, seminioque
Vis animi pariter crescit cum corpore toto.
Scilicet in tenero tenerascere corpore mentem
Confugiant; quod si jam fit, fateare necesse est,
Mortalem esse animam, quoniam mutata per artus
Tantopere amittit vitam, sensumque priorem.
  Quove modo poterit pariter cum corpore quoque
Confirmata cupitum ætatis tangere florem
Vis animi, nisi erit consors in origine prima?
Quidve foras sibi vult membris exire senectis?
An metuit conclusa manere in corpore putri?
Et domus ætatis spatio ne fessa vetusto

767 *Non fugient* Lamb. Gass. Cr. *Confingent* al. *Confugient* vulgo.

Obruat? at non sunt immortali ulla pericla.
Denique connubia ad Veneris, partusque ferarum
Esse animas præsto, deridiculum esse videtur:
Et spectare immortales mortalia membra
Innumero numero, certareque præproperanter
Inter se quæ prima, potissimaque insinuetur:
Si non forte ita sunt animarum fœdera pacta,
Ut, quæ prima volans advenerit, insinuetur
Prima, neque inter se contendant viribus hilum.
Denique in æthere non arbor, non æquore in alto
Nubes esse queunt, nec pisces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, nec saxis succus inesse.
Certum ac dispositum est, ubi quidquid crescat, & insit:
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
Sola, neque a nervis, & sanguine longius esse.
Hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse
Posset, & innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod quoniam in nostro quoque constat corpore certum,
Dispositumque videtur, ubi esse, & crescere possit
Seorsum anima, atque animus: tanto magis inficiandum
Totum posse extra corpus durare, genique.
Quare, corpus ubi interiit, periisse necesse est

776 *n. s. jam immortali* al. (790 *longiter e.* al. (794 *T. in toto b. aqua ut in toto v. m.* conj. Fab. *manere* al.

Confiteare animam distractam in corpore toto.

Quippe etenim mortale æterno jungere, & una
Consentire putare, & fungi mutua posse,
Desipere est: quid enim diversius esse putandum est,
Aut magis inter se disjunctum, discrepitansque,
Quam, mortale quod est, immortali, atque perenni
Junctum, in concilio sævas tolerare procellas?

Præterea, quæcunque manent æterna, necesse est,
Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat arctas
Dissociare intus partes; ut materiaï
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut inane est;
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut ideo, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere, dissolvique;
Sicut summarum summa est æterna, neque extra
Quis locus est, quo diffugiat: neque corpora sunt, quæ
Possint incidere, & valida dissolvere plaga:
At neque (uti docui) solido cum corpore mentis
Natura est, quoniam admistum est in rebus inane:
Nec tamen est ut inane: neque autem corpora desunt,
Ex infinito quæ possint forte coorta
Proruere hanc mentis violento turbine molem,

818 *diffugiant* al. (824 *Corruere* Codd.

Aut aliam quamvis cladem importare pericli:
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possit vis animaï,
Aut alia quavis possit vi pulsa perire:
Haud igitur lethi præclusa est janua menti.
Quod si forte ideo magis immortalis habenda est,
Quod lethalibus ab rebus munita tenetur;
Aut quia non veniunt omnino aliena salutis:
Aut quia quæ veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulsa prius, quam, quid noceant, sentire queamus:
Scilicet a vera longe ratione remotum est.
Præter enim quam quod morbis tum corporis ægrit,
Advenit id, quod eam de rebus sæpe futuris
Macerat, inque metu male habet, curisque fatigat:
Præteritisque admissa annis peccata remordent.
Adde furorem animi proprium, atque oblivia rerum,
Adde quod in nigras lethargi mergitur undas.
Nil igitur mors est, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur:
Et velut anteacto nil tempore sensimus ægri,
Ad confligendum venientibus undique pœnis;
Omnia cum belli trepido concussa tumultu
Horrida contremuere sub altis ætheris auris:

828 *teneri* Gif. (832 *a. salute* al. *ablata* Gass. (836 *P. e. quod tum morbi est*, *cum corpori ægre est* Lamb. *morbi est cum corpus ægrotat* al. *ægret* malint Preig. & Hav. 847 *oris* al.

In dubioque fuit, sub utrorum regna cadendum
Omnibus humanis esset, terraque marique:
Sic ubi non erimus, cum corporis atque animaï
Discidium fuerit, quibus e sumus uniter apti,
Scilicet haud nobis quidquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit, sensumque movere:
Non si terra mari miscebitur, & mare cœlo.

Et si jam nostro sentit de corpore, postquam
Distracta est animi natura, animæque potestas:
Nil tamen hoc ad nos, qui cœtu, conjugioque
Corporis, atque animæ consistimus uniter apti.
Nec, si materiam nostram conlegerit ætas
Post obitum, rursumque redegerit, ut sita nunc est;
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ,
Pertineat quidquam tamen ad nos id quod factum,
Interrupta semel cum sit repetentia nostra.
Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
Qui fuimus, nec jam de illis nos adficit angor,
Quos de materia nostra nova proferet ætas:
Nam cum respicias immensi temporis omne
Præteritum spatium, tum motus materiaï
Multimodi quàm sint; facile hoc adcredere possis,
Semina sæpe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta:
Nec memori tamen id quimus deprehendere mente.
Inter enim jecta est vitaï pausa, vageque
Deerrarunt passim motus ab sensibus omnes.

859 *m. nostri* quidam libri. (862 *id quoque f.* vulgo.

Debet enim, misere cui forte ægreque futurum est,
Ipse quoque esse in eo tum tempore, cum male possit
Accidere: at quoniam mors eximit im, prohibetque
Illum, cui possint incommoda conciliari
Hæc eadem, in quibus & nunc nos sumus, ante fuisse;
Scire licet nobis nihil esse in morte timendum;
Nec miserum fieri, qui non est, posse: neque hilum
Differre, an nullo fuerit jam tempore natus,
Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.
Proinde ubi se videas hominem indignarier ipsum
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore posto:
Aut flammis interfiat, malisve ferarum:
Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum, quamvis neget ipse
Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum.
Non (ut opinor) enim dat, quod promittit; & inde
Nec radicitus e vita se tollit, & eicit:
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
Vivus enim sibi cum proponit quisque futurum,
Corpus uti volucres lacerent in morte, feræque;
Ipse sui miseret: neque enim se dividit hilum,
Nec removet satis a projecto corpore: & illud

874 *m. si f.* & (875 *cui m. p.* Is. Voss. & probat Preig. 876 *id quoniam m. e. esseque p.* Salm. (878 *Illa e. q. in nunc nos* Turneb. (883 *miserarier i.* vulgo, etiam Cr. 885 *A. interfiat morsu m.* Cr. (889 *p. abundo* al. 891 *S. f. ipse s. q. s. i. esse* legunt nonnulli. (894 *s. miseretur, nec se* malit Lamb. *vindicat* pro *dividit* vulgo.

Se fingit, sensuque suo contaminat adstans.
Hinc indignatur se mortalem esse creatum,
Nec videt, in vera nullum fore morte alium se;
Qui possit vivus sibi se lugere peremptum,
Stansque jacentem, nec lacerari, urive dolere.
Nam si in morte malum est malis morsuque ferarum
Tractari; non invenio qui non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm suffocari, atque rigere
Frigore, cum in summo gelidi cubat æquore saxi:
Urgerive superne obtritum pondere terræ.

At jam non domus accipiet te læta, neque uxor
Optima, nec dulces occurrent oscula nati
Præripere, & tacita pectus dulcedine tangent.
Non poteris factis tibi fortibus esse, tuisque
Præsidio: Miser! o miser! ajunt, omnia ademit
Una dies infesta tibi tot præmia vitæ.
Illud in his rebus non addunt, nec tibi earum
Jam desiderium insidet rerum insuper una.
Quod bene si videant animo, dictisque sequantur:
Dissolvant animi magno se angore, metuque.
Tu quidem, ut es letho sopitus, sic eris ævi
Quod superest, cunctis privatus doloribus ægris:

900 *dolore* Lamb. & Cr. (906 *p. cratis* Codd. (910 *f. florentibus esse cuiquam* al. *f. florentibus esse tuis* Gif. *natis florentibus* conj. Hav. (911 *Misero misere* al.
914 *J. rerum desiderium super incidet* (vel *insidet s.*) *una* al.

At nos horrifico cinefactum te prope busto
Insatiabiliter deflebimus, æternumque
Nulla dies nobis mœrorem e pectore demet.
Illud ab hoc igitur quærendum est, quid sit amari
Tantopere, ad somnum si res redit, atque quietem,
Cur quisquam æterno possit tabescere luctu?

Hoc etiam faciunt, ubi discubuere, tenentque
Pocula sæpe homines, & inumbrant ora coronis,
Ex animo ut dicant: Brevis hic est fructus homullis:
Jam fuerit, neque post unquam revocare licebit.
Tanquam in morte mali cumprimis hoc sit eorum
Quod sitis exurat miseros, atque arida torreat,
Aut aliæ cujus desiderium insideat rei.
Nec sibi enim quisquam tum se, vitamque requirit;
Cum pariter mens & corpus sopita quiescunt:
(Nam licet æternum per nos sic esse soporem.)
Nec desiderium nostri nos adtigit ullum:
Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
Longe ab sensiferis primordia motibus errant:
Quin conreptus homo ex somno se conligit ipse.
Multo igitur morte minus ad nos esse putandum,
Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus.
Major enim turbæ disjectus materiaï

922 *ob hoc* Gif. & rectius, ut Creechio videtur.
927 *homulli* Fab. (928 *J. fuerint* Cr. oblatrante Preigero, qui nihil immutandum censet. (930 *a. terra* Lamb. & Gass. frustra. (934 Hunc versum sequenti subjungit Salm. & legit *s. e. suprema* al. *supremo.* (935 *adficit* Lamb. *adlicit* Turneb.

Consequitur letho, nec quisquam expergitus exstat,
Frigida quem semel est vitaï pausa secuta.

Denique si vocem rerum natura repente
Mittat, & hoc alicui nostrum sic increpet ipsa:
Quid tibi tantopere est, mortalis, quod nimis ægris
Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
Nam si grata fuit tibi vita anteacta, priorque,
Et non omnia pertusum congesta quasi in vas,
Commoda perfluxere, atque ingrata interiere:
Cur non, ut plenus vitæ conviva, recedis?
Æquo animoque capis securam, stulte, quietem?
Sin ea, quæ fructus cumque es, periere profusa,
Vitaque in offensu est; cur amplius addere quæris.
Rursum quod pereat male, & ingratum occidat omne:
Nec potius vitæ finem facis, atque laboris?
Nam tibi præterea quod machiner, inveniamque
Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
Si tibi non annis corpus jam marcet, & artus
Confecti languent: eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas vivendo vincere sæcla:
Atque etiam potius, si nunquam sis moriturus.
Quid respondeamus, nisi justam intendere litem
Naturam? & veram verbis exponere causam?

At qui obitum lamentetur miser amplius æquo,
Non merito inclamet magis, & voce increpet acri?

942 *lecto* quidam. (948 *N. gratis fuvit* & (949 *Si n. o.* conj. Preig.

Aufer ab hinc lacrymas, barathre, & compesce querelas.
Grandior hic vero si jam, seniorque queratur:
Omnia perfructus vitaï præmia, marces?
Sed quia semper aves, quod abest, præsentia temnis,
Imperfecta tibi elapsa est, ingrataque vita,
Et nec-opinanti mors ad caput adstitit ante
Quam satur, ac plenus possis discedere rerum.
Nunc aliena tua tamen ætate omnia mitte,
Æquo animoque, agedum, jam aliis concede: necesse est.
Jure (ut opinor) agat, jure increpet, inciletque,
Cedit enim rerum novitate extrusa vetustas;
Semper, & ex aliis aliud reparare necesse est:
Nec quidquam in barathrum, nec tartara decidit atra.
Materies opus est, ut crescant postera sæcla:
Quæ tamen omnia te, vita perfuncta, sequentur.
Nec minus ergo ante hæc, quam nunc, cecidere, cadentque.
Sic alid ex alio nunquam desistet oriri,
Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.
Respice item quam nil ad nos anteacta vetustas
Temporis æterni fuerit, quam nascimur ante.
Hoc igitur speculum nobis natura futuri
Temporis exponit post mortem denique nostram:
Num quid ibi horribile apparet? num triste videtur

967 *barathro* vulgo. (969 *mares* Gif. (976 *incilietque* quidam inter impress. vitiose. (979 *deditur* pro *decidit* Codd.

Quidquam? nonne omni somno securius exstat?
Atque ea nimirum, quæcunque Acherunte profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis.
Nec miser impendens magnum timet aere saxum
Tantalus, ut fama est, cassa formidine torpens:
Sed magis in vita divûm metus urget inanis
Mortales, casumque timent, quemcunque ferat fors.
Nec Tityon volucres ineunt Acherunte jacentem,
Nec, quod sub magno scrutentur pectore, quidquam
Perpetuam ætatem poterunt reperire profecto,
Quamlibet immani projectu corporis exstet,
Qui non sola novem dispensis jugera membris
Obtineat, sed qui terraï totius orbem:
Non tamen æternum poterit perferre dolorem,
Nec præbere cibum proprio de corpore semper:
Sed Tityos nobis hic est, in amore jacentem
Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor;
Aut alia quavis scindunt cuppedine curæ.
Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere a populo fasces, sævasque secures
Imbibit; & semper victus, tristisque recedit.
Nam petere imperium, quod inane est, nec datur unquam,
Atque in eo semper durum sufferre laborem,
Hoc est adverso nixantem trudere monte
Saxum,

1001 *dispersis* vel *distentis* al. imperite. (1007 *torpedine* c. Gif. e Codd.

Saxum, quod tamen a summo jam vertice rursum
Volvitur, & plani raptim petit æquora campi.
Deinde animi ingratam naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque nunquam,
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cum redeunt: fœtusque ferunt, variosque lepores,
Nec tamen explemur vitaï fructibus unquam;
Hoc, (ut opinor) id est, ævo florente puellas,
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.
Cerberus & Furiæ jam vero, & lucis egenus
Tartarus, horriferos eructans faucibus æstus,
Hæc neque sunt usquam, neque possunt esse profecto.
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisque luela
Carcer, & horribilis de saxo jactus deorsum,
Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ:
Quæ tamen & si absunt, at mens sibi conscia facti
Præmetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis;
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quæ sit pœnarum denique finis:
Atque eadem metuit magis hæc ne in morte gravescant:
Hinc Acherusia fit stultorum denique vita.
Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:
Lumina sis oculis etiam bonus Ancus reliquit,

1028 *s. numella* al.

Qui melior multis, quam tu, fuit, improbe, rebus.
Inde alii multi reges, rerumque potentes
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit super ire lacunas:
Et contempsit, aquis insultans, murmura ponti,
Lumine adempto, animam moribundo corpore fudit.
Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror,
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertores doctrinarum, atque leporum:
Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus
Sceptra potitus, eadem aliis sopitus quiete est.
Denique Democritum postquam matura vetustas
Admonuit memorem motus languescere mentis,
Sponte sua letho caput obvius obtulit; ipse,
Ipse Epicurus obît decurso lumine vitæ,
Qui genus humanum ingenio superavit, & omnes
Restinxit stellas exortus, uti ætherius sol.
Tu vero dubitabis, & indignabere obire,
Mortua cui vita est prope jam vivo, atque videnti?
Qui somno partem majorem conteris ævi?
Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas,
Sollicitamque geris cassa formidine mentem?

1044 *superare l.* al. (1045 *equis i.* Gif. e Mss. (153 *memores* Gif. male. (1054 *obtulit ipse. I.* vulgo.
1055 *limite v.* al. (1057 *Præstinxit* vulgo post Lamb. *Præstrinxit* Gass. *Restrinxit* al. multi.

Nec reperire potes, quid sit tibi sæpe mali, cum
Ebrius urgeris multis miser undique curis,
Atque animi incerto fluitans errore vagaris?

Si possent homines, proinde ac sentire videntur
Pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget,
Et quibus id fiat causis cognoscere, & unde
Tanta mali tanquam moles in pectore constet;
Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus
Quid sibi quisque velit, nescire, & quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere possit.

Exit sæpe foras magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum est, subitoque revertit:
Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.

Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans;
Oscitat extemplo, tetigit cum limina villæ:
Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quærit,
Aut etiam properans urbem petit, atque revisit.
Hoc se quisque modo fugit: at, quem scilicet, ut fit,
Effugere haud potis est, ingratis hæret, & angit,
Propterea, morbi quia causam non tenet æger:
Quam bene si videat: jam, rebus quisque relictis
Naturam primum studeat cognoscere rerum,
Temporis æterni quoniam, non unius horæ,

1068 E *q.—quoque noscere.* (1079 & 1080 Ita conflantur in Z. *Aut abit in somnum, gravis atque revisit* &c.
1082 *ingratiis* Voss.

Ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
Ætas post mortem, quæ restat cumque, manenda.
  Denique tantopere in dubiis trepidare periclis,
Quæ mala nos subigit vitaï tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat,
Nec devitari lethum pote, quin obeamus.
  Præterea, versamur ibidem, atque insumus usque:
Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas.
Sed dum abest, quod avemus, id exsuperare videtur
Cætera: post aliud, cum contigit illud, avemus;
Et sitis æqua tenet vitaï semper hiantes:
Posteraque in dubio est fortunam quam vehat ætas,
Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet.
  Nec prorsum, vitam ducendo, demimus hilum
Tempore de mortis, nec delibrare valemus,
Quo minus esse diu possimus morte peremti.
Proinde licet quot vis vivendo condere sæcla,
Mors æterna tamen nihilo minus illa manebit;
Nec minus ille diu jam non erit, ex hodierno
Lumine qui finem vitaï fecit, & ille,
Mensibus, atque annis qui multis occidit ante.

FINIS TOMI PRIMI.

1091 *Certe* vel *Certa equidem* al. (1098 *ferat æ.* al.
1101 *delibare* Fab. neque displicet Havercampo.

CREECHII CENSURA.

Cum de Materia, ejusque motibus, (si modo opiniones quæ Providentiam impugnent excipias) disputet Lucretius, quis Philosophorum prudentius, aut rei ipsi accommodatius? De rebus vero a sensu remotis, de Anima, ejusque facultatibus disserente nemo vanior aut ineptior. Qualem vero sibi Animam effingit? En ipsa adest. Substantia Corporea tenuis, composita e minutis & volubilibus particulis Auræ, Aeris, & Caloris, quæ ita per totum corpus sitæ sunt, ut parvis intervallis sint a se invicem disjunctæ. His tribus addas quartum Nescio quid innominatum, persubtile, & maxime mobile, quod in pectore situm sit sensus principium, & imagines ab omnibus rebus venientes percipiat, & tum perfecta & consummata erit Epicuri Anima. Breviter, concipe araneum in pyxide, qui per totam istius pyxidis cavitatem telam texat, mediamque ipse incolat: advolent deinde muscæ, & fila moveant, quo motu excitatus araneus filamenta tractet, muscas irretiat, & captas devoret. Hæc concipe, & habebis imaginem Epicureæ Animæ captantis εἴδωλα, *qua nulla umquam fuerit similior. Hæc vero digna sunt Philosopho commenta!*

Animam non esse corporis Harmoniam, a v. 94

ad v. 136 satis probatum. **Inde usque ad v. 162** *frustra Animum, dominum videlicet, vili servo Animæ conjungit. Vehementi metu concusso Animo, laborat Anima, fateor: sic tremente citharœdo debitos sonos cithara non reddit. Pari successu usque ad v. 177 Animum corporeum esse evincere conatur; quod enim argumentis confirmare debuit, id tamquam certum sibi sumit: pertinaciter enim affirmamus Contactum posse esse sine corpore.*

Dum vero Animam corpoream esse nondum probaverit, quid de illius subtilitate usque ad v. 231 inquiramus? Fatendum tamen Poetam evidenter demonstrasse, Animæ particulas (si modo corporea foret) debere esse subtiles & volubiles. Nec de compositione Animæ usque ad v. 323 litigemus, nam ex Aeris, Auræ, & Caloris Seminibus non minus apte componat Animum quam ex alicujus alius materiæ particulis. Quod vero, v. 280 tribus hisce rebus quartum aliquod innominatum addat, ideo confitetur nullum genus Corporis concipi, aut excogitari posse, quod sensus sit principium.

Prudenter autem tenuis Animi salutem denso validoque Corpori commendat usque ad v. 350, & usque ad v. 370 Corpori etiam facultatem sentiendi largitur. Quid autem stultius? quid a communi sensu remotius? quid denique ipsius placitis minus accommodatum? Unde enim Corpus sit sensus parti-

ceps; cui nihil quartæ istius innominatæ rei immiscetur? Deinde ad v. 396 contra Democritum feliciter disputet, nec repugno; non enim inquiro utra sententia potior sit, dum utraque est absurda. Et ut modo Animum Corpori conservandum credidit, sic ad v. 417 Corporis custodiam vicissim Animo commendet: istam tutelam non invideo. Argumenta vero quibus ipsum Animum expugnat, consideremus.

Primum a v. 425 ad v. 445 tenuem & subtilem corpoream substantiam, qualem Animum supponit esse, distrabit & dispergit. Atque id fiat per me licet: Corporeus sit Animus, & quamvis crassus, & e particulis implexis conjunctus sit, eum tamen dissolubilem fatebor.

Secundum, a v. 445 ad v. 459, Tertium, a v. 460 ad v. 464, & Quartum, a v. 464 ad v. 473 nihil efficiunt: Animum enim una cum corpore nasci, adolescere, & senescere minime sentimus. Corpus nasci, adolescere, atque senescere sentimus: in Animo neque decrementum, neque incrementum experimur. At vero in Infante non viget Animus, in Sene deficit. Quo argumento? nempe ineptus est Puer, & Senex desipit. Similiter artificem peritissimum in Machina colloces, aliæ vero partes istius Machinæ nimis rigescant, aliæ sint æquo flaccidiores, deterantur aliæ, aliæ autem nimis turgescant; &

deinde stulte exspectabis ordinatos motus, licet maxime elaboret peritissimus ille artifex. Deinde curas, luctumque suscipit Animus: ergo est dissolubilis. Quia, videlicet (alia non jam occurrit ratio) luctus penetrans, *&* *curæ* edaces *alibi appellantur. Digna mortali & corporeo Animo ista ratiocinatio! Quarto autem argumento eadem responsio quæ Secundo, satisfacit.*

Tribus sequentibus argumentis, a v. 475 ad v. 524 Medici respondeant; quamquam nil opus est responso. Crura vacillent, tardescat lingua, & natent oculi: quid hæc ad Animum? Jurgia denique gliscant; neque id quidem mirum: quemadmodum quantumlibet alioquin peritus fuerit citharistes, non poterit tamen non dissonantes cantilenas exprimere, si perturbate intenderis, ac distenderis chordas citharæ, quæ harmonice ante pulsabatur. Similiter in morbo Epileptico ater ille humor organa deturbat, atque inde isti motus incompositi. Cum vero organa tantum afficiat, & debilitet Morbus, quid aliud restituat Medicina? Septimum, a v. 525 ad v. 546 asserit Animam hominis membratim morientis sensim deficere atque interire: quasi frigescere non possint Artus, nisi Anima etiam frigescat. Hoc vero argumentum supponit Animam Corpoream esse, & per totum corpus diffusam; quod nondum probavit, &, certo scio, nemo umquam demonstrabit.

Digitized by Google

Octavum, a v. 547 ad v. 556 nihil agit. Neque enim ab alio intelligendi aut ratiocinandi vim habet Anima, quemadmodum Auris audiendi, aut Oculus videndi mutuatur; verum a seipsa id habet, ac idcirco mirum non est, si sejuncta a Corpore Auris non audiat, neque sejunctus Oculus videat, secreta autem a Corpore Mens intelligat ac ratiocinetur.

Nono a v. 557 ad v. 578 hoc modo respondendum: Ut dum videmus Militem gladio aliisque armis pugnantem, non dicimus tamen illum armis destitutum non posse plagam ullam inferre, cum manus adhuc suppetant quibus infligere ictus possit; sic cum Anima membris undique, ut panoplia quadam induatur, organisque adeo corporeis varias functiones obeat, dicendum tamen non est, ubi istum omnem quasi militarem apparatum exuerit, nullam ipsi neque intelligendi neque sentiendi superesse functionem.

Decimi argumenti, a v. 579 ad v. 590 vires nemo agnoscet, nisi qui senserit Animum esse quasi fundamentum totius Animalis, & corpus Animo tamquam sale aliquo condiri, ne fœteat & putrescat.

Undecimum, a v. 591 ad v. 605 nihil aliud est quam in verbo lusus; ideo enim vim aliquam videtur habere, quia ista spirituum defectio appellatur Animi deliquium.

Duo sequentia, a v. 606 ad v. 623 negant Animam exire posse integram, nisi per fauces exspiretur; nec absurde quidem, si Corporeus foret Animus. Addunt insuper Animam futuram dissolutionem metuentem ægre atque invito exire. Respondet apud Ciceronem Cato: Quid quod sapientissimus quisque æquissimo Animo moritur, stultissimus iniquissimo? Nonne vobis videtur Animus is qui plus cernat & longius, videre se ad meliora proficisci: ille autem cujus obtusior acies, non videre? Equidem efferor studio patres vestros, quos colui & dilexi, videndi: neque vero eos solum convenire aveo, sed illos etiam de quibus audivi, & legi & ipse conscripsi. Quo quidem me proficiscentem haud scio quis facile retraxerit. Quod si quis Deus mihi largiatur ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valde recusem: nec vero velim, quasi decurso spatio, a calce ad carceres revocari. *Demum affirmant Animum, quoniam in pectore hominis semper situs est (si Epicurum videlicet audiamus) extra pectus non posse integrum manere; quasi aves in nido natæ extra illum versari nequeant.*

Decimum quintum, a v. 624 ad v. 633 ejusdem est cum reliquis farinæ, & vulgus sapit. Nec Decimum sextum a v. 634 ad v. 669 tam fuse explicasset Poeta, si motum animalem, eaque instrumenta quæ isti perficiendo inserviunt, perspexisset.

Sequenti a v. 670 ad v. 678 Plato & Pythagoras respondeant; istos enim solos premit, & alia jam ago. Decimum septimum & octavum, a v. 679 ad v. 712 supponunt Animum Corporeum per totum corpus diffundi, & cunctis illius partibus alligari; quo nihil falsius aut absurdius. In capite, tamquam princeps in solio, residet, ibique dominatur.

Quam futilis sit ista, a v. 713 ad v. 740 de Vermibus observatio, omnes sentiunt, qui vermes in terra, planta, caseo, rebus profecto numquam animatis, genitos viderunt.

Qui Animarum Transmigrationem defendunt, isti effugiant nodos quos nectit Poeta, a v. 741 ad v. 769. Et deinde a v. 770 ad v. 776 absurdus foret Animus, nisi cuperet Corpus vividum & vigens, fugeretque senio confectum. De sequentibus a v. 777 ad v. 784 isti videant, si qui sint, qui Pythagoricas nugas aliquid esse putent. Quoniam vero Vigesimum quartum, a v. 785 ad v. 800 idem est cum Decimo quarto, ideo non alia hic quam illic adhibenda est responsio.

A v. 801 ad v. 866. Rem immortalem rei mortali conjungere præstantissimis Philosophis nondum visum fuit incongruum, aut absurdum. Deinde contra, a v. 807 ad v. 829 quartum genus rerum constituo, incorporeas videlicet substantias immortales:

idque impudenter negabit Epicurus, cum Deos suos æternos & indissolubiles constituerit. Demum, a v. 830 ad v. 841 luctu penetranti affici, & curis edacibus vexari Animum, & corpore morbis quibusdam correpto, illum debitas functiones exercere non posse confitemur: at vero Animum inde fieri mortalem pertinaciter negamus.

Jam vero copiosius ostenderem, frustra hæc omnia argumenta congerere & explicare Lucretium; Mortis enim metum non tollunt. Quippe iis qui bonis prosperisque rebus utuntur, quid calamitosius ista Morte quæ sit στέρησις αἰσθήσεως? *Et miseris talem Mortem proponere qua exstinguantur penitus, sicque miseriarum sit finis, perinde est ac si jactato tempestatum sævitia proponatur naufragium, quo submersus suffocatusque procellam deinceps sensurus non sit. Hoc est egregium quod præstant Epicuri dogmata, solatium. Quod tamen, quale quale est, Bonis omnibus & Piis invisum ac ingratum: & Impios solos, quos nulla Philosophia curare debuit, juvabit.*

IN T. LUCRETII CARI
DE RERUM NATURA
TRES PRIORES LIBROS
NOTÆ.

IN LIBRUM PRIMUM.

V. 2 *Subter labentia*. Unam esse vocem contendit Barthius; acute, observante Creechio: quasi stellas æque ac mare & terras variis animalibus Venus concelebrasset.

10 *Incutiens*. Observandum cum Creechio in re blanda, suavi & jucunda usurpari τὸ *incutere*. Ita Hor. *Incutiunt urbis desiderium*. Vid. etiam hujus libri v. 913.

27 *Memmiadæ*. Memmius Gemellus, quocum Athenas olim profectus erat Lucretius, & quo familiariter utebatur.

35 *Devinctus*. Metaphora paulo durior Creechio videtur: tamen dicebant *præpeditus dolore*. Legunt alii *devictus*.

52 *Eadem perempta*. Eas ipsas res peremptas: mutavit autem orationem, ut alibi: cum enim *genus humanum* scripsisset, mox addit *eos*. Hoc etiam Lucretio familiare. Ita Creechius. Preigerus vero vocem *perempta* sequentibus connectit.

63 *Humana* &c. Qui ingenium cum Cicerone in Lucretio desiderant, hanc imaginem contemplentur, & si pulchriorem monstrare possint, id sibi facere velit Creechius.

64 *In terris, oppressa*. In hunc modum distingui malit Preigerus.

71 *Virtutem*. Mirum Preigero videtur, ni Lucretius scripserit: *acris virtus irritât* &c.

Ib. *Confrangere*. Vossius in Observ. ad Catull. pag. 170 legit *confrangere*, & hujusmodi plura a viris doctis, invitis libris antiquis, e Lucretio sublata esse queritur.

Digitized by Google

91 *Celare*. Alia lectio *celerare*, i. e. expedire, probatur Creechio; haud timeret enim Iphigenia quod ministros ferrum *celare* sensisset.

93 *Muta metu*. Avancius legendum putat *Volta m.* ingeniose quidem. Sed quid indigemus ingenio, bene ait Creechius, cum altera lectio proba sit, & a Codicibus confirmata?

105 *Fingere*. Alii conjiciunt legendum *ex me fingere*, alii *confingere*. Porro aliqui, inter quos Faber, legi malint *possunt*, i. e. vates. Hæc sc. adnotanda erant in Varietate.

121 *Etsi præterea*. Ex Voss. legitur *prætereat*; quod verbum si admittas, alium prorsus efficies sensum: sed non opus esse isto acumine recte Creechius arbitratur.

137 *Animi*. Cum Creechio supple *ratio*: at B. Gif. aliique legunt *animus*.

143 *Serenas*. Creechio magis placere *severas*, ex Varietate jam nosti. Vox enim ista laborem poetæ fortius & felicius exprimit. Vid. lib. IV, v. 462. Muretus legit *æstivas*: quibus alii somno indulgebant.

150 *Principium hinc cujus*. Ita, nec male, distingui in Ed. Bas. monet Havercampus.

155 *Rentur*. Post hunc versum interserunt Mss. Lugd. Bat. ut & Oxon. & Ed. Veron. vers. 159, quod si placet, illa videri potest vera lectio:

Nec quo quæque m. f. o. s. d.

165 *Incerto partu*. Vult dicere, ut Havercampi verbis utar, oves apros, leones lepores, aquilas columbas &c. progenituras, nec genus cujusque in progenie permansurum, quod omisit in interpretatione sua Creechius. Nisi potius scripserit Lucret. *incerto pastu*, quod magis ad *culta* & *deserta*, quæ subjungit, facit. Ad hæc referri potest vox *tenerent*, quam Codd. nonnulli habent; eaque suspicionem Havercampi firmare Preigero & mihi quoque videtur.

232 *Suppeditant*. Lambinus & Pareus *suppetunt* vel *parata sunt*: *rectius* autem *supplent* vel *subministrant*.

242 *Satis esset causa*. Tale Latinitatis exemplum, si Creechium audis, vix alibi reperies; ideoque quidam existimant legendum:

Tactus enim lethi omnibus e. c. p.

254 *Ipse*. Sine vultu humano, sed non sine vi primegnia, ut Faber interpretatur; curiose nimis (subjungit Creechius) nec forsan vere.

318 *Signa manus dextras* &c. Intelligit (verba sunt Creechii) Deorum tutelarium signa, quorum manum dextram

Digitized by Google

qui exirent ex urbe, & qui ingrederentur osculari solebant, idque boni ominis causa.

361 *Glomere*. *Pondere* alii, solliciti de quantitate, sed inepte, ut recte Creechius animadvertit: æque enim licuit Lucretio producere, ac aliis corripere.

369 *Id*. Nardius & alii non agnoscunt: at retinendum arbitratur Creechius.

385 *De concursu*. Post concursum: sic Plautus, *Non bonus est somnus de prandio*. De conjunctione, de commissura, alii exponunt.

392 *Quod si forte aliquis* &c. Hic versus aliquos excidisse, mutilumque esse hunc locum semper se judicasse ait Creechius.

406 *Intectas frunde*. Livius *Intecta stramenta tecta*. Non opus est igitur, ut optime Creechius, istorum ingenio, qui amant *intextas*.

413 *E fontibus*. Ex Epicuri libris (ut Creechius explicat) cujus non tantum opiniones, sed etiam verba ubique premit & sectatur Poeta. Mss. optimorum secutus auctoritatem, & addita distinctione necessaria, locum, ut ipse existimat, integrum reddidit Havercampus. Sensus est: Dabo tibi haustus, qui sunt amnes ex ipsis fontibus.

433 Totum hunc versum rejicit Faber, & putat illum ex conclusione seu orationis clausula petitum, & huc translatum fuisse. Deinde dicit Latinitatem esse vitiosam: *Nihil est* quod possis *dicere sejunctum* &c. quod sit quasi *tertia natura reperta*. Ita ille. Quid autem si legamus *Quod dici possit?* Quid si *quod possit dicier?* Quid etiam si legamus *Quæ quasi tertia?* Profecto ista omnia incorruptum vetusque Latium sapiunt. Creech.

434 *Esse aliquid*. *Esse aliud* alii: in cujus insanæ lectionis interpretatione nollet Creechius Lambinum tot verba perdidisse.

443 *Gerique*. Fieri & moveri, ut post Gifanium contra Lambinum interpretatur Creechius: sine motu enim nihil natura vel agit vel administrat.

469 Post hunc versum hiatum in interpretatione reliquit Creechius, nec temere, ut ipse ait: quis enim non videt omnes istos excidisse versus, qui solutionem sophismatis continebant? Lacerum vero poetam esse testantur versus aliqui a veteribus laudati. Nonius in voce *Torpor* sicuti Lucretianum laudat: — *Tantus conduxerat omnia torpor*: quas tamen voces in hoc poemate hodie ne quæras.

492 Si per otium ridere liceat, Nardius ridendi materiam præberet: ille enim suspicatur Poetam hic respicere Annibalem Alpes aceto rumpentem.

494 *Glacies æris*. Durum & compactum æs, optime Creechius.

507 *Sibi per se*. Arbitratur Faber istud *sibi* jungendum esse cum *se*, uti dicebant *meus mihi*, *tuus tibi*, *suus sibi*, &c. pro eo qui maxime proprius, & ἰδιαίτατος esset. Exempla e Plauto & Terentio peti possunt.

516 *Si non*. Pro *nisi*; quod amat Lucretius. Preig.

528 *Pleno*. Recte, ut liquet e v. 526. Aliquis tamen legendum conjicit, *Quæ spatium pœna* &c. i. e. efficiendo ne sit inane.

558 *Longa diei*. *Dies*, quæ Fabri est emendatio, egregie firmata hujus libri v. 234, probatur etiam Creechio.

569 Totum hunc versum tanquam importunum, & malæ fidei possessorem ex hoc loco amovendum esse censet Creechius.

570 *Semel*. Ita præclare legunt Mss. *Simul* enim, quod hactenus locum occupavit, plane hic est inconveniens. Nonne sufficit *admistum* dixisse? Veteres eleganter hac voce *semel* sunt usi. Lucan. III, 147; VIII, 705, & alibi.

593 Nescit Havercampus cur veterum lectionem immutaverit Lamb. & qui eum postea secuti sunt editores, cum illa quæ in Mss. etiam L. B. inveniatur & omnibus fere impressis, ferri possit,

Tum porro quoniam est extremum quodque cacumen
Corporis illius, quod nostri &c.

598 *Primaque & ima*. Non contemnendum videtur Preigero, quod unus ex Vossii Codd. habet: *p. & una*. Alii, teste Creechio, legunt hunc versum:

Alterius quoniam est ipsum: prima quoque & imæ.

602 *Ut nequeant ulla*. Non eos audit Creechius, qui scribunt, *Unde queant nulla*.

611 *Dimidiæ partis pars*. Suspecta Preigero est littera postrema. Nam cur *dimidiæ partis partem* potius, quam ipsam illam partem dimidiam dixit Poeta? Deinde: *quotam dimidiæ partis partem* potissimum velit intelligi non addit. Quid si legamus: *dimidiæ partis par* pro quavis parte dimidia. Dimidia quæque pars habet *par suum*; *par* autem *dimidiæ* cujusque *partis*, nihil aliud quam partem dimidiam efficit.

613 *Minimam*. Quo istud adjectivum referendum sit, Preigero non patet. Lambinus vocem *minimam* æque ac *summam*

Digitized by Google

mam pro substantivo accepisse videtur: sed nullo exemplo; & ipse Lucretius neutro genere jam *minimum* diserte dixerat. Satis hæc speciosa esse fatetur Havercampus: sed cum Poeta v. 612 dixerit *partem dimidiam*, non videt Cl. ille vir cur hic *summam* & *minimam*, sc. partem, vituperemus, quibus videlicet tribus tota res absolvitur. Possis ita etiam legere, ducibus Mss.

Ergo, rerum inter summam minimamque quod escit,
Nil erit ut distet.

632 *Clueant*. An ex Mss. ductu scribendum?
Quæ nondum cieant nullo t. p.
i. e. quæ densam & stipatam efficiunt materiam, quærit Havercampus. Non tamen temere mutandum censet, sæpe enim *cluere* a Poeta pro *esse* dicitur.

645 *Fucata*. Audax translatio; sed, ait Creechius, tam egregiæ audaciæ quis non indulgeat?

647 *Puroque creatæ*. Quod Gottorp. Cod. habet in hoc versu, *vereque c.* Preigero non contemnendum videtur.

650 *Totus habet super ignis*. Ita Codices, *super* i. e. *superior*, cælestis. Lambinus. Hæc interpretatio, quæ Turnebo & Vossio quoque probatur, forsan admitti potest ex v. 782. At *totus*, ne quid tale putet Faber, efficit. Existimat ille hoc loco *super* esse adverbialis formæ, ita ut *totus super ignis*, sit reliquus ignis, seu alii ignes. Exemplum cupetes, en tibi, nec longe abeundum. Virgil. Æneid. 111, 489
O mihi sola mei super Astyanactis imago:
imago quæ reliqua es. Servius vero ad Virgil., ut Creechius observat, *super* valde, vehementer, exponit. Alii pro *super* legunt *suus*, & ista vox non incommode *partes* in v. 649 respicere eidem Creechio videtur.

652 *Disque supatis*. Aliquando Lambinus legit *Disque paratis*.

720 *Jonium* &c. Quidam legunt; ut meminit Creechius:
Jonio, & Lybicis aspergit littus ab undis.

724 *Murmura flammarum* &c. Unius vocabuli *cursum* ingrata ista repetitio, ac per *iterum* reciprocatio, miratur Preigerus, si nullius paullo elegantioris aures offenderit. Aliquid ille tentat, & legit:

Et hic Ætnea minantur
Murmura flammarum rursum se colligere iras,
Faucibus eruptos vis omnis ut evomat ignes;
Ad cælumque ferant flammaï fulgura cursum:
Sursum — iras, ut apud Terent. *Semper — lenitas*. *Minantur*, hoc est monent, neque fulgura *in* vel *ad Cœlum*

cursum suum ferre minori elegantia dicuntur, quam Lib. VI. v. 325

— *Magnum conamen eundi sumere*.

733 *Vociferantur*. Quia (ut optime observat Havercampus) sublime & grandiloquum dicendi genus in poesi sua secutus est Empedocles.

752 *Quod*. Qui, Gifanio assentientes, probant *quæ* pro *quod*, ita explicant: Conjicere ut possis ex hoc extremo, quod extremum habent ea quæ cernere non potes, esse aliquid *minimum* in rebus.

756 *Atqui*. Si *utque* cum Preigero legere malis, & v. 754 illud *quoniam* vett. Mss. retineri poterit, quod ex Lambini conjectura in *quod jam* mutatum fuit. Optimum enim sensum hi tres versus fundent, modo ita legas:

Huc accedit item (quoniam primordia rerum
Mollia constituunt, quæ nos nativa videmus)
Esse & mortali cum corpore funditus, utque
Debeat &c.

762 *Coorta*. *Coacta* Mss. rectius legi videtur Creechio: hoc vero non τῷ *tempestate*, sed τῷ *Fulmina* conjungas.

766 *Illa*. Elementa vid. licet *res* præcedat.

772 *Ut mutet*. Vossii Cod. alter, ut & Marg. nostra, ait Preigerus: *& mutet;* Fab. *& mutat:* ut constructio sit: *si ita forte putas*, *&*, juxta illam opinionem tuam *nil naturam mutat* &c.

779 *Clandestinam cæcamque*. Non *obscuram* & *latentem*, ut alii, sed *sensibus non apparentem* interpretatur Creechius.

788 *Ad sidera mundi*. *Ad sidera cæli* quidam Codd. Mutatur vid. hic versus ab iis, qui *mundum* pro *cælo* sæpissime poni ignorarunt.

806 *Tabe nimborum arbusta vacillant*. Pius ex Priscian. Lib. 7, legit: *tabe membrorum*. Quidam Codd. pro *vacillant* habent *focillant*, quam vocem Lucretii sententiæ non absurde convenire putat Creechius: sed minus recte, ut ait Havercampus; significantur enim gravati inflexique arborum rami præ pondere guttarum.

816 *Sonitu sonanti:* Ita *acris acrimonia*, *pulchra pulchritudo*, *anxius angor*, *amœnitas amœna*, *pretium pretiosum*, *nitor nitidus* Plaut. *cupienter cupere* Enn. *cavæ cavernæ* Virg. & alia id genus.

818 *Contineantur*. Collatio Mss. Voss. prima: *continuentur*. Non male: sed nihil tamen mutat Preigerus.

828 *At rerum*. *Et* r. Marg. Preigeri, quod non caret elegantia.

Digitized by Google

829 *Possunt*. Aliquando Creechius legit *Possumus*: sed nihil mutavit admonitus vss. 778—9.

841 *Ignibus ex ignes*. Amat Lucretius, ut optime observat Preigerus, præpositionum postpositionem: quod Græcorum in primis poetarum morem redolet; quodque non satis animadverterunt, qui hic turbas excitarunt, & quasi illud *Ignibus ex* pro *Ex ignibus*, ferri non posset, in alia omnia abierunt.

843 *Ulla parte idem*. Marg. Preigeri *ulla idem parte* etiam recte.

861 Hunc versum Codd. fere omnes non agnoscunt, quod librariorum negligentiæ imputandum est, illum enim sibi vindicat Lucretius.

873 Post hunc versum inserit Lambinus:

Ex alienigenis quæ lignis exoriuntur:

& castigat Gifanium, qui delendum esse censuit: at (cum Creechio dicam) dum deleatur iste versus, irascatur Lambinus.

881 *Franguntur*. Marg. Preigeri *in franguntur*. Quid si ergo ista conjungamus, ut fiat verbum *infranguntur* pro *infringuntur*?

882 *Aut aliûm nostro quæ corpore aluntur*. Ita optime restituit Lambinus: & solus Nardius ejusque similes amant:

Aliquid, nostra quo corpora aluntur.

Nec alii magis sapiunt qui legunt:

Aut aliquid, nostro in quo corpore aluntur.

Ita Creechius. Sed hanc alteram lectionem optimam esse contendit Preigerus, putatque ab iis immutatam fuisse, qui nescirent posteriorem syllabam in *nostra* produci hic posse. Quid autem, inquit ille, tam durum, quam *sanguinis*, *aut aliûm*? pro aut aliarum rerum. Deinde, quænam illa tandem sunt, *nostro quæ corpore aluntur*?

883 *Cum lapidi lapidem terimus*. Hunc versum ejiciendum esse monet Faber, quoniam nihil in eo est, quod in priori versu

Robore cum saxi franguntur mittere signum
Sanguinis — non legitur.

Turnebus tuetur, & docet intelligendum esse de quodam molendi genere, in quo *lapis lapidem terit*, ut est apud Plautum,

Non me illuc ducis ubi lapis lapidem terit?

Aliquando putavit Lambinus ferri non posse lectionem vulgatam *manare cruorem* (quamobrem enim conveniebat ex

lapidibus collisis & contritis cruorem manare) legendumque esse *manare calorem*, i. e. ignem seu flammam, ut sit hic Lucretii sensus: Conveniebat, si Anaxagoræ sententia vera esset, ex lapidibus inter se contritis *calorem*, i. e. ignem manare. Hæc ille: quasi ex lapidibus contritis scintillæ non exsiliant. Ejiciatur igitur, clamat Creechius, hic versus tam importunus, & inutilis, ne forsan aliqui, quod jam Fayus fecit, ex eo concluderent Lucretium docuisse, corpora nostra *saxis* & *lapidibus* nutriri. Interpres tali ferculo dignissimus.

886 *Ubera lactis*. Alterius lectionis *ubere lactis*, satis commoda Havercampo videtur esse interpretatio, herbas ita debere mittere humorem similem illi, quem lanigeræ pecudes ubere lactis continent, i. e. lacti, quod ex uberibus suis illæ emittunt.

889 *In terris latitare*. Marginalis apud Preigerum annotatio Ms. habet: *in tarra vi;* quod & Vossio Ed. nupera Lond. acceptum refert. Fortasse scripsit Lucretius:

Dispertita in terris vi latitare minute:

dispertita vi i. e. copia: *minute* autem *dispertita* i. e. *pauxillis atque minutis herbis*, *frugibus*, *frondibus*. Legi etiam potest: *dispertita vi in terris*.

910 *Mutata*. Recte Lamb. ad motum refert, quod multis etiam exemplis demonstrat J. Fred. Gronovius Observ. III, cap. 1.

917 *Rerum*. Aliquid deesse aut inverti suspicatur Gassendus, aut certe particulam *&* interserendam esse post *rerum*. Alia Lambinus; & hi disputent: sive interponas *&*, sive rejicias, eadem est argumenti vis, & qui nullos in Lucretio hiatus patitur, ille, judice Creechio, est nimis elegans, & morosus.

925 *Loca*. Suspicio olim Havercampo oriebatur legendum *sola*, ut ita poeta luserit in *solo* & *sola*. Contra tamen faciebat repetitio horum versuum alibi apud Poetam nostrum. Sed tamen nihil non est, quod confirmatum occurrit apud Vossium patrem Lib. I, de Analogia, qui c. 41 manifeste ita citat, ut appareat ita eum vel in Ms. quodam invenisse, vel eam lectionem probare.

926 *Integros*. Sic eleganter ICtos observat Havercampus terram vocare *integram*, in quam nondum pecus injicitur, & quæ depasta non est a grege, in L. Sylva cædua de verb. appell.

949 *Naturam rerum, qua constet compta figura*. Hellenis-

mus, ut notat Faber, Plauto, Terentio, Lucilioque familiaris; *nescio illum qui sit*, pro nescio quis ille scit. Sed hoc exemplum in Pœnulo videtur esse singulare, certe exsuperat cetera: Act. V, Sc. II, v. 106,

Patrem atque matrem viverent vellem tibi.

Pro, pater atque mater viverent &c.

959 *Extremum porro* &c. Duos hos versus obscuros esse omnes queruntur, nonnulli corruptos. Faber delet, neque Creechius retineret, si sine illis integrum esset, quod nobis exhibet Lucretius, Epicuri argumentum. Id facit, ut retineri debeant, &, nisi fallor, non erunt amplius obscuri. Quidam legunt *Quoad non*, i. e. ultra quod.

968 *Omne quod est spatium*. Universum, ut exponit Creechius. Qui *inane* interpretantur, ineptiunt, ut patet ex v. 972.

1028 *Magnos*. Intelligi velit Faber magnum illum Platonis annum, seu potius Chaldæorum. Sed isto acumine opus non esse arbitratur Creechius, cum, ut observat Gassendus, Poeta Lib. V, v. 643 quorumlibet astrorum circuitus *magnos* vocat. Preigerus vero otiosum epitheton pronuntiat, nisi *annos* pro quibusvis temporum periodis accipias.

1060 *Suppa* (i. e. supina) *vagari*. Egregia lectio MSS. L. B. cum enim imagines ambulantium eorum in aquis videntur, quasi supina ibi vagantur, ut optime Havercampus. Et sic quoque emendavit Salmasius ep. LIX, probavitque hoc Creechius.

1088 *Circumtremere æthera*. Cum potius ipsa signa in cœlo tremere videantur. Sed ita supra quoque v. 257

Frundiferasque novis avibus canere undique sylvas:

quæ ipsa novitate mirifice delectare quis cum Havercampo non agnoscat?

1090 *Ibi colligat ignis*. Non inelegans lectio e Marg. Preig. quam dedimus in Varietate. *Omnis* calor nempe *sibi* cœlum *colligit*.

1093 *Cuique cibatum*. *Quisque cibetur* Lambinus, & sequentem versum rejicit. *Quodque cibetur* Gif. ex vet. Cod. monetque *versum proximum* Terra det, &c. *insertum fuisse ob non intellectum ὑπέρβατον longissimum: nam istud* Ne volucrum &c. *conjungi debet cum* Illud in his rebus, &c. *& alioqui quis unquam dixit* Terra dat cibatum a terris? *aberat etiam a quodam vet. Cod. nostro*. Sed alii Codices admittunt, & recipiendus est, judice Creechio, ut

Digitized by Google

aliquis saltem sit hujus loci sensus, cui per se satis obscuro istud ὑπέρβατον majores tenebras offundit.

1095 *Mœnia mundi*. Cum Havercampo intellige cœlum, quod undique mundum ambit & coercet. Vid. Lib. V, v. 455.

IN LIBRUM SECUNDUM.

V. 1 *Suave, mari magno* &c. Propter hos versus, quibus Memmium suum ad philosophiæ studium, sepositis aliis, hortatur, quidam Lucretium diritatis accusant. Morosi nimis & improbi hoc esse bene ait Creechius: id asserit enim Poeta, quod omnes sentiunt. Qui dolore, morbo &c. laborantem videt, protinus *O me felicem!*

17 Apprime huc facit Sen. ep. 119. *Nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges: contumax est, non potest vinci, suum poscit*.

27 *Auroque renidet*. Lectio altera, quam dedimus in Varietate, ex eo probari Preigero videtur, quod v. seq. auri satis superque meminit Poeta, imo jam *aurea juvenum simulacra præcesserunt*. Conjecturam suggerit quoque Petronius, in Carm. de Bello Civ.

Ecce Afris eruta terris
Citrea mensa, greges servorum ostrumque renidens
Ponitur, ac maculis imitatur vilibus aurum.

Ostro autem æque ac *argento* fulgere ac renidere domum apposite dixit, inter epulas nempe nocturnas, dum *in ostro jactantur*, ut vers. 35 loquitur, qui mensis accumbunt. Jam vide, quam apte huic ostro *gramen molle*, argento *aquæ rivum*, laqueatis auratisque tectis, *altarum arborum ramos* mox opponat.

39 *Quod superest animo* &c. Huic tres optimos Varronis Epicuræi versus cum Creechio subjiciamus:

Non fit thesauris, non auro pectus solutum:
Non demunt animis curas, nec religiones
Persarum montes, non divitis atria Crœsi.

41 *Fervere cum videas*, &c. Alii præferunt, ut Creechius admonet:

Fervere cum videas classem, lateque vagari,
Ornatamque armis belli simulacra ciere.

Digitized by Google

45 *Tempus*. Caput, si Lambinum aut Gifanium audiamus, vitam, si Fabrum.

51 *Quin omnis sit hæc rationis, potestas*. Hanc, quæ ex magnæ fidei Codd. prodiit, & stylum Lucretianum olet, veram esse scripturam adversus Creechium pluribus contendit Preigerus. Altera autem: *omne sit hoc r. egestas*, pro: *hæc omnia a rationis egestate* seu *inopia proficiscuntur*, *sive imputanda sunt*, nullo forsan exemplo nititur.

64 *Reddita*. Creechius explicat: attributa, indita; eaque voce sæpe utitur Lucretius.

72 *Augmine*. *Agmine* legunt alii, quos non sequitur Creechius.

87 *Tergo ibus*. Hanc veram lectionem, ut opinatur Preigerus, ex *tergibus*, *tergoribus*, *tergoibus* Vossius eruit, licet neque Creechius, neque Londinenses id animadverterint. *Ibus* antique pro *iis*. Occurrit pluries apud Plautum. Similiter *dibus* pro *diis* in Inscriptionibus Gruterianis reperias, nec non *filibus* pro *filiis*.

94 *Nulla quies*. Vulgatæ huic lectioni male respondet quod sequitur: *Sed magis assiduo*, &c. cur enim *magis* dixit? ac non potius: *prorsus assiduo*? vel simile quid? Melius Preigero videtur restituere Mss. lectionem, ut sit sensus; Nimirum multa quidem quiete gaudent corpora prima, sed pluribus tamen motibus magisque assiduis ac variis exercentur.

104 *Paucula*. Nam, ait Creechius, multo pauciora sunt solida quam rara.

114 *Inserti — radii*. Non aliter putat Havercampus fuisse lectum tempore Virgilii, qui ideo *insertas* dixit *fenestras*. Porro: *Per opaca domorum*. Ita lege, suadente Creechio, nec illos audi, qui *per aperta d.* amant.

122 *Dumtaxat*. Quære, licet, in toto Latio exemplum non reperies hujus significationis, quam inobservatam lexici omnes præteriere. Nam hoc loco non significat *tantum* aut *saltem*, ut vulgo, neque, ut Gifanius putat, *scilicet*; sed, si Fabrum audis, *usque adeo*, epiphonema est. Latini sermonis amatores notabunt.

140 *Nec quibus* &c. Adde cum Fabro, nam ratiocinationi aliquid deest, adde, inquam, *nisi a motu principiorum* &c.

164 *Nam neque consilio* &c. Hunc versum quidam Codd. non agnoscunt, & in sequenti versu pro *perscrutari* exhibent *persectari*.

168 *Reddi*. Hæc constans Mss. Lugd. Bat. est scriptura, unde patere censet Havercampus, neque *rentur* hic ferri pos-

se, neque aliter quam *admoderate* legi in versu sequenti debere.

183 Hunc versum rejicit Lambinus, an merito alii judicent; certe nec supervacaneus est, nec Lucretio indignus, ut Creechio videtur.

191 *Subsiliunt*. Sursum saliunt. Itaque Lambinus malit legi *sussiliunt: susum* enim dicebant antiqui pro *sursum*. Hinc Preigerus videndum ait an in tota lingua Latina verbum *subsilire* locum habeat; quod procul omni dubio non a præpositione *sub* suam significationem mutuatur.

197 *Ursimus*. Hoc præfert Havercampus, quoniam τῷ *revomit* efficacius opponitur quam si legas *mersimus*: est enim metaphora a cibo desumpta, quem qui sumere vult invito stomacho, urget per fauces, unde postea sæpius revomitur.

217 *Rectum per inane*. Id est motu perpendiculari, ut explicat Faber; ita autem dicitur *rectum per inane*, ut *recta regioni viaï*: neque enim necesse est legere *vastum per inane*, quod cuipiam videatur.

314 *Surpere*. Sic fere contrahi ac mutilari vocabula solent apud Poetas priscos, quoties metri necessitas postulat. Preigerus vero a se vix impetrat, ut credat, tale quid ipsis unquam in mentem venisse. Porro, ille ait, ut verbum *surripere* hoc loco trysillabum fiat, cur integra syllaba *ri*, hoc est, antepenultima potius, quam unica littera *e* in penultima exteritur? Quidni enim scripserit plene: *surripere*, pronunciantes tamen, tanquam scriptum esset: *surpere*? Sic lib. II vers. 680 legendum sive pronunciandum erit: *contingere parto*, ut lectio Mss. Vossii *contingere parato* pro *contingere parto*, subsistat, quam sensus postulat. Nec obstat locus Horatii Od. 13, Lib. IV, ubi, *surripuerat*, similiter retineri poterit, & tamen τετρασυλλάβως efferri: non enim positio litterarum *pu* præcedentem syllabam magis in hoc verbo producit quam *qu*, quoties in reliquis occurrit.

320 *Satiati*. Eleganter *satiate* Marginalia Vossii habent, modo non sit nomen, sed adverbium, ut mox *blandeque*.

343 *Et læta armenta*. Necessaria prorsus emendatio, quam Editoribus Londinensibus acceptam ferunt & libenter amplectuntur Preigerus & Havercampus.

344 *Lætantia*. Quid sibi velit hæc vox nescit Lambinus, nisi forsan ab effectu loca aquarum dicantur *lætantia*, quia volucres lætificant: conjicit autem legendum *fluitantia* vel *lactantia*, i. e. invitantia. Faber *liquentia*, suamque conjecturam tuetur auctoritate Virgilii, qui dixit

campos liquentes. Vossius ad Catullum *latantia* defendit, & confirmat ex v. 884 Lib. V.

356 *Linquit*. Si esset vox *quio*, Creechius lectionem Mss. quam dedimus in Varietate, veram esse judicaret, atque explicaret. *Non quit* (*quit* a *quio*, quiesco) i. e. non *facit quiescere* vestigia, ut apud Plautum: *Quiesce istam rem; Quiesce istum tumultum*.

378 *Constant*. Alii *constat*, admonente Preigero, ut *natura* sit recti casus, ac sensus: quoniam primordiorum natura constat, i. e. sibi constat.

388 *Per cornu*. Vossius legit *per cornum*, quod masculini generis esse ait cum Prisciano. At *verum* pro *veru*, neutro posuit Plautus in Rud. v. 2, 15.

425 Haud operæ pretium monere in quibusdam Codd. huic versui subjungi:

At quæ lenis & est jucundo prædita sensu,
Hæc aliquo sine seminio graviore creata est.

Hos versus ineptos ac supervacaneos rejecit Lambinus.

450 *Claustris restantia*. De cardinis stridore cum Fabro intelligendum. Lambinus, qui aliter sentiebat, alibi erat, aut certe ibi indiligenter fuit. Idem Faber *restantia* interpretatur quasi sustinentia.

452 Post hunc interpositus fuit versus & illepidissimus & ab hujus loci sententia alienissimus, quem Lambinus delevit:

Namque papaveris haustus item est facilis, quod aquarum.

453 *Glomeramina*. Faber vix ignoscit Gifanio scribenti Lucretium vocare atomos orbiculares *glomeramina*, neque adeo potuit: sed Fabri clementiam, ait Creechius, non implorat Gifanius, & Poeta potuit vocare atomos *glomeramina*, vocavit enim. Nisi quis censeat Lucretium de figuris seminum disputantem aliud quam semina significare velle.

460 — 1 — 2 Hos tres versus agnoscunt Codd. rejicit Lambinus; asseritque supervacaneos esse: quasi non debuit Lucretius affirmare fluida ista pungentia & penetrantia acuta semina non minus quam lævia & rotunda continere: atomi enim vel læves vel rotundi non pungunt corpus, neque penetrant: libenter igitur retineret Creechius, si esset quod pro *sentibus* reponi possit. Havercampus autem illos tuetur & explicat: Fumus, inquit Poeta, flammæ &c. effectu quidem sentibus sunt similes, sed non cohærentia & duratione; atque ita pungunt quidem subito &c. at non diu, quoniam acuta modo sunt, non vero ramosa & perplexa, ut sentes.

464 *Sudor uti maris est*. Sua conjectura, quam exhibuimus

Digitized by Google

in Varietate, fruatur Faber; non invidet Creechius. Quin, iste ait, de *sudore* & non de aqua marina hic loci agere Poetam non alii dicunt quam qui indiligenter legunt.

470 *Magis aspera*. Cave, monet Faber, istud *magis* cum aspera jungas: nam cum τῷ *putes* connecti debet: alioqui a sensu abieris.

514 *Ab ignibus*. Hunc locum de Zonis (accipiendum de iis enim Lambinus interpretatur) non putat Faber, sed de vi intensissima ignis, de frigore, de tepore &c.

519 *Ancipiti mucrone*. Duplici termino, exponit Creechius, nempe hinc calore, illinc frigore medii tepores includuntur. Porro: *Notantur*. Metaphora a terminis depactis, ait Faber; alioqui vulgo non intelligitur.

520 *Insessa*. In Varietate advertere potuit lector, magnum Turnebum ingenio & acumine suo abuti, ut imperiti librarii errores explicet ac defendat.

524 *Etenim*. Pro *enim* contendunt Gifanius & Paræus, quibus nihil magis displicere ait Creechius quam versum integrum.

528 Quatuor sequentes versus tanquam inidoneos argumento explicando prætermisit Gassendus; quod Creechio minime probari videtur.

538 *Vallo munitur eburno*. Mira ad hunc locum Lambinus & Faber narrant. Verum, ait Havercampus, sensum Creechius tetigit. Omnino enim de elephantis, apud Indos, in aciem produci solitis, suisque dentibus, tanquam vallo eburno Indiam munientibus, loquitur Poeta.

550 *Materiæ — in pelago*. Non potuisse hoc a Poeta dici elegantius post Creechium facile agnoscas, cum perpetuo agitentur semina, & sint omni æquore magis irrequieta.

609 *Horrifice*. Non potest, ait Faber, satis laudari istud adverbium: quis enim (de vulgo intellige) non imis medullis cohorrescat, ubi pulsatis æramentis nugæ prodeunt hujusmodi.

618 *Tympana tenta tonant*. Cum hunc versum legas & pronunties, aut ab alio pronuntiari audias, tympani sonitum certe audire tibi videris. Sed cave tamen ne putes id, quod sponte evenit, consulto voluisse Poetam: puerile enim saperet, non Lucretianum ingenium.

620 *Phrygio*. Phrygium numerum enthusiasticum, & ad furorem excitandum maxime idoneum quis nescit?

621 *Telaque præportant*. Telis istis non tantum terruisse vulgus, sed sibi lacerto quandoque conscribillasse notum est.

625 *Munificat* &c. Versus plane admirabilis & scomma acutissimum, ait Creechius.

630 *Forte catenas L.* Olim reposuit Lambinus *terque quaterque*: deinde approbata Turnebi sententia *forte catenas* edidit, & *Ducunt* pro *Ludunt* scribendum putavit. Faber nihil mutandum censet. Alii, teste Creechio, scribunt *canentes*: quidam *coruscans*: Curetas enim clypeos & enses coruscasse notum est, & mox ipse Lucretius confirmat.

636 Hunc versum delendum censet Lambinus.

640 *Prædicere*. Quod malit Faber, *prodicere* significantius videtur esse, & plenius.

643 *Quæ bene, & eximie*. Ingenium sc. Poetarum agnoscit, rem ipsam rejicit: Quid enim beata otio æterno Numina terras, colonos, arva, & segetes curarent? Vocibus *Neptuno*, *Cerere*, *Baccho*, pro *mari*, *segete*, *vino* uti licet; at Deos ne fingas. Ita explicantem Creechium nemo, credo, non amabit.

663 *Retinentque parentum*. Quidam Codd. *retinente parente* i. e. tellure retinente suam naturam: quo nihil ineptius.

672 *Ex se ea loca*. In loco omnino desperato, donec quid melius occurrat, vide in V. L. quam scripturam Preigerus amplectatur.

673 *Jacere*. *Lacere* i. e. elicere, conjectura ductus scripsit Gifanius, quem ingenio nimis indulgere putat Creechius.

679 *Reddita sunt*, *cum adoles*. Hunc versum rejicit Lambinus, sequentem etiam delet Faber. Nam quæ Latinitas? *Tangeris animum religione turpi parto*? Dein, cur hoc exemplum potius quam aliud quodvis? an quia necesse sit immolare capellam, ovem &c. ut noscamus multa esse, quibus & sapor & odor una sint? Hæc Faber acute, ut solet, uterque enim, aut neuter rejiciendus. Neutrum autem rejicit Creechius, Latinitas namque haud absimilis isti, quam v. 63 legimus; & quamvis non necesse sit immolare capellam, ovem, &c. ut noscamus multa esse, quibus odor & sapor una sint; tamen haud indecorum Poetæ Epicuræo duos versiculos subinde infarcire, quibus Deos obiter sugillet, ac rideat pietatem. Alii legunt *contingere parato*; tibi nempe parato contingere sive inquinare animum turpi religione: & *contingere* faciunt trisyllab. ut infra *degere duellum*; imperite, ut patet ex v. 660. Attamen loco mirifice vexato non videt Preigerus, quodnam aliud solatii afferre queat, quam ut Mss. vestigiis insistens rescribat:

Denique multa vides, quibus & color & sapor una

Digitized by Google

Reddita sunt, cum odore, imprimis pleraque dona,
Relligione animum turpi contingere parato.

728 *Retentant*. Vox ista, si Lambinum & Fabrum audias, est vis maximæ, ita ut, nisi illa impediret, cœlum mari, mare terris misceretur: at, cum Creechio ego sentio, nihil tale voluit Lucretius, apud quem *retentant* idem plane quod *distinguunt*, aut *faciunt differre*.

787 — 93 Horum versuum philosophicam rationem, aliis interpretibus nondum intellectam, rite se primum exposuisse putat Creechius, quem vide, si tibi opus est.

901 *Deinde ex* &c. Creechius, posteaquam Lambinianam lectionem explosit, nullis libris adjutus, sed re ipsa admonitus, audacter legit:

Denique principiis qui sensile posse creari &c.

902 *Sentire*. Hoc verbum Poetæ significare sapere ex aliis, alios sequi, nullus dubitat Havercampus. Iste præterea post *porro*, distinctione posita, planiorem, ut putat, locum reddidit.

903 *Mollia tum faciunt*. *M. confaciunt* ex Gifanii & Vossii mente scripsit hoc loco Lucretius. At *conficere*, ut Preigerus animadvertit, apud nostrum valet interimere, 1002, 1143, 1161, quod huc non quadrat.

922 *Per Veneris res*. Hunc versum (alio sublato, qui fuerat inepte suppositus) e libro quodam cum Mss. comparato substituit Lambinus, rejicit Gifanius, nec valde necessarium Creechius existimat, quippe auferas illum, valet tamen Lucretii argumentum.

930 — 1 — 2 Hunc locum difficilem & obscurum esse Lambinus, Gifanius, Gassendus, omnes fatentur, quorum lectiones interpretationesque spernit Creechius, spretus & ipse ab Havercampo. Iste nempe omnem tolli censet difficultatem, si locus eo modo legatur atque distinguatur, prout a se editur; nec aliter legi posse autumat. Opponit enim Poeta mox *mutabilitati* v. 935 *nec commutari*, & τῷ *tanquam partu*, illud *non fieri partum*. Constructio est: *sed mutabilitate, tanquam aliquo partu, ante quam proditur extra*. Ita omnia plana esse Havercampo videntur, nulla fere facta immutatione.

1009 — 10 — 11 Hos tres versus rejiciendos censet Lambinus, subjungendos autem 958 pronunciat Creechius; cui ita placet ista conjectura, ut se scire profiteatur alios interpretes nihil melius protulisse.

1043 — 4 — 5 — 6 De quatuor nisce versibus litigant interpre-

Digitized by Google

tes, dum alii fastidiunt, quos alii amplectuntur. Creechius tamen nec absurdos esse videt, nec inutiles; explicare enim sibi videntur futuræ disputationis argumenta, idque non inepte. Fayus legit: *Quærit enim ratione animi*, i. e. *an animus inquirit, aut dubitat?* & quarto versui notam interrogationis subjungit. Sed non opus est isto acumine.

1060 *Tandem cooluerint*. Gronovius Obs. I cap. VII censet scribendum *concrerint*. Frequens enim hoc ea in re Poetæ, ac *decrero*, *decrerim*, *decresse* etiam apud Ciceronem & Livium invenies. Forsan, si eundem Gronovium audias, & sequenti versu permisit sibi Poeta, ut scriberet: *fuerunt exordia semper*: vel, *ut quæ conjecta* &c. *fuerint*.

1061 *Exordia semper*. Pessime dictum putat Faber: neque enim, judice illo, *semper* cum *repente* convenire potest. Vitium autem ex compendiaria scribendi ratione natum esse nullus dubitat: nam pro *nempe* scribebant *npe*, unde procuderunt illud *sæpe*, quemadmodum ex *sæpe τo' semper* procreavere. At vero, ait Creechius, ista tinnientia

— *conjecta repente*
— *exordia nempe*

quæ auris pati potest?

1078 *Quin cujusque* &c. Hunc versum cum sequenti, quod & Lambinus vidit, Lucretianum non esse statuit Faber. Libros sequitur Gifanius, retinet licet non approbet. Corruptos suspicatur Creechius; at mutilum sine illis locum agnoscit, ideo omissis aliorum conjecturis, hoc modo corrigendos censet:

Cujuscunque siet sæcli; permultaque eodem
Sunt genere: imprimis animalibus injice mentem.

Ex his vocibus commoda & digna Lucretio sententia effingi posse videtur.

1085 *Unica*. *Unicum* Ms. Nonii, qui laudat hunc versum in voce *Innumeralis*: at Ms. isti ne credas, Creechius tibi auctor est.

1099 *Cœlique serena*. Cum Creechio *ampla & spatiosa cœli templa* potius interpreteris, quam Poetam reprehendas, aut male cum Fabro excuses. Quid enim, ut ille existimat, ex vulgi sententia loqueretur Lucretius, cum ad argumentum suum nihil faceret? quid denique cœlum *serenum* cogitaret, cujus faciem tenebrosis nubibus in priori versus parte obscuraverat? Naso opus esse, Fabro Creechius non denegat, ut causas, rationesque, & consilia scriptorum saga-

citer odorari quis possit; sed nasum se nolle nimis nasutum declarat.

1107 Hunc versum delendum censet Lambinus, & retinendum Creechius.

1147 Hunc versum, prout ante scribebatur, prorsus ineptum, ejiciendum putat Creechius; imo, si libri permitterent, tres alios libenter rejiceret. At immerito versum expungi *velle* ait Havercampus, ob depravatam passim lectionem, quam ex Codd. Lugd. Orat. claram & perspicue veram a se repositam esse persuasum habet.

1161 — 2 Hos duos versus Lucretii lucerna dignos non esse Creechius arbitratur. Havercampus vero omnino Lucretianos habet, & post Gronovium ostendit *sera arva* hic non significare tristia ac laboriosa, verum tarde provenientia, atque ita pro tanto labore maligne & sero fructum reddentia.

1163 *Usque adeo pereunt*. Palmerius malit *parcunt f.* id est, parcius redduntur, & augentur labores.

1167 Qui hunc seqnebantur versus duo, delevit Lambinus, quia & inepti sibi videbantur, & a libris suis aberant. Si tamen retinere velles, posses legere cum Havercampo.

Tristes item vetulæ viciæ sator ægra fatigat
Tempora, & incusat Numen, sæclumque fatiscens.

Est enim *vicia* leguminis genus; & tenuis hic victus antiquis illis & antiqua laudantibus convenit. *Fatigare* vero simpliciter dixere pro conviciis & maledictis incessere; ut docet Salmas. ad Vopisc. pag. 796.

1169 *Perfacile tolerarit ævum*. Beati viverent, non grammatice, ut Lambinus, sed philosophico acumine, explicat Creechius; sic enim hunc locum capit, ut illum Terent. *Quam vos facile vivitis*.

1170 *Cum minor esset* &c. Contraria inter ruinæ Romanæ reipublicæ causas enumerat Lucanus Lib. 1, v. 167 sqq.

1172 *Ad capulum*. Quoniam in Ms. optimo L. B. legitur *ad copulum*, a manu antiqua putat Havercampus scriptum olim fuisse *ad capulum*, i. e. ad locum funeris & interitum. Cum de terra *ut effœta* agat, quam modo *tabescere* dixit Poeta, nihil videtur convenientius, quam *ad capulum*, quod ætati vetustæ convenit. Contra si legas ut vulgo, *ad scopulum*, sive cum Fabro intelligas exitium, labem, ruinam, sive cum Salmasio interpreteris metam, seu parvum scopum, reliqua sententiæ verba non congruere manifestum est. Navibus enim quæ scopulo alliduntur, illud in medio

Digitized by Google

cursu accidit non sensim; metæ quoque scopulus, ut diminutivum, hic locum habere vix potest; neque *ire*, sed *currere* vel simile quid tunc dixisset Lucretius.

IN LIBRUM TERTIUM.

V. 11 *Libant*. Hanc vocem cum sequenti *depascimur* melius convenire fatetur Creechius, etsi, Lambino obstrictus, vulgatam sequatur lectionem.

15 *Haud divina*. Vocula *haud* abest ab omnibus libris, sed restituit, sententia ipsa postulante, Lambinus. Sustulerant negationem, iste inquit, Christiani homines, non ferentes scilicet sententiam falsam & impiam; recte quidem: sed Lucretium aliud fecerant loquentem, quam sentiat.

17 *Discedunt*. Longe latiora & ampliora fiunt, exponit Faber: melius vero, judice Creechio, dividuntur & hiant, ut apud Virg. IX Æn. 20, ante exposuerat Lambinus.

26 *Dispiciantur*. Si Preigero fides, *despiciantur*, quod Pio acceptum referunt Variantes Lectiones, sane quam elegantissimum est & huic loco aptissimum; adeoque immerito neglectum videri possit. Loquitur enim Poeta de iis, quæ infra nos, sub pedibus nostris, ubique per inane, ut non sine emphasi loquitur, geruntur; ut ea non tam dispicere atque curare, quam excelsa quadam sede & voluptatis gratia, despicere liceat. Statius in Sylvis ad ejusdem sectæ, ejusdem horti, ejusdem gregis hominem:

Celsa tu mentis ab arce
Despicis errantes &c.

39 *Omnia suffundens mortis nigrore*. Quibus nemo, ut Creechius arbitratur, unquam aliquid excudit venustius: omnia quæcunque alii protulerunt excutias, nunquam pulchrior imago.

46 *Si fert ita forte voluntas*. An hæc verba illos spectent, qui laudem istam aut auram popularem ambiunt, an subjungenda sint,

Hinc licet adnectas animum:

aliis Creechius disputandum relinquit.

80 *Percipit*. Sunt qui legant *Perciit*, Creechio non improbante.

102 *Cum sensu*. Ita Codd. & recte. Tacere tamen non po-

test Creechius sibi aliquando placuisse *concentu*; ista enim vox voci *harmonia* non absona videbatur.

114 *Onustum*. Alii cibo aut potu, alii cura vel labore: Creechius malit somno; sic *sopor gravissimus* Lib. IV, v. 953. In versu sequenti pro *aliud* apud plures *aliquid*.

118 *In membris*. In numero membrorum, Lambinus & post illum alii. At hic *in membris* idem sonare ac in v. 121 docet Creechius.

125 *Æquas partes*. Animæ vid. Lambinus & alii. Diversam interpretationem sequutus est Creechius, cujus verba sunt: *omnes materiæ particulas non ejusdem conditionis esse* &c.

156 *Aboriri*. Ita Codd. ad unum omnes. Aliquando tamen Creechius legit *aboleri*.

161 *Exin*. Potest etiam legi *exhinc*, ut apud Priscianum, nullo vero modo *extra*, ut apud Nonium & alios.

164 Istum versum sibi nunquam placuisse ait Creechius, & si Codices permisissent, rejecisset.

171 Hunc & quatuor sequentes versus supposititios esse & Lucretio indignos suspicatur Lambinus, illiusque suspicionem vir maximi judicii Gassendus approbat, cujus sententiam mille Gifaniis & Paræis libenter præfert Creechius.

174 *In terra mentis*. Obscura hæc verba Creechius interpretatur, *animi una cum corpore vulnerato humi jacentis*. Alii tamen legunt *inter mærentes*; alii *inter lamentas*, i. e. lamentationes, ut in Pacu.

193 *Actus*. Cursus, fluxus, ut Lambino placet. Tenor, ductus, ut Faber explicat.

209 *Deliquat*. Vox minus nota, pro declarat: alii præferunt *dedicat*, ut Lib. 1, v. 368.

217 *Quia multa*. Nisi vox ista *multa* sileat, veretur Creechius, ne Poeta sibi parum constare videatur: sint enim minuta semina, at *multa* detrahas, & moles & pondus diminuetur. Vid. etiam v. 279.

237 *Cieri*. Vel ita cum Turnebo e conjectura, vel cum aliis post Mss. *moveri* legas, perinde est.

250 *Tum quatitur sanguis*. Non videt Preigerus cur non retineamus *Concutitur*, quod non nisi Lambini auctoritate in *T. q.* transiit.

251 *Postremo*. Forsan, ait Havercampus, rectius scribas cum Mss. Lugd. Bat. *postremis*, loquendi genere haud inusitato.

266 *Sed quasi multæ* &c. Non male Preigerus sibi legere videtur,

Sed quasi multa ejus unius corporis exstat.

Ut

Ut sensus sit, non divisa, sed multa potestas, ejus unius corporis.

275 Hic versus Lambino non placet, nec mirum, inquit Creechius, cum *infra* interpretatur *infra nostros sensus*: situm enim, non exiguitatem quartæ naturæ innominatæ, Poeta exprimit.

289 *Est etiam*. Faber conjicit: *Est etenim*, quippe, ait, eorum rationem affert Poeta, quæ v. 287 scripserat. Conjecturam non improbat Creechius; sed inepta illi videtur, quæ adducitur, ratio.

310 *Vestigia prima*. Havercampus malit *priva*, quæ pluribus in locis familiaris nostro vox est. Ita inf. 390

— *nec priva pedum vestigia quæque*

i. e. singula, singularia. Hæc autem *vestigia prima* seu *priva*, mox v. 319 *principia* vocat.

320 *Video*. Verbum hoc non potest pati Creechius, laudatque Fabrum, qui *videor* revocavit. Sed iste nodum quærit in scirpo, si Preigero credimus, qui *video* haud dubie recte se habere asserit, ut sit sensus: *video me firmare posse* &c.

322 *Doctis*. Nullam videt Preigerus necessitatem discedendi a veteribus libris, qui habent:

Queis ratio nequeat depellere noctes.

Suadet autem, ille ait, hanc loquendi formulam, quod cum Diis ipsis de felicitate ac serenitate contendere instituit Poeta, ut ex v. seq. patet. *Dignam* enim *Diis vitam degere* iis demum, ex ipsius Lucretii mente, licet, quibus *sedes quieta*, ut loquitur hujus libri principio, atque adeo apud quos ratio omnibus rebus noctes depellat. Preigeri sui Havercampus admitteret conjecturam, sed *queis* pro *qua* Vossii est, non Mss. neque tenebras, sed *mentis* dixit I, 147: *doctis* præterea respondet magis v. sup. 308.

345—8 Ex hoc loco, ut antea scribebatur, non magis idoneum sensum hauriri posse ait Turneb. quam ex pumice aquam; reponit itaque, pro *reposta*, *reposto*, quomodo certe legitur in optimis Membr. Lugd. Bat. Præterea cum Havercampus attentius locum ipsum ejusque connexionem consideraret, vidit adjuvandum esse distinctione, atque porro ex Turnebo & Mss. ita refingendum, ut fecit. Non viderunt interpretes, ne magnus quidem Creechius, duos illos priores versus non pertinere ad sequentes, sed esse conclusionem præcedentium, atque respondere illis, qui leguntur vss. 332, 333; majori itaque distinctione egere. Novam deinde argumenti confirmationem proponi in similitudine &

exemplo desumto a fœtu nondum in lucem edito, sed adhuc latente reposito alvo membrisque maternis.

355 Mire in hoc loco interpretando hallucinatus est Faber, qui, ait Creechius, raro quidem errat, nisi cum insigniter fallatur.

358 *Perdit enim* &c. Hunc versum & sequentem rejicit Lambinus. *Multaque præterea*, &c. retinet, quem Faber & alii sequuntur: Gifanius ejusque sequaces una cum Gassendo parenthesi includunt. Creechius vero retinendum censet, nec affirmare dubitat illum potiori jure hunc locum possidere, quam *Multaque præterea*, quem Codex Vaticanus non agnoscit. Si rationem quæris, valida est, quæ ex ipsis Lucretii verbis, a Laertio servatis, peti potest. Cæterum, ut ait Preigerus, vocabulum *ejus*, τρισυλλάβως, & prima producta, nescio quod spectrum portentumve librariis visum est. Verum, qui toties *ei* priori longa usurpat Poeta (quod *eji* tyronum causa scripsere Palæmones, non ipsi, ut opinor, auctores veteres) quid causæ dicamus tandem, cur non idem in *ejus* sibi permiserit: quasi pronunciandum dederit *eijus*. Quod ad sensum vero attinet, Preigerus pergit, *ævo expelli*, non tam de ipsa morte, quam de putrefactione, & omnimoda cadaveris humani, brutive deformatione acceperim potius, ne bis idem dicat Lucretius.

362 *Desipere*. Ita recte Lambinus contra Codd. pene omnes, qui exhibent *Difficile est*.

363 Omnes, si unum Turnebum excipias (quis enim Fayum audit?) interpretes hunc versum rejiciunt.

372 *Democriti quod sancta viri*. Ita, pro ipso Democrito, commode & eleganter dici non posse Faber existimat, ideoque legit ut videre est in Varietate.

387 *Vestem, nec plumas* &c. Vide quanta orationis gravitate, ne dicam majestate rem vel levissimam, ac nihili prorsus describere doctus sit Lucretius noster. Simile quid Lib. II, v. 117 de pulvisculorum volatu solis radiis per opaca domorum illustrato. In hoc Virgilium habuit imitatorem, Æn. Lib. VIII, v. 22, sed, præfiscine cum Preigero dixerim, longo post se intervallo relinquit.

434 *Genuntur*. An *geruntur* legi debeat, litigent Gifanius & Lambinus: melius forsan ille qui *feruntur* legit.

457 *Ceu fumus*. Non videt Creechius quid ibi agat *fumus*. Qui argumentum perpendit, fatebitur, ille inquit, Lucretium scripsisse *cum corpore*.

465 *Dementit*. Verbum *dementire* suspectum Lambino est,

quod a nemine alio, quod sciat, usurpatum est, nisi forte a Lactantio Lib. IV, ubi fortasse pro *dementire* legendum est *dementare*: usitatius enim est *dementare*, eoque utuntur Apulejus & Tertullianus.

467 *Oculis, nutuque cadenti.* Ut *sonitu sonanti*, & *ludo jocanti*. Vide alteram lectionem in Varietate. Utrumvis eligas, nullibi vero invenies lethargum venustius depictum.

474 Male post hunc expunxisse Lambinum duos qui sequuntur versus putat Gifanius; nam, etsi infra paulo post repetantur, hic tamen non sunt alieni:

Præterea mentem sanari, corpus ut ægrum,
Et pariter flecti medicina posse videmus.

Preigero vero nondum liquet. Turbatum nonnihil hoc loco, facile Cl. vir sibi persuadet: videri enim possunt versus 473-4 versui 463 subjiciendi. Nimirum ut tanquam ad aliud argumentum transeat in seqq.

Quin etiam morbis &c.

Quorum hæc denique sit clausula:

Quare animum &c.

Monendum quoque, ita vulgatam potius lectionem vs. 461 *laborem* quam *dolorem* arripi debere, ut versu sequenti, *dolorem* quidem ad animum, *morbum* autem ad corpus referat, atque ita evincat, illum animo idem quod hunc corpori præstare. Verum penes Lectorem eruditum judicium esto.

486 *Quinetiam subita vi* &c. Non mihi tempero, quin verba licet longiora Creechii ad hunc locum referam, adeo sunt concinna & critico acumine referta. Post ebrium, ille ait, spectaculum non illepidum, comitiali morbo prostratus, horrendum quidem, & quod nemo libenter spectaret, oculis nostris exhibetur; attamen venustas versuum Lucretii facit ut aliqua jucunditate contemplemur; ita enim distendit miserum, ita sua membra jactantem depingit, ut quamvis ingenio male collocato irascamur, artifici tamen ignoscere debeamus.

497 Qui elegantiam hujus versus cum Gifanio admirantur, isti sibi habeant. Id novit Creechius, istum cum omni sua venustate abesse posse.

552 Hujus versus, qualis hic exhibetur, egregiam, omniumque applausu dignam, ab Is. Vossio profectam, emendationem prædicat Preigerus. Lambinus non putabat esse Lucretianum; itaque delendum censebat. Gassendus quoque reji-

ciebat; & Creechius non dubitabat ab aliquo insertum, ac scriptum fuisse,

Sed tamen in parvo liquuntur tempore tabi,

ut sc. commoda interpretatione voces istas *neque esse* in præcedenti versu illustrarentur.

555 *Potius*. Si ideo tantum hanc Msstorum omnium lectionem in *potis es* commutatam voluere critici, ut esset, quo referretur infinitivum *fingere*, quod suspicari licet; inanem haud dubie operam illos sumpsisse statuit Preigerus. Quippe præcedens, *quid vis*, quidni idem possit, quod, *scilicet*, Lib. II, v. 468, aut, *videlicet* Lib. I, v. 211? Verborum itaque hic sit ordo: Sive aliud quid conjunctius ei potius vis fingere.

562 *Avolsus radicitus*. Verior Havercampo videtur Lugd. Bat. utrorumque lectio *avolsus radicibus*, i. e. oculus separatus a radicibus suis, quibus corpori adhærebat; uti vers. 550 omnia illa *secreta a nobis* negantur sentire posse.

573 *Atque in eos*. *In eo*, vid. aere, recte a Fabro legi Creechius arbitratur: id enim tum versus proxime superiores, tum proxime inferior,

Quos ante in nervis &c.

omnino probant. Sed aliud sentit Preigerus.

594 *Et quasi supremo* &c. Hunc & sequentem versum multi rejiciunt, nec Creechius quidem illos injuriarum postulat.

598 *Vitæ reprendere vinclum*. Emendatio necessaria, ut Preigero videtur. Vulgata lectio nullius est sensus, certe nihil ad rem facit. Loquitur haud dubie hoc & loco Poeta de cognatis amicisve, ut supra v. 469.

600 *Conlabefiunt*. Gifanius, ut vidimus in Varietate, reponit *conlabascunt*; vid. existimavit ille Poetam (o rem ingeniosam) cum infirmum aliquod descripserit, infirmos & vacillantes versus de industria fecisse. Nobis cum Preigero solidius quid circumspiciendum videatur.

617 *Omnis inhæret*. Vossiana seu emendatio, seu conjectura est, *omne ibus h.* quam refert quoque Marg. Preigeri. Idem vocabulum *ibus* restituit Vossius felicissime, ut videtur, Lib. II, v. 87. Num & hoc loco eumdem applausum mereatur, judicent alii.

620 Hunc versum cum sequenti Lambinus, Gassendus, Faber, alii rejiciunt. Creechius interpretationem apponit, quæ sibi ipsi non placet.

632—3 Salmasius in Epictetum & Simplicium p. 324 ex

optimo & vetustissimo Codice Cl. Vossii hos versus ita legit:

Esse potest anima, neque seorsum lingua, neque auris
Auditum per se possunt sentire, neque esse.

Auris auditum dixit pro auditu. Quid sibi velit magnus ille vir, alii conjiciant. Aliquid e textu Lucretiano excidisse existimavit Lambinus, cum videret argumentum non plane explicatum fuisse; atque ideo subjungit,

Nec sensus ipsi seorsum consistere possunt
Naribus, atque manu, atque oculis, atque auribus, atque
Lingua, nec possunt per se sentire, neque esse.

At quid, optimo jure quærit Creechius, tres novi versus fingendi sunt, ut unum prorsus inutilem retineamus? Dele istum *Absque* &c. in præcedenti versu lege *esse potest anima* &c. atque argumentum erit integrum & satis explicatum. Post hæc vero Havercampus, neminem interpretum hic satis oculatum fuisse existimans, liquido affirmare non dubitat Lucretium scripsisse, ut in Varietate adnotavimus. Ita, ille ait, nihil (quod putabat Lambinus) in argumento Lucretii deerit, & nos vix nisi in *auditu* pro *auditum* a Mss. recessimus. *Seorsum auditu auris* est idem quod sine auribus.

685 Hunc versum delet Lambinus, Gassendus, alii: plures retinent. Sine illo quidem argumentum est satis explicatum, & forsan, sic dubitante Creechio, *affluat omne corpus sensu* Latium non agnoscit.

694 *Oppressus subitus* &c. Nemo, ut putat Cl. Havercampus, emendationem hanc ex Cod. Bodl. refugiet, cui subeat, toties duos tresve adjectivos a Poeta conjungi.

700 *Cuique*. Ita scripsisse Poetam, patet ex *quique* in Mss. quæ lectio ex ore dictantis male intellecto nata est. Vulgatam scripturam, *quæque*, i. e. anima, plane ridiculam esse nemo non videt.

717 *Sinceris membris*. Satis probabili nititur ratione Fabri conjectura, quam habes in Varietate: non enim, ut ille ait, agitur nunc, *utrum cum anima abit*, *integra remaneant membra* (quis enim ea de re unquam dubitet?) sed, *utrum anima*, *cum abiit*, *deminuta sui parte*, *& libata recedat*.

747 *Corpore toto*. Si legas *c. quoque*, ut rectius videtur Creechio, erit pro *quocunque*.

758—9 Deletis duobus hisce versibus, integra foret sententia, ut Creechio videtur, & argumentum satis explicatum.

767 *Confugiant*. Ita Z. Hoc bellissimum & amœnissimum sen-

tit Turnebus, qui explicat: Illis hic receptum & hoc perfugium reliquum sit, ut dicant &c.

772 Hunc versum quidem Codd. non agnoscunt.

794 Lectio, quam ingeniose a Fabro excogitatam dedimus in Varietate, a veterum Codd. scriptura quam maxime abest: & rejiciendus potius Creechio videtur iste versus, qui nihil profecto hic loci agit, quam talis emendatio admittenda.

874 Plana ac dilucida Is. Vossii emendatio, quæ Preigero quoque arridet; verum & recepta lectio proba est.

884 *Corpore posto.* Corpore humato & in terra condito, explicat cum aliis Lambinus. Creechius vero intelligit, exposito, ut a volucribus laceretur. Qui enim pondere terræ est obtritus, v. 906, ille proculdubio est in terra conditus & humatus. Sed utrumque nugari censet Havercampus. *Positum*, ut iste observat, nihil aliud esse nisi mortuum simpliciter, patet ex collatione Virg. Æn. II, 664, & Ovid. Heroid. X, 124.

885 *Aut flammis interfiat.* Abire jubet vocem istam *flammis* Creechius, nisi forsan aliquis doleret se *flammis absumi* posse, qui v. 903 *se ignibus* imponi patienter ferat. Si alia vox occurreret, apponeret ille: interim quid legas accipe ex Varietate.

907 *At jam.* Salmasius e vet. Cod. conjicit legendum *Quin*, seu potius *Im* pro *Eum;* ut *is tu*, *is ipse*, id est, qualis hic es, non talem accipiet ibi domus læta. Tandem vero dicit optime legi, I, *non jam d.* Frustra hæc omnia, ait Creechius, & nihil profecto putidius Salmasio, cum Lucretium interpretetur.

922 *Ab hoc.* Gifanius legit *ob hoc*, & forte melius, ut Creechio videtur.

989 *Ibi.* In tempore præterito, Lambinus: alii, in tempore post mortem futuro.

996 *Casumque.* Lusus quidem & scomma in ista voce, & *casus* saxum impendens & casurum respicit: iste lusus forsan puerilis, sed maximi viri ingenio nonnunquam abutuntur. Ita Creechius.

1007 *Cuppedine.* Codicibus, qui *torpedine* habent, etiam Creechius post Gifanium crederet, si bonus iste vir acutam aliquam torpedinem, qua *curæ scindantur*, demonstraret.

1045 *Aquis insultans.* Lectioni Gifanianæ, quam vide in V. L. insulse favet Salmasius; quasi id ageret Lucretius, ut sciremus Xerxem Hellesponto juncto tam equites quam pedites trajecisse.

1054—5 *Ipse*, *Ipse*, Dexterrime ita emendasse viros doctos putat Preigerus. Sic solet noster, & res hoc loco tale quid ex ipsius hypothesi postulabat.

1066 *Si possent homines* &c. Hos XXIII versus satis laudari non posse putat Faber. Si quid certe, ille ait, in homine philosopho boni est, hinc peti debet.

1078 *Oscitat extemplo*, Oscitatio quippe hominis est fastidientis quæ adsunt, & quæ absunt desiderantis.

1089 *In dubiis trepidare periclis*. Dubiæ res illæ sunt, unde quid mali portenditur. Dubia vero pericula libenter ea intelligerem, ex quibus hoc tantum incertum, utrum unum an alterum malum evenerit, cum tamen certum sit nihil nisi malum evenire debere. Lambinus *pericula dubia* dici putat, quia incertum est utrum quis ex iis salvus evadere valeat, necne. Sed nec *pericula*, nec *dubia* esse videntur quæ salutis discrimina facile per nos devitari possunt.

Pag. 5	vers. 71	inritat	*lege*	inritât
23	494	aeris		æris
31	689	rei		reji
38	853	an ossa		anne os
Ib.	Var. lin. 5	*Post* sanguen		an ossa
40	892	res.		res,
46	1038	Difluit		Diffluit
60	87	tergibus		tergo ibus
62	Var. 1	Morg.		Marg.
69	308	quare,		quare
75	465	fluvium		fluvidum
93	902	porro		porro,
133	358	ejus		eïus
143	590	auras.		auras?
163	Var. 1	*Post* noscere		Mss.
175	lin. 14	stramenta		stramento

VA1 1551647

Digitized by Google

110
C
32

Digitized by Google

Digitized by Google